

Vails

7-5

Page = 109

Maine Hist. Almanac
1858-1872

Contains the names of
the members of
the Association

Printed by
The Reformation

Bibliotheca Colbertina.
VERVM INVENTVM,

Hoc est,

M V N E R A
G E R M A N I Æ,

AB IPSA PRIMITVS RE-
perta (non ex vino, vt calumniator quidam sco-
pice inuehit, sed vi animi & corporis) & reliquo
ORBI communicata, quæ tanta sunt, vt plæra-
que eorum mutationem Mundo singula-
rem attulerint, vniuersa longe utilif-
sima extiterint,

Traçtatu peculiari euoluta & tradita

AUTHOR

MICHAELE MAIERO, COMITE
Imperialis Consistorij, Equite, Exempto, Phil. & Med.
D. P. C. olim Aulico Cæsar: nunc illustriss. Princip.
ac Dn. Mauritij: Hassiæ Landgrauij,
&c. Archiatro.

Anno

1619.

FRANCOFVRTI,

Typis NICOLAI HOFFMANNI, sumpti-
bus Lucæ Ieanis.

Iohannes Owenus Britannus Epi-
gramm. 18. lib. 1.

Si laet in vino verum, *vt proueria dicunt,*
INVENIT VERVM TEVTO, *vel inueniet.*

Responſio Authoris:

Sis Vates, *fatuusve licet, verum Ovvene dicis,*
Inuenit VERVM TEVTO, *ſed abſque mero.*

STRENVIS, MA-
GNIFICIS, NOBILIBVS,
AMPLISSIMIS, PRVDENTISSI-
misque viris DDnn. Consulibus totiq; SE-
NATV̄I celeberrimæ, Liberæ & Imperia-
lis CIVITATIS ARGENTINEN-
SIS, Dominis suis obseuandis
& colendis

MICHAEL MAIERVS COMES
Pal. &c. D. D. D.

Trenui, Magni-
fici, nobiles, am-
plissimi, pruden-
tissimiq; viri, tan-
ta necessitudinis

lege liberi ac parentes inter se ab
ipsa Natura vincuntur, vt si quid
hi de illis, aut vice versa sinistri,
quod in damnum alterutrorum
cedere possit, audiât vel videant,

sympathiam suã aut potius Storgas menti & sanguini implanta-
tas celare nequeant, sed moxad
defensionem quocunque iure e-
rumpant: Illustre exemplum est
in Atyde Cræsi filio, qui cum es-
set natura mutus ac videret ho-
stilẽ gladium paterno imminen-
tem iugulo, solutis linguę vincu-
lis sicarium voce corripuit & ma-
nu compressit: Hic affectus apud
ingenuos non solum erga paren-
tes, sed quoq; patriam, tanquam
carissimam matrem se extendit.
Vnde Poeta:

*Nescio qua natale solum dulcedine
cunctos*

*Ducit, & immemores non sinit
esse sui:*

Atq; hinc nõ videtur reprehensionem admodũ dignus ille ex Atheniensibus, qui Corinthi de-
gens

gens dicebat, Athenis Lunā longe nitidiorem videri, quam ibi: Vicerat enim amor Patriæ: Hac eadem causa ductus videri poterit qui patriæ suæ laudibus ab aliis per calumniam nihil detractum velit: Debemus equidem hoc patriæ, debemus consanguineis, amicis seu etiam conterraneis, imo potius veritati, vt, quantum in nobis est, eam ab iniuriis sartā, tectam, reseruemus, & pro virili, ore, manu, mente, bonis, sanguine, si op^o sit, defendamus: Eo affectu cū haften^o in GERMANIAM, communē nobis patriam, ipse animatus fuerim, non potui intermittere, quin, quantum res pateretur, contra inuidos ac apertos calumniatores eius velitationem quandam leuiculam instituerem: Etsi vero facile agno-

EPISTOLA

scam, GERMANIAM adeo magnā
(quæ tātum alias inter caput ex-
tulit omnes, vt Poetæ verbis v-
tar, quantum lenta solent inter
viburna cupressi) vt fama de ea
(tanquam de honestissima & o-
ptima matrona) mentiri erube-
scat, atq; hinc nostra opella non
indigeat, tamen cum videam tot
esse Theones, Momos & Codros
ab aduersa parte, quibus vix ali-
quis hilum referat, ac plerosque
suo lucro magis, quam publico
bono intentos, hinc silentium
(quod Amyclas olim perdidit)
rumpere volui & cum Atyde illo
parentē à sicariis protegere: Mu-
tus equidem videri possem, si ad
alios eloquentissimos nostrę pa-
trię viros respiciam, sed quia illi
aliis præoccupati, vt dictum, ne-
gotiis tantilla non curent, hinc
quasi

DEDICATORIA

quasi balbutiente lingua & titubante voce aduersarios potius terere, quam iniuriam inferentes tolerare, præsumpsi: At enim uero non omnino de re vilissima, sed si bene consideretur, de INVENTIS omnium maximis, Germaniæ propriis, mihi hic disquisitio est, quam nulli alteri ordini maiori iure, quam vestris Amplittdd. & Magniff dedicare aut offerre debui, nec volui; siquidem in quatuor prioribus INVENTIS vestra RESPUBLICA in primis floreat & ornatissima reddita sit: Præterquã enim quod ea sit non exigua pars Imperii illius Romani ad Germanos translata, tum omnem fere laudem inuentionis Typographiæ & Copiæ Tormẽtorũ bellicorum, aliis præripuit & quasi propriam sibi fecit: Ad

hæc LVX REPVRGATI EVANGELII,
 quod bonorū summum, illi non
 minus, quā aliis ex Dei nutu con-
 cessa est, ne quid de vltimis duo-
 bus adiiciam: Beneuolo itaq; ani-
 mo, vt spero, hoc meum licet in-
 cultum & effulum potius, quam
 elaboratum scriptum accipietis,
 & animum magis, quam muni-
 sculum (quod valde leuidēse est)
 respicietis, meq; inter vestrarum
 Amplitdd. obseruātissimos habe-
 bitis: Amor patrię, vt si quid acri-
 us, intempestiuus aut ingratus
 quibusdam scripserim, sic quod
 tātilla sub tāto patrociniō edere
 voluerim, vtrobique me excuset:
 Quas Deo Opt. Max. in eternum
 commendatas habeo: Dabam
 Francofurti cis Mœnum, Anno
 1618. Mense Septembri.

P R Æ F A T I O

ad Lectorem.

MIrati sunt omnis ætatis Philosophi, lector beneuole, qui rerum naturalium contemplationi se dederunt & seipso noscere in primis conati sunt, Cur homo nobilissimus ex creaturis, nudus, inermis, imbecillus, & omnium rerum inscius in hunc mundum nasceretur, cum econtra bestia pleraq; densa cute & villosa, contra aeris & noxiorum iniurias, armis genuinis, videlicet dentibus, cornibus, calcibus, unguibus aut spiculis minacibus instructa sint, & iam recens edita, sola natura duce, incedere aut currere, aquã & ignem, aliaque pericula, etiam antequam inde noxam senserint, vitare & præcauere nouerint: Verum consideratis tantarum rerum causis, inuenerunt Naturam homini minime nouercã (ut Theophrastus iam moriturus eã proclamauit) sed benignissimam extitisse matrem, quæ ei duo nobilissima beneficia & priuilegia præ reliquis animantibus concessit, illius commoditatis & usus, ut his facile omnes bestias longe antecellat, suosque defectus, si qui fuerint, resarciat & compleat: Atque hæc sunt **MENS & MANVS**, quibus alia duo subseruiunt, nempe **ORATIO & SCRIPTIO**: Quoad

P R Æ F A T I O .

nuditatem hominis, dicendum, quod Natura eum non rugosa aut villosa cute donavit siue vestierit, veluti pleraque brutorum, sed nudum & sensitiuum procreat ob diuersas causas, eidemque bestias & totam terrã subiecerit, ut ipse MENTE sibi vestem quaereret & MANU efficeret : Idem statuendum est de eius inermittate, imbecillitate & ignorãtia: Vnde Aristoteles hominem rationalem esse affirmavit, quia manus haberet, quod ut verum est, sic reciprocum videtur, hoc est, eum manus habere, quia rationalis sit: Hæc enim duo, Mens & Manus, se inuicem respiciunt adeo, ut vnum ab altero foueatur & ad finem suum consequendum adiuuetur: Mens absque manu inutilis, sic manus absque mente est: Quod enim mens seu ratio inuenit & exspecterum comparatio e extundit utile, id manus exequitur & in actam seu opus ponit; Et e contra quæ ab aliis longo labore facta sunt, de iis ratio iudicat, eorumque utilitatem considerat & finem cum cæteris causarum generibus perpendit, ut ea vel imitetur exemplo vel nouo adaugeat inuento: Ex his fontibus Theorica & Practica in artibus deducuntur, quarum illa ingenio seu menti, hæc manibus

P R Æ F A T I O .

nibus correspondet : Oratio vero, qua mens inuenit & manus expressit, communicat alteri, ne bonum solitarium vel incognitum maneat ; Et hinc catus hominum in unum vocantur locum, facta concione & politia instituantur ; qua est origo regnorum, ciuitatum, vicorum & cohabitationum : His accedit & quartum, dicenda vel dicta literis mandans, ne pereant & cum aere euanescant, sed ad longam posteritatem transmittenda perpetua consecrentur memoria ; atq; hæc est scriptio, qua oratione cum manu & mente connectit, & causa existit, cur gentes alia alias sapientia, ciuilitate & moribus antecellant, quod consideranti rem penitus, facile occurrit : Nam qui iam à primo ortu omnis doctrina & vita politioris rudis & ignarus est, etiamsi se sibus communibus & ratione non destituatur, quomodo erudiri poterit & à barbarie sua vindicari, absque voce alterius ? Ille vero qui alium instituendum sumit, si ipse nihil præclari didicerit, quomodo potest discipulum suum plura & potiora, quam ipse nouerit, docere ? Vnde necessario manent gentium mores, ut sunt prius, inculti & barbari, nisi literarum seu scriptorum noticia accedat & barbariem extirpet : In

literis

literis enim seu historiarum monumentis & scientiis, omnia quæ facta sunt decentia, quæ secus, ab aliis populis notantur, quæ cum utilitate vel damno, honore vel dedecore, cum bono & lato exitu, aut malo coniuncta fuerint: Idem Liuius Romana historia scriptor testatur his verbis: Hoc illud est præcipue in cognitione rerum salubre ac frugiferum, omnis te exempli documenta in illustri posita monumento intueri, vnde tibi tuæque Reipublicæ quod imitere, capias: vnde fœdum inceptu, fœdum exitu, quod vitas. Literarum siquidem ope, historiarumque cognitione qui ante fuit omnium rerum imperitus & nimis simplex, Ianus efficitur bifidus, qui vna facie retro in longissima tempora diuersissimorum regnorum & gentium, ad eoque omnem antiquitatem, respicit, altera in futura, ex præteritis cõcludens de futuris, tanquam prouidus Prometheus cauens instantia pericula & casus ancipites, non semper damno suo, vt Epimetheus, sapiens. Cum literis itaque creuit hominum sapientia, ciuilitas in moribus, omnisque Politia, & vbi literæ non fuerant, ibi necessario barbaries inculta mansit, qualescunque fuerint populi,

suo

P R Æ F A T I O.

siue à solo & cælo acriter animati, siue non: Chaldaei primi agnoscuntur sapientes literarum ratione, quas illi à primis patribus acceperunt: Hos sequuti sunt Ægyptii, qui eas duplices habuerunt, quasdam solis sapientibus, alias quoque vulgo intelligibiles: Post hos Phœnices, Arabes & Syri: Deinde Graeci, Cadmo eas tradente, Hinc Itali, Galli & Hispani: Germani ut longius remoti (Phœnices enim primi eas Hispanis & illis proximis, Gallis tradiderunt, dum nauigiis ad aurifodinas Hispanicas traiecerint, aurumque inde, tum Hispanis, ut Ludoicus Viues in Augustin. libros de ciuitate Dei annotat, ignotum nec in usu aut precio habitum, domum reportarint) diuinius absque literis in illa sua simplicitate seu barbarie vixerunt, nempe fere ad Romanorum usq; aduentum in Germaniam, quamuis in castris Helueticis tabulas Graecis literis scriptas fuisse inuentas suo tempore tradat C. Cæsar in Commentariis: Hac est causa, cur Germani toties barbari audiant à Romanis, qui idem nomen prisco tempore à Graecis retulerunt, & cur res Germanorum à nullo antiqui seculi sint descriptæ, nisi ab hostibus eorum Romanis: Eadem est causa, cur tum Germani

P R A E F A T I O.

auri & argenti, humanioris cultus & literaturæ omnis ignari extiterint, terraque eorum non nisi ad fruges & pasturam usurpata sit, nec diuitiæ aestimata, cum singuli boue aratore, equo & framea contenti vitam liberrimam & simplicissimam, minusque vitis inquinatam in tuguriis suis cum uxore & liberis vixerint. Sed cum postea seipfos bello intestino inuicem inuaderent & exercerent, sedibusque mutuo pellerent, Romanis occasio præbita est, cum nonnullis eorum societatem & amicitia fœdera inire, quorum auxilio & ductu ceteros debellarent: quantum præstiterint Romani, aliis à nobis monumentis tradetur, nempe Palastra Germaniæ Antiquæ cum Romanis habita: Interim Germani necessitate adacti didicerunt ferrum querere pro armis, aurum & argentum pro salario militum, sese vestire elegantius, armare fortius, ingenium acuerere & manum exercere ad artes tractandas, literas amplecti, à ruditate ad prudentiam, ab immunitis pagis ad vrbes & oppida, à casis humilibus ad arces & palatia aspirare: Ex literarum cognitione hauserunt, quid sibi utile & necessarium foret, quid non? quæ artes & scientiæ, quæ virtutes, qui doli, imo quæ vitia apud
alios

alios populos in mundo flourerent, ita ut li-
 tera ipsis, veluti & reliquis gentibus, quasi
 quaedam arbor scientia Boni & Mali fue-
 rint: Omnibus hisce longiori temporis usu
 instructi GERMANI, quæ contigerant,
 ruminare ceperunt, viresque suas meditari
 & aduersariorum Romanorum prouincias
 appetere: Hinc tot migrationes horum in il-
 las, tot vastationes, pugnationes, occupatio-
 nes, regnorum erectiones & tandem victo-
 ria: Gustatis iam tot malis bonisque simul,
 habitoque eorum discrimine ipsi GERMA-
 NI de AXIOMATE IMPERII, tan-
 quam arcanissimo & preciosissimo thesauro,
 obtinēdo consilia agitarunt, hoc est, MEN-
 TE conceperunt, quod MANU præstite-
 runt: Atque sic VERVM primum post
 800. annorum continua bella, discrimina,
 velitationes & praeludia Germania inuenit,
 quod non erat in spelunca subterrestri (unde
 facile educi potuisset) sepultum vel tectum,
 sed in Romanorum, totius fere orbis victo-
 rum, castris & praesidiis fortissimis conclu-
 sum & longissimi temporis præscriptione
 possessum, ex quibus non calamis, sed hastis,
 non atramento, sed sanguine bellatorum id
 capiendum & delendum fuit: Inuentopri-

mo Vero, usu ac uente ingenia successiuis temporibus Vera quamplurima à Germanis re-
 perta sunt ; quæ quanta & qualia fuerint, hoc tractatu describere est nostri instituti ;
 cui occasionem dedere nonnulli, qui cum le-
 gerint , antiquis Romanorum temporibus
 Germanos fuisse incultos & comotationibus
 largioribus indulgisse, adhuc pergracari &
 Baccho in primis litare (qualis consuetudo
 praua, quæ fere in aliam naturã cessit, non
 cessabit, ut opinor, dum calido natiuo & san-
 guinis copia illi, ut & ceteri Septentrionales po-
 puli præ Italis & Australibus, apud quos fla-
 gitiosa Venus similiter male audit, abunda-
 bunt) non obseruarunt manticam in tergo
 propriam, aut trabem in oculo, in sua talpæ,
 in aliena vitia Lyncei, at in Germanos mali-
 tiose calumnias ore impuro effuderunt ac di-
 cteria dentata, magis, quam salsa sparserunt :
 Quæ quidem toleranda forent, cū vitia sint
 infestanda (sed intactis nationibus) nisi sese
 suosque vitio eximerent ; cum econtra con-
 stet verum requiri, quod Poeta inquit,

Loripedem rectus derideat, Æ-
 thiopem albus,

Atque eos ipsos, tanquam muscas in æstate,
 popinis & tabernis vinariis nunquam non
 ad-

P R Æ F A T I O .

herere, nec solos gallinæ albæ filios videri:
 At concedamus hoc Germanorum vitium
 non esse palliandum, sed maxime taxan-
 dum, ab iis tamen, qui Germanorum vir-
 tutes non ignorent aut omni silentio præ-
 tereant vel ex invidia supprimant, sibi-
 que inde nomen & famam quarant, quod
 est calumniatorum, qui que propria gentis
 vitia non celent, nec pro admirandis natu-
 re dotibus in cælum attollant: Eiusmodi ca-
 millatores, aut verius Gnathones, manean-
 intra suos terminos, nec dicere pergant ma-
 le, nisi peius audire exoptent, nec insultent
 iis, quarum virtutes ne quidem adumbrare
 possunt, vitia autem longe superant: Inter
 eos quidam garrulitate metrica magis quam
 doctrina insignis, aure popularis auceps, ce-
 nit GERMANOS ex vino verita-
 tem inuenisse aut inuenturos: quod
 licet ille scoptice, ut risum moueat (velut
 eius farina artifices verborum decet) ad-
 ducat & interpretetur, tamen eum volen-
 tem, volentem in genere seu plerisque (ut
 fatui non raro sunt vates) veritatem iis in
 verbis dixisse agnoscimus, hoc est, GER-
 MANOS plus veri inuenisse, si rei ma-

Ovvenus
 Brit. Epigr.
 18. lib 15

P R Æ F A T I O.

gnitudo & excellentia spectetur, quam reliquos totius Europa populos, quod hoc ipso tractatu ad oculum latius demonstrabimus: Id vero nemo existimet gloriolæ alicuius captandæ gratia, aut ostentandi studio, aliosve extenuandi, sed ut veritas ex conuitiis, veluti Rosa ex spinis, prodeat & patefeat, pudorque ad maleuolos pro bratio remittatur: Alibi, Germanus, inquit, mortem non bibere, esse putat: Nec contentus hisce, Personam quoque Erasmi Roteroda. de tota re literaria optime meriti hoc disticho inuectiuo habet ludibrio:

Epigr. 84.
lib. 2.

Epigr. 34.
lib. 2.

Stultitiæ laudem scripsisti primus
Erasme,
Indicat ingenium stultitia illa
tua:

Quo iudicio Mida auriculas reuera pro-
dit, & se vel male moratum Morionem
aut certe Parasitum ostendit paratissimum
suis assentandi & alienis conuitiandi, qui
tanto Apollini gloriam iampridem à toto
fere mundo datam inuideat & diminuere
studeat, dignus qui in simili delicto similem
pœnam cum Marsya experiatur: Tu vero,

Can-

P R A E F A T I O.

Candide lector, de hoc tractatu nostraque de
omnibus bonis bene merendi voluntate praesertim non tam in patriam, quam veritatem amore & studio, non nisi candidissimè me iudicabis, cui ut nostros hosce labores, sic te Deo Opt. Max.

commendamus.

Vale.

EPI.

EPIGRAMMA AV.

thoris.

INter quinque fuit Natas GERMANIA
 quondam
 Europæ; impexis barbara sola comis:
 Corporis at docili compensans pectore da-
 mnæ
 Ingenii miras condidit intus opes:
 Hinc illi sua mater ait; Neglecta marito
 Forfan eris, formæ fors ea dira tuæ est:
 Virgo perpetuos igitur remanebis in annos,
 Moribus incultis namq; es & arte rudis:
 Nil superest dotis dandæ, si nubere tentes,
 Ingenio dotem tu tibi quære tuo.
 Dixerat: Ergo diu manlit Germania cultu
 Horrida, sed mentem sustulit inde suam;
 Exacuitq; oculos Diuina PALLADOS aite,
 Temporis vt natæ viderit antra Deæ;
 Quæ verum docet omne, soli sub fornice
 tecta,
 Et luci assiduo danda labore fuit,
 Tandem gnaua viam multo sudore parauit,
 Huic obstetrices & tulit illa manus:
 Hinc ea Germanæ dos est quæ sita Puellæ,
 Noscere quæ verum iudice Mente queat,
 Inuento pro dote Bono pulcherrima visa
 Semper & est multis sollicitata procis.
 Durior at nullo voluit succumbere amore
 Se cupiens salua Virginitate frui.
 Hinc inuicta aliis remanens Germania, gætes
 Misit in Australes occiduasque plagas:
 Iussit

Iussit & has certas vbi sit fas figere sedes,
Arte quod haud possent, quærere Marte
solum.

Illæ iussa parant factis explere, ruuntque
Regna per Europæ vique ea diripiunt.

Es VERI inuentrix igitur Germania, viatrix
Gentibus, inuictas & geris vsque manus.

VIRGO, licet plures populos Regina tueris,
Casta mane, noceat nec tibi tristis ERIS.

Sic vobis, spes augurio neq; fallitur, oris
ALES Teutonicis visitur, ecce, Iouis.

ALIVD EIVSDEM IN GER-
maniae vere Magnæ liuidos
detreñtatores.

SI quid erit magnum, quod dici possit in orbe,
Certe es, Germanis terra habitata viris.

Namque tui lato panduntur limite fines,
Et populi mira fertilitate patent.

Hinc Itali, Galli que tenent, Hunni atque Poloni,
Inde Dani cingunt, Muscouiaq; sinus:

Narua, quis ignorat, duplex diuisa quod amne
Clareat, hac Mosci, Teutonis illa sono.

Principibus non est tellus celebratior, aut qua
Nobilior surgat posteritatis honos.

Europæ cum ales Heroica pectora, cunctis
Teutonia plures Terra dat vna Duces.

Artibus inuentis an non Germanidos ora
Præualeat, ingenio res egeat ve manu?

Non munita canam turritis oppida muris
Aggeribusque, omni que careant numero:

Adde, quod hic magnis Rex Regibus imperet vnus,
Nomine Casareo qui Diadema tenet.

Libertate sua gaudent ab origine tuti,
Nec quisquam alterius de grege sceptrum timet.

Ipse volens Dominum non nemo accepit, & illo
Præsidio linguam seruat, vt ante suam,

Tanta crient stomacho fastidia bilis amara?

Ista mouent lingue iurgia dira tuae?

Rumpere Liuor inters proprio te viscere pascens,
Pœna nec est meritis iustior vlla tuis.

GERMANIA AD OSOREM

Authore eodem.

VT sim finitimis Germania cognita ter-
ris,

Ofor, in hanc speculam, luride, scande
meam.

Circū te cupido lustrans oculo obuia mētis,
Glaucomam inuidiæ discute; Talpa, tuæ
Nullus adest VERI, tibi nec respectus ho-
nesti,

Atraq; ab alterius pectore laude tument.

Omne tuis tribuens studium virtutis & equi
Gentibus; es famæ prædoq; furq; mæ.

Hæc refer exuias lingua quas dirus amara
Raptor Teutonicæ Virginitatis habes.

Tecū ego quingentos GERMANIA prælior
annos,

Roma, triumphantem nec tibi victa fui

Nil metuo, sat tuta meis sum sæper in armis

Hostibus aduersum figere præpta pedem.

Nil

Nil iuuat imbelles contra me spargere char-
tas;

Maior enim noxis est mea fama tuis.

Prælia das linguæ pro prælis atra librorum?

Redditur inuentis gratia an illa meis?

DE GERMANIA CARMEN

Gerardi Nouiomagi:

Et aure & merito Romana præsidet arci
Germanus mundi Victor & Imperii:

Romulus ut quondam vicit cum stirpe nepotum

Præcipuos populos, præcipuosque duces:

Fortis sic vicit Germanus fortia regna,

Germanus præstans corpore, mente, manu.

Scilicet hoc verum esse docet Burgundio victor

Gallorum, natus stemmate Teutonico.

Francus Germanus probat hoc: Nortmannia comes

Ingenio probat hoc Galle superbe tuo.

Longobardus adest victorum victor, & vltro,

Germanos patres, inquit, honoro meos.

Sed prisca[m] linguam mutavi tempore longo,

Et mores sumpsi, Tuscia docta, tuos.

Hispanusque potens gaudet iactare parentes

Germanos Gothos, Anglia Saxonios.

Quid non Germanus perfecit cuncta domando?

Subdendo sceptris regna tot ampla suis?

Petrus Bertius de Germania.

Si atma spectare libet & ancipites bello-
rum casus, inuicta hæc (Germania) sem-
per fuit: Nunquam illam Græcorum exer-

citus calcare, nunquam Romanorum a-
 quilæ debellare: ipsa imo diu illum ar-
 mis exercita postquam vires suas nosse cepit,
 & militaris disciplinæ leges, ausa est non tã-
 tum Galliam, Italiam, Hispaniam, Panno-
 niam, Noricum, Vindeliciamque, sed etiam
 transmissis mari Britanniam & Africam bel-
 li adgredi, actandem de Imperio Romano
 ad se transferendo consilia agitare, alta qui-
 dem, sed tam sibi laudabilia quam toti Chri-
 stiano orbi salutaria. Recte enim mecum
 sentiunt prudentiores plerique, *Si ad Germa-
 nos non fuisset translatus Romani Imperii cul-
 men, nullum futurum fuisse hodie in terris Impe-
 rium Christianorum.*

Corn. Tacitus libello de moribus
 Germanorum.

Sexcentimum & quadragesimum annum vrbs
 nostra agebat, quum primum Cimbrorum au-
 dita sunt arma, Cæcilio Metello & Papirio Carbo-
 ne Coss. ex quo si ad alterum Imperatoris Traiani
 consulatum computemus, ducenti ferme & decem
 anni colliguntur. Postea addit: Tamdiu Ger-
 mania vincitur: Medio tam longi eui spacio mul-
 ta inuicem damna. Non Samnis, non Pœni, non
 Hispanie, Gallieue, non Parthi quidem sapius ad-
 monuere. Quippe regno Arsacis acrior Germano-
 rum libertas. Quid enim aliud nobis, quam cadem
 Crassi amisso & ipso Pacoro infra Ventidium de-
 iectus Oriens obiecerit? At Germani Carbone &

Cassio

Cassio & Scauro Aurelio, & Seruilio Cepione, quoque Manlio fufis vel captis, quinque simul confulares exercitus populo Romano, Varum, tresque cum eo legiones etiam Cafari abstulerunt: nec impune C. Marius in Italia, diuus Iulius in Gallia, Drufus ac Nero & Germanicus in fuis eos fedibus perculerunt. Mox ingentes C. Cafaris mina in ludibrium verfa. Inde otium: donec occasione difcordie noftrae & ciuiliu armorum, expugnatis legionum hybernis etiam Gallias affectauere: ac rurfus pulsi inde, proximis temporibus triumphati magis, quam victi funt.

Florus lib. 4. cap. 12.

Germaniam vtinam Augustus vincere tanti non putaffet: Magis enim turpiter amiffa est, quam gloriofe acquifita.

B 5 VERI

VERI VENTI

GERMANIS,

CAPVT I.

De Primo vero Vniuersali,

Politico.

Primum Verum à Germanis inuentum, esse translationem Imperij Romani ad sese per Carolum Magnum Franco-Germanum, non doxo Papa, cuius non erat, sed iure belli, transactione facta cum Orientalibus Imperatoribus, demonstratur.

ERVM Metaphysici idem esse tradunt cum ENTE, VNO ET BONO, idq; non sine ratione: Quod enim existit in rerum natura, id verum

rum est, & quod verum, id existit; vt
 e contra falsum & fictum seu non Ens
 in albo Naturæ non inuenitur nota-
 tum, nec in tota Vniuersitate quid
 reale apparet, nisi saltem in homi-
 num imaginatione, oratione & scri-
 ptione, quæ tria tam veri, quam falsi
 sunt capacia: Vnum autem cum ve-
 ro congruere patet, quia hoc est sim-
 plicissimum, nec varium aut multi-
 plex, falsum contra diuersum, se-
 cum pugnans, inconueniens & co-
 loratum: Sic & bonum verum est,
 & vice versa, quia bona sunt creata
 & data à DEO, atque ideo vera, mala
 per se ita dicta, nõ ex creatis vel datis
 bonis, sed aliunde adueniunt, nec
 sunt substantiæ, vt illa: Ignorantia est
 ex malis, & scientia seu cognitio est
 bonorum, hoc est, Entium & vero-
 rum: Nihilominus sunt bona, quæ in
 ipso vñu incognita (vnde illud, *Fælices
 agricolæ, sua si bona norint*) vt & mala
 existunt, quorum quoque nonnulla
 à Iure consultis dicuntur necessaria
 in Repub. & toleranda (vt sunt vsu-
 ræ & lupanaria) non per se, sed secun-
 dum

dum quid: Latent insuper tam bona quam mala, quæ nondum innotuerunt nec in usu sunt, sed hominum indagazione & ingenij subtilitate inuenta innotescere, inque Experientiam duci possunt. De bonis hic nobis (non de malis) sermo est, sed **D E V E R I S** & Entibus, quæ quo sunt utiliora humano generi, eo sunt magis abdita in profundo & difficilia inuentu; non quasi Natura inuiderit eorum usum hominibus, sed ut ingenia eorum excitaret & acueret ad ea inquirenda & reperienda, quæ labore magno (quo Diij immortales, ut Ethnici dicebant, sua bona vendunt Mortalibus) tandem reperta primus inuentor & possessor in precio teneret, nec prophanaret aut immeritis secum communia faceret: Eiusmodi **V E R A & B O N A** sunt quam plurima, alia vniuersalia, quæ vel toti mundo in vniuersum, vel orbi Christiano, aliisque regnis & populis ex æquo utilissima existunt adeo, ut mutationem quandam ibi effecerint; alia particularia, quæ non tam late propagantur

tur, quam priora, minusque vtilia habentur, aut quibus & alia regna quid simile & parallelum habere possunt: *BONVM seu VERVM vniuersale*, omnium excellentissimum est *AXIOMA* seu inæstimabilis Dignitas Imperij Romani, quod quidem ante octingentos annos non fuit occultum penitus, nec quasi orbi ignotum, sed multis modis in occidentalibus regnis, populorum Germanicorum variis incurfionibus & vastationibus interruptum & debilitatum: Hoc iterum in Statum potentissimum erigere, sibi que proxima regna non tam Tyrannide Ethnica, quam clementia Christiana subiicere dū affectant alii atque alii, nempe Græci, Itali, Gothi, Longobardi & his similis, Franci Germanici, qui Galliam iam pridem subiugarant & reliquæ Germaniæ vires sibi coniunctas habebant, id omnibus præripuerunt, sibi que appropriarunt, *Carolo illo Magno, Pipini filio, primo Imperatore Romano facto, Romeque coronato & vncto, anno a Christi natiuitate 801.* Quod licet certum

tum sit ipſo factò, & ab omnibus, vt
 veriffimum, accipiat, tamen cum
 de perſona tradente, quam Papam,
 accipiente, quam Francicam, non
 Germanicam, & tranſigentem, quam
 foeminam *Hierenem* Imperatricem
 Conſtantinopolitanam tradunt, di-
 uerſimodi dubitetur, ſtatuiſmus hoc
 capite illud *Primum VERVM* à Ger-
 manis inuētum, dubiis præcipuis re-
 motis, ſtabilire & demonſtrationi-
 bus firmiſſimis aſſerere: Sunt, qui
 Papæ ſeu Epifcopi Romani poteſta-
 tem & præminentiam præ aliis non
 ſolum Epifcopis totius orbis Chri-
 ſtiani, ſed etiam Regibus & Principi-
 bus, tam in ſecularibus, quam Eccle-
 ſiaſticiſ rebus, attollant & confirmēt
 ducti ſaltem cæco fauoris in eam, vel
 odii in hanc religionem impetu ad-
 eo, vt affirmare audeant, in Romani
 Pontificis manu & nutu fuiſſe Impe-
 rium Romæ politicum, atque inde
 quãdam largitione & liberalitate in
Carolus Magnum tranſlatum, eiufque
 ſucceſſores in hodiernum diem pro-
 pagatum eſſe: Quod deteſtandum

opinionis fallissimę monstrum vt defendant, adducunt & scripturas factas & historias prophanas, suo proposito inservire visas, at præpostere & coacte, ne dicam, falso: Duo enim gladii *Petri*, & *Constantinianæ* donationes fictæ, nil tale probāt, quod Exemplum & vita Christi, eiusq; Apostolorum, è directo refutant & re ipsa, imo & lucidissimis dictorum testimoniiis refellunt: At de hisce ab aliis satis disquisitum est, quo circa iis omissis, simpliciter hic statuimus, quod ille, qui Romano Põtifici quid potestatis in *Imperium Romanũ* ad *Carolũ Magnũ* translatum ascripserit, non solum omni rationi, experientię & æquitati reclamet & aduersetur, sed quoque peccet in Deũ, Imperiorum & Regnorum distributorem & largitorem (qui transfert regna de gente ad gentem propter eius peccata & iniquitatem) nec non

I V R A Maiestatis humanæ: Cum enim *Desiderius* Longobardorum rex Imperium in Italia affectaret & tumultus varios idcirco moueret, LEO

3. pontifex desperatis rebus suis ad *Carolū Magnum Francorum* regem in Germaniam profugit, petiitque ab eo, tanquam potentissimo Christiani orbis tum principe præsidium & tutelam: Si hoc ita se habet, vt est verissimum, Quomodo miser & afflictus Papa, id, quod non possedit vnquam aut possidere potuit, dedisset Regi potentiori, qui iure belli, quo omnes controuersia & dubia diuinitus decidi & Regna parari solent, vsus nolentibus vel volentibus, tam hostibus, quam amicis; Imperium illud occupauit & obtinuit? Nemo plus in alium trāsferre potest, quam ipse bono titulo iuris habeat: Néc ille, qui exercitum validissimū secum ducit & ad manum nutumque regit; opus habet, vt à se defendere non valente quid precario accipiat: Si Papa *Desiderium* Longobardum suis propriis viribus debellasset, totumque eius Regnum ad se transtulisset, forte iure donationis (non possessionis, politica, quæ ad personam Ecclesiasticam nō spectat) idem Carolo Ma-

gno subiicere potuisset, alias, Si ipse
 Carolus id quærere arinis primo iu-
 beatur vel moneatur, stulta & super-
 uacanea illa censenda est donatio:
 Hoc enim pacto Phrenitici & Ma-
 niaci regna distribuunt aliis aliena,
 vel sibi assignant cum risu audienti-
 um: Idem de Imperio Romano sen-
 tiendum est; quod nec Papæ, nec po-
 pulus Romanus tum in possessione
 habuit, veluti palma; in medio om-
 niũ potentium relicto absq; præ-
 sidiis, multorũ aucupiis expositum,
 à tot populis victoribus direptum &
 laceratum in Occidente, nec ab O-
 rientalibus Imperatoribus satis de-
 fensum aut munitum: Hoc non nisi
 armata manus Regis inuicti inuade-
 re & sibi subiicere potuit, quæ hostes
 rebelles sua vi primo coerceret, hoc
 est, appetentes id suis viribus maius
 seu iniquum *Desiderii* desiderium re-
 primeret, imbecillioresque ius in il-
 lud prætendentes Constantinopoli-
 tanos, nec tamen tutari valentes,
 floccifaceret & potentia longe supe-
 raret: Tantus vero Rex tum *Carolus*

Magnu. solummodo extitit, qui *Gal-*
liam omnem & Germaniam, quam
 totam Romani nunquam sibi subie-
 cerāt, possedit, Regna latissima, po-
 pulosa & potētissima, quibus melior
 Italiae pars, Lombardia dicta acces-
 sit: Non illi resistere potuit altera e-
 iusdem Italiae pars, inermis, à nullo
 Rege defensa, Roma toties vastata à
 barbarorum incursionibus; Cuius,
 papæ *Leonis* precibus & admonitio-
 nibus ipse patrociniū non solum,
 sed quoq; Imperium, Romanum in-
 de dictū, suscepit, Antiquo-nouum
 instituit, inauguratione Coronatio-
 nis facta, ab Episcopo Romano, vt
 decuit: ita Episcopus *LEO* nihil de-
 dit Imperatori *Carolo Magno*, sed ex
 officio suo eum coronauit & procla-
 mauit, veluti præco, Romanum Cæ-
 sarem, non vt Cæsar successorem:
 Quid enim daret excussus? inquit
 Bertius; & excussus nō imperio (nam
 illud non ipse, non ipsius maiores ha-
 buerunt) sed sede Episcopali? Si Epi-
 scopatum petiisset *Carolus*, potuisset
 eum conferre *Leo*: nunc cum de Im-
 periali

periali dignitate agitur, dicemusne eam potuisse dari ab illo, qui reb. secularibus renunciauit? Iam populus Romanus non fecit Imperatorem *Carolum*, sed agnouit, agnitumq; per Episcopum suum coronari iussit. *Romani*, inquit Sigebertus, *uno omnium consensu Carolo regi Imperatoris laudes acclamant, eumque per manum Leonis pape coronant*: Hæc ille: Abusus est verbi non tolerandus, si dicatur, qui ratione officij, Regi coronã imponit, eam dare cum regno non suo: Sartor non dat iuestem, cui induit, nec aurifer annulos, quos digitis imponit: Aliud est feudum recipere à Domino feudi, aliud ceremoniale ritum ab alio: Supra summũ in humanis principem non est superior, nisi Deus, à quo dantur regna & Imperia, non ab inferioribus nihil iuris in ea habentibus: Apud antiquos Romanus Imperator decernebatur vel ex iure successionis, vel armis militum prævalentium siue Legionum, siue Prætorianorum, non sine largitionibus vel donationibus liberalioribus in

eos effusis, vnde Romani ciues non
 elegerunt principem, sed ab armatis
 electum aut proclamatum agnosce-
 re etiam tum coacti sunt, cum maxi-
 me antiquum Imperium esset in flo-
 re, veluti ex historiis patet: Adhæc
lege Regia omnis populi potestas in po-
 liticis *vni Regi vel Imperatori* cessit in
 perpetuum, eaque se plebs Romana
 omnino abdicauit: Imo quod volens
 fecit, si recusasset, absque dubio no-
 lens facere coacta foret, cum inter
 arma leges sileant, eaque has figant
 & refigant & Ius capulare, quod (in-
 uersum I V S) vis dicitur, statuant: Ia-
 cuit vero eo tempore omnis virtus
 antiqua, & Roma tum ter triumphata
 fuerat à diuersis populis vi capta,
 quæ toties de aliis gentibus deuictis
 triūphauerat, experta in sese id mali,
 quod vicinis & remotis fere omnibus
 intulerat; Vnde nec caput erigere
 valuit, nec sua ope vt olim, quēquam
 iuuare, multo minus sibi regem eli-
 gere; A Deo vero electum & ordi-
 natum, potentiaque propria sese of-
 ferētem suscipere & agnoscere, eius
 quo-

quoque (nimirum Romæ) afflictissimæ & miserrimæ fuit: Ad patiendum enim quo quid minus validū, eo magis habile existit econtra ad agendum: Papæ itaque & Romæ proprium fuit, pati *Carolus* Imperatorem, eiusque mandata exequi, *Caroli* vero agere, iisque mandare: Mandant enim Reges, non orant aut preces miscent præceptis, rationem voluntate, si tempori, loco aut personæ indulgendum sit: Vbi necessitas legem ponit, ibi non respicitur volentis arbitrium: Quod est calcar equo, id sunt Principis arma subiectis; si hi sunt morigeri, nulla vi premuntur, si non, hic unguis est in oculo, & vis vi retunditur: *Romani* itaque fecerunt, quod debuerunt de iure & non nisi iniuria præterire potuerunt, idq, volentes, vt protegerentur à tanto Rege contra aliarum gentium incursiones, & de suo nomine Antiquo-nouum *Imperium Romanum*, vt ante, appellaretur. Verum instant *Franci* vel *Itali*, dicentes, illud à quocunque datum sit Imperium, à *Francis*, & non *Germanis*,

acceptum esse: Respondeo, hoc scitum est, *Galliam* non occupasse *Germaniã*, nec Gallos debellasse aliquos *Germania* populos, sed contra *Germanos* centies transfiliisse limitem antiqui Romani Imperij Rhenum & inuasisse terras Romanorum transrhenanas tanto studio & conatu vt sæpe numero inde profligati & victi ad suos redire, sedesque occupatas relinquere valida manu Romanorum coacti sint; Hæc inuasio & deprædatio durauit per ducentos & amplius, annos à Cymbrorum primo motu in *Galliam* & *Italiam* facto: Romanis hinc dominij in *Germaniam* consequendi magis magisque appetentibus, confluerunt *Germanica* gentes libertatis patriæ vindices & conseruatrices, ad repellendũ Romanum iugum à cervicibus suis promptæ, animatæ & armatæ, quæ communi vocabulo se *Francos*, hoc est, liberos & indomitos vocitarunt: Cum his multum negotij illis extitit: Etsi enim multa millia Francorum passim cæsa sint à diuersis Imperatoribus in *Gallia*, aliisque

locis,

locis, tamen prævalente eorum numero & potentia, tandē *Galliam* subegerunt, *Romanorum* præfidiis expugnatis, regnumq; ibi potentissimum crexerunt: Quod factum est ad *Rhenum* à *Francis*, idem in *Rhætia* & *Nerico* ab *Alemannis* & *Longobardis*, utrobique à *Gothis*, *Vardulis*, *Normannis*, & aliis Germaniæ Magnæ populis tentatum legimus: Depulsis enim limite Imperij præfidiis Romanis, castrisque ipsorum omnibus per *Attilam*, *Francos* & *Alemannos*, subuersis, nihil obstitit, quo minús trāsmissis *Danubio* & *Rheno*, Germani prouincias inuaderent Romanorum. Acciuit aliquamdiu desertus vterq; Imperij limes, victoribus populis in ipsam quoq; Imperij sedem, *Italiam*, summo ardore grassantibus, donec tandem fatigato potius, quam cohibito impetu fixere ipsi in limitibus sedes & tanquam in vacuo solo vel nouas vrbes condidere vel destructas à se restaurauere, notis etiam, vbi id visum fuit, nominibus impositis. Duo autem in primis populi Ger-

manorum hic de imperio constituendo & obtinendo ingentibus. statim animis certauerunt, *Franci & Alemanni*. quibus, quam diu à Romanis oppugnabantur, Mœno amne disiunctis, facile fuit, pacem inter se amicitiamque colere: Pulsa ea formidine, impatiens consortis ambitio in mutua ipsos arma compulit. *Alemanni* igitur secundis rebus elati, vires suas ex eorum potius, quos hætenus oppugnarunt, imbecillitate, quam ex *Francorum* virtute, metientes, non contenti Germaniæ parte ea, quam à Mœno vsq; ad Danubium & Rheni fontes cum Sequanorum agri magna parte ac Valle Pænina & Rhetia, possidebant, ipsum quoque Galliarum imperium adfectarunt: Sed obstabant *Franci*, qui Rhenum post Burgundiones transgressi, superata inferiore Germania, sedes iam pridem fixerant in *Gallia*. Hos igitur armis adori cōsiliū *Alemannis* fuit. Conscripto ergo ingenti exercitu progressi sunt vsque ad Coloniam Agrippinensem: *Chlodoueus Francorū* rex con-

filiū

filio ipsorum, neque enim cæleri potuit, cognito, ad *Tolbiacum* cum copiis occurrit: Erat eo tempore adhuc Idololatra *Chlodouæus*, neq; salutari veritate satis clara, flecti se passus fuerat ad obsequium DEO præstandū, licet multis admodum *Gothildis*, vxoris suæ, genere *Burgundiacæ*, precibus ad eam rem inuitaretur, propriaque ipsum conscientia etiam eo impelleret: Sed cum flagrante pugna aciem suam videret inclinare, neque eius sustinendæ humanam vllam rationem respiceret, tum vero oculis in cælum sublatis, lachrymabundus, *Christe bone*, inquit, *bellorum potens, stator & conseruator Imperiorum, voueo spondeoque, me sacra tua, quæ hæctenus respui, suscepturum, & meo populo vera pietatis exemplo & legibus præiturum, si tu, qui solus vincis, solus imperas, solus regnum donas, victoriam mihi de Alemannis concesseris, meque huic periculo exemeris.* Adfuit inuocanti *Christus*: Vix enim completa fuit oratio, quum repente *Alemanni*, tanquam cælo tacti terga dedere & victoriam, quam iam prope in mani-

bus habebant, *Francis* concessere. *Chlodoueus* voti ratus haud multo post *Remigio* doctore religionē Christianam cepessit: Periit autem eo die cum Rege vniuersa gloria *Alemannorum* neq; multo tempore *Alemanni* præter cōmune nomen quicquam in Germania possederunt. Victores enim *Franci* nō ante quieuerē, quam sub suam potestatem *Gallias Germaniarumq;* omnem redeuissent. *Chlodoueus* certe victorię illius vsus oportunitate, traiecto *Rheno*, omnem, quam late patebat, *Alemanniam* peruasit, ab ostio *Mœni* vsque ad *Sueuiam*, atque inde porro etiam vltra *Danubium*, occupata *Rhætia* cum *Nigra sylvia* & lacu *Brigantino*, *Algora* & parte ea *Heluetiæ*, quæ est inter *Rhenum* & *Vrsam amnes*, omni que tractu *Rauracensi* & *Elcebeni*, qui nunc *Basilien-sibus* & *Argentinesibus* paret, regnumque *Alemanniæ* in ducatum vertit: Habuit ergo sub Imperio vniuersum *Rheni tractum* à fontibus eius vsque ad *Oceanum* cum terris omnibus in ripa *Gallica* sitis quæ *Francia*

cie Teutonica deputabantur. In Germania vero transrhenana ditionem omnem, quam ad ea usque tempora possederant Germani, ac præterea Franciam Orientalem, siue Austrasiam & Thuringiam: Hoc ille imperium ad posteros suo transmisit cum Francia occidentali quæ à mundi plaga Neustria, à sermone Romania dicebatur: Victi vero *Alemanni* quum grauius premerentur à *Chlodouæo*, alij superatis Alpibus in Italiam ad Ostrogothorum regem *Theodoricum* generum *Chlodouai* profugere, alij Francis in seruitutem cessere: Theodoricus legationem misit ad *Chlodouæum*, vna cum Epistola, qua intercedit pro victis Alemannis, ne durius habeantur: Perstitit nihilo secius in proposito *Chlodouæus*, omnesque *Alemannos*, quod id rebus suis ita cōducere existimaret, pro seruis habuit: Ita ergo introducta est in Germaniam seruitus, res superioribus seculis inaudita, sicut ex *Cæsare* & *Tacito* cōstat: Hęc igitur Francorū regni fuere primordia: Ex quibus manifestum est *Fran-*

cos Germanos non solum subegisse Galliam, sed quoque maiorem Germaniæ partem: A *Francis Alemanni* ad fidem perducti sunt, amissa simul & viuendi & credendi libertate: Ab iisdem *Thuringi, Boioarii, Saxones, Sclauini, Nortmanni* edocti impietatem & profanitatem idolorum abiecerunt: Postremum vero *Catti* quoque & *Frisii* (pertinaces enim isti præ cæteris fuisse) religionem receperunt: Præterea maiores *Caroli Magni* fuere Germani, atque ipse in Germania, nempe *Ingelheimii*, duobus miliarib. Moguntia distantis, natus est patre Pipino, nano, rege Francorum primo ex Maiorib. domus huius familiæ: Fuit sub regibus Francorum Merouingis magna præfectorum prætorio, quos palatij magistros & maiores domus vocabant, potestas: Hi enim summæ rei præerant & specie fulciendæ auctoritatis Regiæ, negocia omnia ciuilia & bellica administrabant: Stetit autē munus illud diu admodum in maioribus *Caroli Magni: Arnulphus* dux Brabantinus & Maior domus Fran-

Franciæ fuit, qui seculo abrenunciavit & Episcopus Metensis factus filium reliquit *Angisum*, qui & ipse maior domus, genuit *Pipinum* grossum; patrem *Caroli Martelli*; auum *Pipini*, nani proauum *Caroli Magni*: *Otto Frisingensis* de his ita scribit: *Diebus Constantini Constantis filii, B. Arnulpho, qui Maior domus fuerat, seculo abrenunciante, postmodumque in ecclesia Metensi pontifice facto, Angisus filius principatum maioris domus tenuit. Et mox: Sub Iustiniano Constantini filio Pipinus filius Angisi maior domus effectus regnum Francorum administravit, cuius anni in catalogo regum deinceps annotantur: Reges enim ex hinc omnibus regni negotiis & honore nudati, solo nomine regnabant: Maiores vero domus curam regni habebant. Et postea: Diebus Anastasii Imperatoris Dagobertus moritur rex Francorum: Pipino quoq; Maiore domus mortuo Carolus (Martellus) filius eius regnum Francorum per 27. annos, regibus adhuc, sed sine honore ac utilitate manentibus, administravit. Hic magni Caroli auus, *Reginfredum* regnum inuadere volentem*

multis

multis ac grauibus bellis pressit, æ ad vltimum relicta sibi tātum ad habitandum Andegauenſium ciuitate, regno coercuit. Detentus fuerat hic Carolus (Martellus) Colonia in carcere à *Pletrude nouerca*, Pipini patris vidua, sed elapsus præfecturam palatij à *Reginfredo* occupatam armis repetiit. Is etiam victis *Baioariis Alemanniam* quoque, quam *Sueuiam* dicunt, cum *Lanfrido* duce eorum subiugauit: *Gasconiam* cum *Eudone Aquitanorum* duce deuicit: In *Saxonia* ac *Frisia* fortia bella gessit, &c. Mortuus est *Carolus Martellus* anno ab incarnatione Dom. 742. pace & quiete regno Francorum per eum reddita ad tempus, Gothis superatis, Saxonibus & Fresonibus subactis, expulsis Saracenis, Prouincialibus receptis, vt scribit *Pytheus* in *Annalibus*: Quomodo vero *Caroli Martelli* filius, *Pipinus* rex *Franciae* factus sit, tradit idē *Otto Frisingensis* his verbis: *Anno ab incarnatione Domini 751. quum regibus Francorum solo nomine regnantibus maiores domus omnem regni cu-*

ram administrarent, Pipinus, qui hanc dignitatem per successionem acceperat, Burhardum Herbipolensem Episcopum & Felradum Capellanum suum ad Zachariam Pontificem sciscitandi gratia misit: Pontifex ergo melius esse, ut ille, qui curam omnium haberet, rex diceretur, quam qui solum nomen regis gereret, remandauit. Eo tempore Hildericus, ex antiquorum Francorum regum, qui à Meroueo Clodii filio, Merouingi dicebantur, sanguine descenderat, inane regium nomen tenebat: Igitur anno ab Incarnatione Domini 752. reuersis à Roma nunciis auctoritate Zachariae Papæ, Pipinus à B. Bonifacio Moguntino Archiepiscopo, aliisque regni principibus in Susstona ciuitate ad regnum eligitur: Anno 754. Pipinus à Stephano Papa primo à fidelitatis sacramento, quod Hildericus promiserat, cum aliis regni Francorum primoribus absoluitur, ac detruso Hildericus in monasterium, postmodum in regem ungitur. Hic Merovingiorum regno finito, Carolingorum cœpit: Anno ab Incarnatione Domini 755. Pipinus rex rogatu Stephani Papæ contra Aistulphum Longobardorum regem mouit:

Anno

Anno sequenti cum *Aistulfus* ea quæ
 laudauerat, irrita faceret; *Pipinus* eū
 denuo Papiæ obfessum promissa im-
 A.C. 767. plere compulit. Obiit anno, ex quo
 in regem vnctus est, 14. ex quo vero
 principari post mortem patris cœpe-
 rat, 26. duos relinquens filios, *Caro-
 lum & Carolomannum*: Anno ab Incar-
 natione Domini 779. imperante ad-
 huc *Constantino Carolus* (Magnus) di-
 uiso cum fratre regno regnare cepit:
 Sequenti anno *Carolus* in Wormacia
 generalem curiam celebrās, oratio-
 nis causa limina Apostolorum visi-
 tare disposuit: Tertio regni sui anno
Carolomanno fratre suo mortuo, vxo-
 reque illius cum filiis ad *Desiderium*
 Longobardorum regem fugiente,
Carolus solus regnans cum exercitu
 Saxoniam ingreditur. Vetuit nimi-
 rum *Carolus*, ne patris sui hereditatem
 (quæ erat Austria cū gentibus Trans-
 rhenanis) adirent liberi, ipse monar-
 chiam animo meditans: nec defue-
 runt in Italia, qui quod Longobardis
 male vellent, hanc ipsos subuerten-
 di occasionem aptissimam iudicārēt:

Duxerat autem *Carolus Hermingardii Desiderii* Longobardorum regis filiam uxorem, obstante licet *Stephano* Papa, quod minus bene vellet *Desiderio*; sed eam *Carolus* fractus pōtificis importunis legationibus, tādē (nempe anno 772.) dimisit. Ita ad *Carolum* solum tot regna deuoluta sunt, quæ ille florens æui (vix enim annum expleuerat ætatis vigesimū) & viribus pollens ex eo auxit & ad posteros transmisit. Nullus itaque Francos, nec eorum reges, præsertim Carolingios, Germanos fuisse denegare poterit, nisi forte impudentissimus: Quod si ita est, satis apparet, Imperium à *Carolo Magno* occupatum fuisse & prima origine Francorum Germanorum, ac postea solis Germanis Transrhenanis remansisse: *Carolus* autem vt in Germania, velut dictum, natus est; sic liberis suis Germanica nomina imposuit; ipseque Germanice loquutus vernacula lingua (*Altfränkisch*) & in ipsa Germania Aquisgrani sepultus est. Ad trās-

actionem *Caroli Magni* Imperatoris

D in

in Occidente facti cum Imperatoribus Constantinopolitanis quod spectat parum dicendum erit: Etsi ius armorum & belli tantæ est potestatis & efficaciam, vt nulla indigeat transactione, tamen *Carolus Magnus* Imperator factus cum Hierene Imperatrice tum apud Orientales dominante legatis missis pacifice egit, vt ipse Occidentale Imperium etiam eius & successorum consensu obtinuerit: Fuit enim *Carolus Magnus* nepos *Heraclii* Constantinopolitani Cæsaris ex filia *Bertha*; Cum eo *Hierene* non solum fœdus iniit, sed etiam petiit filio suo ipsius filiam coniugem: Filium tamen post & imperio & oculis priuam ipsa imperium occupauit: *Carolus Magnus* quoque eius expetiuit nuptias, quas *Aëtius Spado* impediuit. Anno autem regni sui 33. salutis nostræ 801. *Leonis* Tertij pontificis vindicaturus iniuriam, tertio ingressus est Italiam ac Romam veniens in die Natalis Saluatoris in templo à Pontifice coronatus Imperator & Augustus ab vniuerso populo Roman. pronuntiatus est,

est, vñctusque, abolito patritij nomine, quo prius vtebatur, Imperator appellatus est. *HOC EST Primum Verum Germanis inuentū*, quod licet *Francis* attribuatur, nunc ab Imperio separatis, tamen reuera Germanis debetur, Francis tum quoque Germanis existentibus, qui nunc ob regum sequentium regnorum diuisionem, linguæque mutationem & diuersitatem ab Imperio, quod apud Germanos primario remansit, segregati sunt: Hoc est Verum à Germanis inuentum in Politicis optimum, in orbe maximum, cuius possessio quod apud Germanos huc vsque continuata sit, non exiguam vicinis regnis commoditatem præstitit: Ne vero dubium aliquod de Imperij ipsius translatione à Francis ad Germanos *Trás-rhenanos* relinquatur, aut eius Dignitas in minori habeatur respectu, duobus proxime sequentibus Capitibus hæc bina dilucidanda proponemus, vt non satis sit scire, *VERVM* in politicis summum Germanos inuenisse, sed etiam constet, quib. me-

diis id apud eosdem conseruatum & ad posteros propagatum sit: Nam, vt vulgo dicitur, *Non minor est virtus, quã querere, parta tueri*, quod patet in nonnullis vicinis Regibus, qui nouere quidem alia regna occupare, sed occupata retinere ac conseruare consilio vel armis non valuerunt: Deinde huius V E R I magnitudinem & necessitatem, nec non vtilitatem considerabimus, si nõ quanta res est postulat, tamen quoad locus & occasio temporis admittit & requirit.

C A P V T

II.

Caroli Magni stirpe mascula extincta, cum sæpe Itali Franciq; imperium Romanũ ad se transferre conarentur, qua vi animi & corporis ab Ottonibus Saxonibus, & aliis Imperatoribus apud solos Germanos re-

seruatum sit, apud quos ex Di-

uina

*nina prouidentia huc usque
continuatam perdurauit.*

SUscipto à Carolo Magno Imperio Roma-
no, perque quatuordecim annos
laudabiliter gesto ac confirmato, i-
pse decessit septuagenarius, anno D.
814. filium relinquens *Ludouicum Pium*
dictum, quod religioni Christianæ,
cuius fuit studiosissimus, multū de-
tulerit ac mitissimi ingenij & morum
mansuetudine cunctis amabilis ex-
citerit, post Imperatorem factum, *Pi-
pino* eius fratre Italiæ rege ante mor-
tuo; cuius ille filium *Bernhardum*, re-
gem ab auo appellatum *Aquisgrani* &
in locum patris sui substitutum Ann.
Dom. 813. à Leone III. papa corona-
tum, abdicare Imperium coegit, nec
multo post res nouas molientem ca-
pitali pœna affecit: inque authores
rerum nouarum mitius egit, quos in-
clusos cœnobiis vita donauit, (absq;
vlla impietatis nota) *Ludouicum Pium*
in imperio sequutus est filius *Lotha-
rius*, qui à fratribus ad Fontaniacum
uictus sub finem vitæ factus est mo-

nachus: Huic successit filius *Lodoicus* II. post quem *Lotharii* frater *Carolus* II. *Caluus*, Imperator: Dehinc huius filius *Ludoicus* III. balbus: Post *Ludoici* II. frater *Carolus* III. *Crassus*: Post hunc fratris eius *Carolomanni* ex concubina filius *Arnolphus*, cui filius *Ludoicus* IV. deinde successit, habens vxorem *Mathildin Henrici Aucupis* sororem; sororem vero *Lutgardin*, nuptam *Ottoni* duci *Saxonix*, *Henrici Aucupis* patri, huius matrē: Post *Ludoicum* IV. fratris eius *Conradi*, ducis *Franconix* filius, *Conradus* I. rex *Francix* orientalis & Imperator vltimus gentis *Carolinæ* sequutus est: Atque hæc est series Imperatorum à *Carolo Magno* per masculam lineam descendentium. Post obitum *Ludoici* IV. *Otto* *Saxonix* Imperij habenas, ætatem causatus, detrectauit, designato isto *Conrado*: *Conradus* Imperator itaque electus cum *Henrico* *Saxone*, *Ottonis* filio, qui se posthabitū indignabatur, bella gessit; Nihilominus tandem moriturus, cōuocatis Imperij proceribus

ad hostem suum, deposita simultate, Imperij ornamenta, coronam & sceptrum deferri iussit, cū circumstantiū stupore, A. C. 919. Imperij 7. *Eberhardus* itaque *Conradi* defuncti frater ea Insignia Imperialia ad Henricum aucupio tunc forte intētum de procerum sententia detulit, qui diu renuens, tandem honorem admisit, ita tamen, vt neque à Romano pontifice inungi, neq; ab vlllo Episcopo coronari vellet: Strenuus admodum fuit, armis & consilio promptus Henricus, Saxonix dux: Non enim putauerunt Germani decorū sibi in tanta virorum fortium multitudine, Caroli Magni posteris deficientibus, qui & ipsi Germani origine erant, petere Imperatorem aliunde, quam ex Germania: Quod cum partim Itali, partim Galli ægre ferrent ac subinde res nouas tentarent, à sequentibus Imperatoribus Saxonibus oppugnati & victi sunt: Henricus Auceps Arnoldum se infestis armis imperio opponētem colloquio sedauit: Lotharingix terram Germanix regno re-

stituit & multas alias victorias de Burchardo Alemanniæ duce, Slaus, Dalmatis, Bohemis, Normannis, Danis, Obotritis, Henetis fœlicissime victis reportauit: Huic Otho Magnus, ob res magnas gestas dictus, filius successit; qui in initio sui Imperij tumultus plenos periculi exortos compefcuit: Eberhardus enim Palatinus, comes Franconiæ, & Giselbertus dux Lotharingiæ, quod ex posteritate Caroli & Frãcorum essent, contendebant successionis iure, Imperium à Saxonibus ad Francos deriuari, & Henricum fratrem, Othonis maiorem natu, eo prætextu; quod ætatis nomine ipsi deberetur administratio Imperij, ad se pertrahebãt, euocato etiam Ludoici Francorum regis è Gallia auxilio: Grauißimum hoc fuit bellum, & plurimæ in eo pugnæ commiffæ: In vltimo tamen cõflictu apud Andernacum Eberhardus Palatinus occubuit & dux Giselbertus inter fugiendum in Rheno submersus est: Henricum fratrem Marsburgi obsidione cinxit Otho, qui

quividens conatus suos irritos esse & debilitari sua præsidia, ad Othonem supplex venit, delicti orans veniam, à quo susceptus & nō multo post Ducatu Bauarico donatus est: Hugonē Capetum, qui Ludoico regi multorum malorum causa fuerat, minitātem se Imperij axioma ad Francos relaturum, totq; armatos milites in Germaniam adducturum, quot ibi essent pilei straminei, exercitu validissimo cuius singuli milites stramineum gestarent pileum, Parisiis obsedit & coegit, vti pro se suisque successoribus sacrosancte adfirmaret, se nunquam quid tentaturos de Imperio Romano à Germanis ad se transferendo. Ab Italis quoties Imperium affectatum sit patet ex variis eorum tyrannis, qui à tempore Caroli Calui ad Othonis I. Saxonis tempora in Italia regnarūt, quorum primus fuit Berengarius: Erat autem Berengarius filius I. Eberhardi Ducis, Roma oriundus, è stirpe Longobardorum regum, vir magnanimus & militaris disciplinæ non ignarus, à Carolo

Caluo princeps Italiae & Dux Foroiulienſium creatus cū Guidone Spoletinorum Duce. Hi duo autem dum in gratia & authoritate Caroli Calui eſſent, magnis collectis opibus, Carolo Craſſo, animo & corpore deficiente, inter ſe conſpirarunt, rerumque potiundarum inter ſe conſilium inierunt, placuitque, vt Berengarius in Italia, Guido in Francia, nomen Imperij inuaderēt: Guido vero mox fracto iuramento & repulſa confederatione, Italiae regnum affectare cœpit, collectoque magno exercitu, Italiam ingreſſus, Berengarium commiſſo praelio vicit atq; fugauit: Quē ruruſ Berengarius, Arnolpho in auxilium vocato, fugientem perſecutus eſt, ac ruruſ variante fortuna Guido Arnolphum inſecutus, iuxta fluuium Tarum mortuus eſt: Berengarius itaq; ſolus tota Italia potitus eſt: Fuerat autem Guido Lamberti

A. C. 894. filius, ex duce Spoletano rex Italiae ab Italicis principibus contra Berengarium appellatus Papiæ anno Domini natiuitatis 888. & regnauit annos

nos 6. consecratus & coronatus Imperator Romæ ad S. Petrum à papa Stephano V. An. D. 891. Huius filius Lambertus post eū rex Italię à patre appellatus est Papiæ, An. D. 892. qui regnavit & imperavit annos 8. cum patre annos 3. consecratus & coronatus à Formoso papa, Romæ in Basilica S. Petri, An. Nat. D. statim post patris obitum : Imperavit solus post patris mortē, annos plus minus quinque : Obiit Ann. 899. Ludoicus Imp. Italiæ, Bosonis regis Prouincię filius, Ludoici iunioris Imperatoris ex filio Hermingarda nepos, rex appellatus Ticini contra Berengarium ab Italicis principibus, Anno Dom. 899. Regnavit & imperavit in Italia contra Berengarium, annos 5. regnavit annos 3. Consecratus & coronatus Imperator Romæ in Basilica S. Petri à papa Benedicto IV. Ann. Dom. 901. Imperavit annos 3. coactus à Berengario Veronæ abdicavit, oculisq; & regno priuatus est. Rudolphus Conradi filius, Hugonis Abbatis nepos, regnare cœpit in Burgundia contra

Ar-

Arnolphum Imp. An. Dom. 888. post obitum Caroli Imper. 3. regnavit in Burgundia & Italia annos plus minus 50. In Italia rex appellatus contra Berengarium à principib. Italiæ, An. Dom. 922. post obitum Ludovici I V. Regnavit annos plus minus 4. Abdicavit regnum Italiæ sponte, A. Dom. 926. Obiit rex Burgundiæ in Burgundia Ann. Dom. 938. Hugo ex comite Arelatensi in Prouincia rex appellatus Papiæ à principibus Italiæ contra Rudolphum regem A. Dom. 926. Regnavit annos 20. in Italia, solus 5. cum filio Lothario 15. Obiit in Prouincia: An. Dom. 946. Arnoldus dux Baioariæ & Carantendorum, regnum Italiæ inuadere volens, Veronam vsque contra Hugonem venit, à quo prælio victus, Italia exactus est Ann. Dom. 932. Lotarius Hugonis filius rex à patre appellatus Ticini A. Dom. 932. regnavit annos 18. & menses aliquot in Italia, cum patre 15. solus annos 4. Obiit in Italia An. Dom. 950. Berengarius, Junior rex Italiæ, filius Adelberti Porregiæ Marchionis

& Gisellæ filia Berengarij Imperator factus, filium suum Adelbertum regem Italię dixit, cum quo vndecim annos Imperium Italię administrauit: Qui cum tyrannum potiusquam principem ageret, Otho magnus Imperator eum cū filio Adelberto victum in Germaniam duxit, Italia ab omni tyrannide liberata: sed in conuentu Francorum, Saxonum, Bauariorum, Alemannorum & Longobardorum à Cæsare veniam meruit, restituta illi Longobardia: Cum vero tyrānidem iterum exerceret superbeq; ac auarissime imperaret, iterum captus cū coniuge & filiabus, in Baviariam ductus, tādē exul Bambergæ mortuus, honorifice sepultus est. Adelbertus, Berengarij filius, rex Italię appellatus à patre, cū eo regnavit an. 14. Regno ab Othone I. Imp. exactus est cum patre, Ann. Do. 954. Iterum rex Italię contra Othonem Imperatorem à proceribus Longobardis suæ factionis appellatus est, Ann. Dom. 965. Regnavit contra Othonem an. 3. & menses aliquot: Præ-

lio

lio victus, regno exactus est ab Imp. Othone A. D. 968. & non longe post mortuus: Fuerunt itaque ab An. C. 894. ad an. 968. intra annos 74. varij in Italia reges & Imperatores, qui inceperunt temporibus Arnolphi Imperatoris, Carolomanni filij nothi, Lotharij nepotis, Ludoici Pij pronepotis, Caroli Magni abnepotis, & sub imperio Ludoici IV. Arnolphi filij, Conradi I. eiusdem nepotis, Henrici Aucupis, eiusdem ex filia Lutgardi nepotis, Italiam variis perturbationibus afflixerunt, nullo resistente legitimo Imperatore, vsque ad huius vere magni Saxonis imperium; qui omnibus, tam Gallis quam Italis omne imperij ius vna cum spe recuperandi illud eripuit & successores suos transmisit: Plus sane laboris & curæ habuit hic optimus Imperator in imperio facto tecto seu incolûmi & integro conseruando, quam prædecessore eius in erigendo, quod ex rebus eius gestis facile patet: Romæ à lohanne XII. Otho Magnus coronam accepit: Quem postea ad Berengarium

rium cum defecisse intellexisset, Romanam iterum insecutus est: At is iam ad Saracenos defecerat, asportatis secum Ecclesiæ thesauris & occisis omnibus, quos Cæsari bene velle intellexerat: Quo facto Pontificis motus Otto, Romanam obsedit, cepit, ciues in fidem suam adegit, exegit, ne quem deinceps Papam eligerent sine Cæsaris consensu: Creato autem Leone 8. iterum deficientes Romanos domuit: Atque hoc tempore restituit Ottoni Leo omnia, quæ Pipinus, Carolus & Robertus dederant Ecclesiæ Romanæ. Ioannem autem 12. pont. cum grauissimorum criminum reus ageretur, sepe tamen vt resipisceret antea admonitum, synodo coacta, officio deiecerat, Leone illo suffecto; quem cum Iohannis Pontificis necessarij sub Othonis profectioe redeuntem, vrbe eiecissent, vlturus insignem iniuriam ex Umbria Otho aduolat, Romanisq; consulibus cum prefecto in Germaniam relegatis, Leonem restituit, Sarracenis quoque & Græcis, qui illis adha-

ferant,

ferant, ex Apulia & Calabria fugatis, in Germaniã reuersus, filio prius Othone imperij conforte electo, Magdeburgi, Saxonix vrbe defunctus est, ibique sepultus, Ann. C. 993. Regni 37. Imperij 13. Non minus autem Othonis primi filius & nepos in Romano Imperio conseruando & apud Germanos retinendo augendoque occupati fuerunt, nempe Otho Secundus, qui Pallida mors Saracendorum & Sanguinarius dictus fuit, & Otho Tertius, qui Mirabilia mundi in historiis audit: Otho Secūdus præter alia, Lotharingix ducatum motis illic turbis beneficij loco dedit Carolo fratri Lotharij Francorum regis: Id ille iniquo animo ferens Othonem Aquisgrani obsedit, ac ni efugisset, statuit etiam captiuum abducere. Quam Otho iniuriam vlturus, Gallos Lutetiam vsque palabundos infectatur, depopulatus omnia, eosq; ad pacem poscendam coegit: Tandem congressi sermone controuersiam diremere: Mansit tamē Carolus in possessione Lotharingix, sed deci-

decisis ei nobiliorib. partibus: Multa Agrippinensibus cedere, quædam Leodiensibus: Instituti quoque sunt noui comitatus, atque in his Hollandicus: Autuerpia Marchionatus factus est Imperij: In Italiam rebus domi compositis profectus, dum de Apulia & Calabria, partibus magnæ Græciæ, quas sibi ob vxorẽ Græcam Theophaniam deberi iudicabat, cõtendit, post varios & ancipites casus & captiuitatem Siculam, ex qua euasit, saucius ex telo venenato Romæ moritur & sepelitur, An. C. 983. Imperij 10. Othoni Tertio cū Crescentio consule Romano, qui ipsius dignitati officiebat, studebatque imperium Italis restituere certamen fuit: Is Brunonem, consanguineum Imperatoris, Papam factum, dictūque Gregorium V. de sede deiecit, suffecto Johanne Placentino: Gregorius in Germaniam ad Othonem de iniuria conquesturus se recepit: Otho Romam expugnat, Crescentium ex fuga retractum, iumentoque auersa facie impositum per vias & compita

E vehi

vehi ac tandem excruciatum, cum aliis duodecim factiosis suspendi iubet: Utque in posterum Romanis omnis præcideretur tumultuandi occasio ex spe transferendi ad se Imperij, decretum est, astipulante etiam Greg. Papa & vniuersa ciuitate Rom. ne penes alios, quã penes Germanos deinceps esset Imp. eligendi ius, eius vero solennis inauguratio Romæ fieret per Pontificem, quod quidem ex eo semper obseruatum est: Etsi vero ea res Gallis displicuerit, qui se Francorum genus esse dicebant, à quibus ad Germanos primũ imperium peruenit, tamen cum in ipsis Carolouingiorũ sanguis regnare desisset, nullę visę sunt ipsorum sufficere rationes ad mutandum decretum. Cæterum qui Romanis impensius fauent, adfirmant, ius conferendi imperium penes Papam adhuc esse, & Electores tantum regem Germanis dare, Pontificis vero esse, conferre Imperium: Quocirca Baronius cũ insigni Germanorum iniuria, non ab Electione annos orditur Imperatorum, sed à renunciatione per Pontificem facta,

quod vero tempus intercedit inter electionem & renunciationem, id ille omne interregno deputat: Quæ res, inquit Bertius, vt hæctenus multorū in imperio motuum causa fuit, ita deinceps semper futura est, donec pontifex ex præcepto & exemplo Christi rerum secularium cura principibus relicta ipse attendere duntaxat ad doctrinā & preces. Hic ille est Otho, qui commentitiæ donationis Constantini fulcra subuertit, authorem eius prodidit, fidemq; grauius imminuit. Etsi enim faueret Ecclesiæ Romanæ, eique liberaliter multa largiretur, tamen in ipsis illis donationis suæ tabulis non est veritus hoc modo scribere: *Confusis Papaticis legib. & iam abiecta Ecclesia Romana, in tantum quidam Pontificum creuerunt, vt maximam partem Imperii nostri Apostolatui suo coniungerent: Hac sunt enim commenta ab illis ipsis inuenta, quibus Iohannes Diaconus cognomento Digitorum munitus, præceptum aureis literis scribens, sub titulo Magni Constantini, longa mendacii tempora finxit: Hac sunt etiam com-*

menta, quibus dicunt, quendam Carolum
 (Caluum scilicet) S. Petro nostra publica tri-
 buisse: sed ad hæc respondemus: Ipsum Ca-
 rolum nihil dare potuisse, utpote iam à Ca-
 rolo meliore fugatū, iam imperio priuatum,
 iam destitutum & annullatum: Ergo quod
 non habuit, dedit. Atque hæc quidem
 Otho; Cui congrua dixerunt, scrip-
 seruntque cordati omnes postea
 Imperatores: Friderici Barbarossæ
 apud Ligurinum verba hæc sunt:

Romanus tempore prisco

*Pauper erat Prasul, Regali munere creuit,
 Nec tamen ut fasces & regni iura Latini
 Vel dare presumat, vel cuiquã tollere possit:
 Excessere modum magnorum munera Regū,
 Si tantum cuiquãius in sua regna dederunt:
 Sed neq; tãta fuit largitio: nec dare quisquã,
 Quo caret ipse, potest: Huius collatio Regni
 Auctorem sortita Deum, contingere nulli
 Iure potest hominũ: Collator muneris huius
 Est Deus: hoc summis Regnum confertur ab
 astris.*

Desinat itaq; *Baronius*, chartularius
 iudex, de tantis Dei muneribus cen-
 forem agere & omnia Imperij Ro-
 mani iura suo promotori & Domino
 Papæ

Papę asscribere, vt nimirum gratiam hanc mendacissimæ scriptiõis pro Cardinalitio pileo ipsi reponat : Si enim verbis & literarum characteribus licitum sit alicui magna Imperia assignare, tum quidem *Baronius* fecit, quod conatus est, at si ea ex Diuina manu, armis & exercitu populofo fortissimoque impetranda sint, nil nisi verba dedit, inanisque venti crepitum assentator: Neq; enim à Christo aut Apostolis ius illud in Imperia & regna accepit, sed propria ambitio & super omnes regnandi libido, aurique, quo pompæ & luxuriæ satisfieri possit, desiderium, illi finxit & peperit: Ad quod non defuere Papæ parasiti, qui omnia ad eius nutum fingerent, dicerent & scriberent: Multo minus à Regibus vel Imperatoribus eam licentiam habet, vt illis det & auferat pro libitu Imperia aut regna; Etiam si quamplures superstitio potius Papistica, quam vera pietas mouerit, vt multum de Imperio abalienarint, & Ecclesiæ concesserint; Ecclesia Christi vera non eget tantis

donariis aut terrarum dominiis, sed illæ personæ, quæ se primas in ea faciunt, iis vtuntur ad gulam & luxuriam, quoque magis acceperint, eo plus appetunt, donec tota regna & Imperia sibi vendicarint & in possessionem acquisuerint: Sunt autem illi ingrati muli, qui à quo nutriti sunt, ei Calcē impingunt, omnino immemores Asinæ Christi, cui ipse infidēs Hierosolymam ingressus est: Sane ab equis ad asinos redigendi forent, à superbia ad humilitatem, ne summa in terris Maiestas cogereetur aliquando ceruicem calcandam præbere aut pedes osculari, equive frenum aut stapedem tenere tanto Dominorum Domino, qui se falsissime seruorū seruum scribit: An vnquam Imperator adeo abiecti animi inuentus est, vt se seruum serui seruorum faceret, cum posset summum in terrenis locum occupare? An quis vnquam Rex se volens subiecit alteri, vt ab eo regeretur: Quod si factum foret, vt neutiquam reuera constat, tamen successores eius essent pristinæ

næ libertatis, si vellent: Non enim v-
 nius vox aut scriptio plus potest, quã
 armata Imperatoris manus, si modo
 adsit voluntas: Quid factũ ab Otho-
 nib. iam dictis, Fridericis & aliis, sa-
 tis manifestũ est, quomodo ius Impe-
 rij depositis pontificibus rebellibus,
 aliisq; creatis tutati sint & incolume
 seruarint, frustra clamantibus põtifi-
 ciis, hic sunt duæ clauæ, duo gladij,
 fulminis seu banni & Indulgētix seu
 gratiæ, potestatis ecclesiasticæ & se-
 cularis: At suspicamur inter hos ple-
 rosque magis illi assimilari, qui 30. ar-
 genteis Christum ex auaritia vendi-
 dit, quam Petro vel aliis discipulis,
 qui omnia sua bona & officia reli-
 querunt, inq; forma pauperiori nu-
 dis pedibus, absque loculo, absq; ar-
 mis, Dominum sequuti sunt: An non
 venduntur omnia Romæ Ecclesia-
 stica? Quis hoc neget, nisi Romani
 moris ignarus? Quis hoc non affir-
 met, nisi in historia sacra qui nil lege-
 rit? Sed nos hæc agamus: Otho Ter-
 tius Imperator vna cum Gregorio V.
 Papa, vt saluti Germaniæ consulere,

nouam fecit sanctionem, formulamque ac legem creandi Imperatoris, quo hæc electio perpetuo Germanis maneret, vt è suo corpore Cæsarem designarent atq; ea septem Germaniæ principibus, tribus sacri ordinis, quatuor profanis delegata est authoritas, quæ per quingentos annos & amplius huc vsque durat. Constituta hac ordinatione Itali varios tumultus aduersus Othonem concitarunt, adeo vt tutus esse non posset, & dum reditum in Germaniam maturaret, misso per insidias veneno necatus est, Ann. Dom. 1001. His viperinis Italorum armis plures Germanici occubuerunt Imperatores, vt dolendum sit, nõ remedium ex ipsis viperis cæsis petatum esse, suæq; plagæ pro remedio adhibitum: Prima electione per legẽ septem-virorum præscriptam facta, Henricus sanctus & Claudus Imperator constitutus est, qui fuit dux Bauariæ & Comes Bambergensis: Multa & ingētia bella mirabili fœlicitate gessit: Inter cætera Lotharingiam & Flandriam deuicit:

vicit : In Italia aduersus Saracenos pugnauit, eosque Italia expulit: Victor tum Romæ à Benedicto 8. coronatus est. Eius tempore Ardouinus Italici sanguinis, in Gallia transpadana natus, Marchio Iure, Mediolani ab Episcopis & nobilibus Imperator declaratus est: Contra quē Henricus 2. cū magno exercitu Italiam ingressus, eum prælio vicit: sed reparato exercitu Ardouinus secundo cum Henrico congressus, exercitu amisso victus & cæsus est; In authores deinde huius defectionis Mediolani grauitè ab Imperatore animaduersum fuit. Similiter Eginhardus contra Henricū arripuit imperium, qui non longe post Pallodi occisus est, A. Dom. 1002. Conradus II. Saliquus deinde secutus Imperator, Italiam ingressus est, vt odia principum in se castigaret, qui partim libertatem asserere conabantur, partim declaratum Cæsarem armis ab ingressu repellere adnitebantur: Huius filius Henricus II. Niger, qui Lotharingiæ ducem, vt imperio pareret, coegit:

Romæ tres pontifices de papatu simul concertantes reiecit, Pontificiæ sedi Suidegero 2. Bambergensi Antistite, qui postea Clemens Secundus appellatus, præfecto: Et vt caueret in posterum summorum pōtificum securitati, Romanos iureiurando ad egit nullum sine suo permisso creandum pontificem: Obiit A. Do. 1056. Henricus 4. Henrici 3. filius, An. C. 1070. ausus est papam Hildebrandū, qui Gregorius dictus est, Wormatiæ in Synodo ob flagitia publice nota indignū eo loco & munere pronunciare, eiq; sententiæ subscripserunt Episcopi 26. Contra Papa Romæ in Synodo, inaudito ante ea tempora flagitio, pronunciat se Caput mundi, & suæ potestatis esse, Imperatores constituere; simulque Imperatorem excommunicat, & subditos ipsi omnes absoluit ab obedientia ipsi promissa: Vetat imo, ne quis ipsi pareat, sed mandat, vt alium eius loco eligant: Hoc tunc erat pastorem agere: Tum Rudolphus Sueuorum Dux contra Henricum rex creatus est: quod

quod magnū in Imperio peperit dis-
fidium: Nam exercitus vndiq; con-
scripti, pugnae multae vndique com-
missae sunt: Nouissime vero pugna-
tum apud Martis Burgum, in quo cō-
flictu Rudolphus dextera amissa pe-
riit: Post eam victoriam Henricus I-
talia ingressus, vrbeque Roma per-
vim capta, Hildebrandū papam ce-
pit, eumq; ab officio deiecit, qui non
multo post in exilio mortuus est, sus-
fecto in eius locum Rauennate Epi-
scopo Clemente 3. à quo etiam co-
ronatus est. Otto Frisingensis Epi-
scopus de excommunicatione Imper-
atoris hic scribit: *Lego & relego Roma-
norum & Imperatorum gesta, & nusquam
inuenio quenquam eorum ante hunc à Ro-
mano pontifice excommunicatum vel regno
suo priuatum:* Huius Hildebrandi ver-
ficulus est in corona, quam Rudol-
pho Sueuo misit, scriptus: *Petra dedit
Petro, Petrus diadema Rudolpho:* Etsi au-
tem Imperator per pontificem Cle-
mentem 3. ab excōmunicatione ab-
solutus, in Germaniam rediens, fili-
um suum Cunradum in Italia reli-
querit,

querit, tamen non ante cessarunt Episcopi, quam Henricum filium in patrem concitarent, hoc maxime obtentu, ni pareret, futurum vt imperium alteri deferretur; nõ posse ipsum bona cõscientia patrem sequi excõmunicatum: Ergo anno 1106. Henricus 4. Imperator remouetur ab imperio: At nostrum non est, omnes pontificias insidias, iniurias, excommunicationes, simultates & peruersitates contra magnam partem Imperatorum sequentium intensas & exercitas profequi, quamuis potius ex odio Italorum contra Germanos Imperij iura strenue defendentes, quam aliis causis, ex qualescunque sint, processerint: Cum enim viderent Itali se Germanis Imperatoribus nulla vi armata resistere potuisse, inuenerunt hanc fraudem, ne dicam scelus, vt Pontifices sub specie religionis, quos vellent, excommunicarent, hoc est, subiectos debito iuramentivinculo exoluerent, omnipotentia & assistentia principũ spoliarent, inuisos omnibus redderent,

filios

filios contra patres armarent & infinitis malis & tumultibus per totum Imperium causas præberent, præcentore hoc Hildebrando, successoribus suis exemplum mali moris & consilij relinquente: quemadmodum apparet in iam dicto Rudolpho, Duce Sueuorū ex comite Reinfeldēsi facto, ac post ex instinctu patris contra Henric. 3. Imp. electo, qui cū dextram in prælio amisisset, fertur decumbens, circumstantibus Episcopis, truncum manus abscissę intuitus, grauiter suspirando dixisse: (Recte mecum esse, ingenue fateor) Hæc enim est dextera, qua Domino meo Henrico fidem confirmaui: Ipsi vos nunc expendite, quam pie consulueritis mihi, vt ab eo deficerem: Et nunc condignam periurio accipio mercedem: Ecce, in quod me sequentem vestra monita, collocastis folium, latius fuisset, fidem semel datam seruare integram ac illæsam; atque haud multo post animam efflauit: Hic erat effectus coronæ pontificiæ cum gloriosa illa & falsissima
in-

inſcriptione : Petra enim , hoc eſt, Chriſtus non dedit Petro Apoſtolo coronam Imperialem , ſed crucem illi præſcripſit , dum inquit , Petre ſi me amas , ſequere me , hoc eſt, martyrium in cruce pati debes : Et paſce oues meas , hoc eſt, prædica Euangelium omni genti , non quaſi Romam iret, ibique nouam Monarchiam Eccleſiaſtico-politicam inſtitueret, vel antiquam & tum in flore exiſtenteſt deſtrueret : Tyranni Romani, qui in Chriſtianos adeo graſſati ſunt igne, ferro varioque mortis genere , hanc prætendebant cauſam , quod defectionis ab imperio & innouationis deteſtandæ eſſent rei, cuius tamen cauſam Plinius aliique præfecti non inuenerunt, vt ille teſtatur multis ad Traianum datis Epistoſis, at ſane ſi tum pontifices vel Epiſcopi Romani (qui vbi Romæ trecentis illis à natiuitate Chriſti annis delituerint, pompam & potentiam exercuerint incertum eſt, cum vix ſi muris inſtar fuiſſent, tuti præ inquiſitoribus manſiſſent) eius mentis fuerunt , cuius

hic

hic Hildebrandus, eiusque succes-
sores, non martyrio, sed capitali
pœna se digna, nonnulli pontifices
vel Episcopi Romani affecti sunt. Pa-
tet quoque ex consequentibus, Pe-
tri non veri fuisse falsum diadema
non debito Rudolpho datum, qui in
periurij & mortis pœnam eo corona-
tus incidit: Henricus V. eadem à
pontificibus Romanis passus, quæ pa-
ter, ac deinde Fridericus cognomē-
to Barbarossa, Philippus huius filius,
Otto 4. Fridericus 2. Conradus 4.
Henricus 7. Ludouicus Bauarus, qui
omnes mala pontificis gratia sunt
muletati vel omnino excommuni-
cati: Quanta sit pontificum Roma-
norum arrogantia non solum ex hi-
sce effectibus (qui causæ fuerunt in-
finitæ cædis, dissensionis, schismatis,
incendij, deportationis & tumultus
in Germania) patet, veluti histo-
riæ tradunt, sed etiam ex superba
quadam scriptione, quæ sic habet:
Lotharius iunior, Saxonix dux, Im-
perator, in gratiam pontificum Ro-
manorum multum laboris suscepit
adeo

adeo vt tanta in Italia feciffe feratur, quod à Carolo Magno nullus ex Francorum regibus ei conferri poffit: At quam gratiam à pontifice hinc reportauit? Hanc, quæ fequitur: In Italiam profectus ab Innocentio coronatur, quod Germani ita acceperunt, vt intelligerēt benedictionem à Pontifice & publicam duntaxat renunciationem folenniter factam elle: Pontifex vero ita, vt à fe collatum imperium & regnum Italiæ iudicaret: Itaq; in Palatio Lateranenfi picturæ fatis arroganti hos verfus addidit:

Rex venit ante fores iurans prius vrbis honores,

Post homo fit Papæ, sumit quo dante coronam:

Estque ob picturam iftam & titulum ingens poftea fub Friderico Primo orta contentio, quemadmodum id prolixè refert Otto Frifingenfis Epifcopus. Quod cum animaduernerint plerique Imperatorum ex fequentibus, Romam non progrefsi funt pro corona à Papa accipienda, neque in
ipfam

ipsam Italiam, vti Rudolphus Habsburgensis eam speluncæ Leoninæ perfimilem dictitans, de qua intelligi hoc possit vulpeculæ dictum:

quia me vestigia terrent

*Plurima te aduersum spectantia; nullâ
retrosum!*

Manifestum itaque factum est satis; VERVM à Germanis inuentum, ab iisdem fortiter conseruatum & defensum esse, nempe Imperium Romanum, in politicis optimum, quod quanta difficultate, consilio, labore, vi animi & corporis factum sit, ex integris historiis Imperatorum peti debet.

CAPVT III.

*Quanta sit Imperij prerogatiua
præ aliis regnis, quæ dignitas
& quæ utilitas.*

MAgnum esse huius Imperii Romano-Germanici decus; potentiam & præ aliis Christiani orbis regnis prerogatiuam; per se satis cõ-

F spi-

spicuum est: At vt ignari non nihil de eius splendore sentiant, hic dignitatem eius ex comparatione cum aliis quibusdam rudi Minerua breuiter, si non prout decet, tamen quoad licet, delineabimus & describemus: Constat autem ea in modo Electionis Imperatoris, forma gubernationis, Principum subditorum illi potētia, terrarum & ciuitatum populositate, munitionibus, redditibus & his similibus: Quoad Electionis modū, indubitatum est, eum esse consilio sapientissimo humani ingenij, non sine singulari Dei prouidētia, introductum, ab Othone eius Nominis tertio ex Saxonibus Imperatore, qui non sine causa MIRABILIA Mundi dictus est: Si enim nihil aliud memoria dignum gessisset, vel hoc solo facto eum titulum promeritus esset: Quid enim mirabilius in hisce terrenis contingere potuisset, quam summos cœlestium Planetarum motus & ordines iis repræsentare & ad viuum exprimere? Mirabilis illorum motio motui magnæ sphaeræ stellarum

rum fixarum contra nititur, & mixturam harmonicam respectu illius efficit: Exempli gratia, Luna cum Stellis fixis & primo motu Diapason, seu octauam reddit, Mercurius septimam seu discordantiam aliquando in clausulis non ingratam, Venus sextam; Sol Diapente, Mars Diatesarō seu quartam, Iupiter Ditonum, Saturnus secundam seu tonum: quod sane Musicæ non inconuenienter accommodatum est: Saturnus enim vñ nunquam non morosus & malus habetur inter planetas, nisi à bonis iuetur & eius malitia retundatur, ita & secunda seu tonus nō dat harmoniam, sed semper discrepantiam, nisi à dulcioribus concordantiis occultetur & gratia quadam donetur: Similiter dicendum de Mercurio, (vel septima) qui cum malis est pessimus, cum bonis mediocris: Septima enim, si alia discordantia adueniat, ingrata est auribus, nisi in quantitate exigua & dulci subsequente concordantia; In septima itaque Mercurij natura delitescere videtur: Venus

cum sexta mirifice quoq; conuenit, quæ interdū magis beneuola, quam alias, vt & sexta maior gratior, quam minor: maior enim ex quarta & ditono, minor ex quarta & semiditono cōponitur: Mercurius vero ex duabus quartis supra se inuicem positis, quæ omnino discrepant; Luna ex quarta & quinta supra sese, ita vt quinta sit inferiori loco: Sol omnium gratissimam concordantiam & perfectissimam, nempe Quintam, præ se fert; Vt enim Sol est regularis in vna Ecliptica linea semper manens, nec ab ea exorbitat in dextram vel sinistram partem, ita & Diapente vnus est generis, nec differentiam vllam admittit: Suauitas mira est in quinta, cuius cōpositio fit ex duplici tertia seu concordantia, hoc est, Ditono & semiditono: Mars quartam vere Martialem refert, quæ se in concordantias alias diuidi non finit, nisi in ditonum & tonum: Iupiter vero Ditonum, primam concordantiam efficit, quæ duplex quoque est tertia, nempe perfecta & imperfecta: Ean-

dem

dem Harmoniam esse in septemuiris
seu Electoribus principibus & Electo
Imperatore perspici licet. Hoc est
motus & actiones horum septem li-
cet non in omnibus Imperatori con-
ueniant, sed ex obliquo opponantur,
tamē quoad bonum & commodum
mundi, mire concordant & se inui-
cem temperant: Vt itaque est sum-
ma & Diuina sapientia in illis Plane-
tarum septem motibus secundariis
cum primo motu Stellarum fixarum,
mixtis & compositis, ne illi huic, nec
hic illis sit impedimento, sed omnes
conspirent in vtilitatem hominum,
seu differentiam & vicissitudinem
faciendam temporum anni & die-
rum, Sic quoque apex prudentiæ hu-
manæ in constitutione Electorum
Principum cum Imperatore eo vsq;
consentientium, quoad Respubl. seu
Imperium inde detrimentum nō ca-
piat, dilucide apparet: Imperator
principum est maximus, eosque sibi
subiectos & ad se respicientes habet,
quatenus in motu suo primo regula-
riter incedit, à quo si aberret, (quod

absit) magna pericula rebus & populis sibi subiectis impendent: Habet ipse suam Maiestatem inuiolabilem & sacram, nec non omnium amplissima Maiestatis iura, quæ nulli inferiori debentur, nisi ipsi semper & soli, nec ab eius Maiestate vnquam abalienari, mutuo sumi, per vim rapi, diminui, ad alium transferri, præscribi longo tempore, cum vel absque eius scientia, possideri clanculum vel publice possunt: Interim Principes gaudent suis Regalibus, immunitatibus, Priuilegiis, dignitatibus & honoribus, nec iis quicquam à superiori, quatenus suis officiis & pactis satisfaciant, detrahitur vel aufertur: Quamuis enim summus Princeps ex plenitudine suæ potestatis omnia humana, quæ velit, possit præstare, quod pro lege habitum, tollere, quod non, habere, & sic de aliis, tamen præsupponitur semper recta ratione duci, nihilque agere, nisi maturo consilio; quæ ex contractu fiunt vel fieri conuenit, iis stare tenetur, & à principibus, si opus sit, admonetur, infor-

matur, & melioris dispositionis redditur: Ipse est viua lex, qua loquente, leges mutæ & scriptæ silent, at nihilominus sunt Priuilegia aliis quoque concessa ab eo, derogantia legibus vt plurimum, quibus quoq; standum est: Sic fit ex leniter obliquantibus sibi temperamentum verum & Harmonia Musicalis tam in Politia & Republ. quam cælo: At cur septenarius numerus in Electorib. prælatus est aliis maioribus, vel minoribus? Quia maiores numeri confusionem & disensionem nimiam peperissent, minores minorem delectum & pauciorum consensum: Senarius est quidem numerus perfectus, vt vnitars radix omnis numeri prima; Hęc igitur cõiuncta illi septenarium producit, qui æqualem diuisionem in tria admittit, quib. si vnitatem adicias, fit quaternio, per quem Pythagorici iurare consueuerunt; Monebat enim Pythagoras suos discipulos, quaternarij numeri non esse obliuiscendum, in qua prima numerandi confectio comprehenditur: Sic enim

meramus, vnum, duo, tria, quatuor, & hæc efficiunt decem: Principium omnium dicebat esse vnitatem, ex vnitatem indefinitam dualitatem, veluti materiam auctori vnitati subiectile: Eundem ad modum in Persica Monarchia erant septem principes Consiliarij, quorum consilio res præcipuæ decidebãtur ad politiam spectantes: In hoc enim numero nulla equalis bipartitio nec tripartitio fieri potest; Contra in senario vtraque reperitur, in octonario bipartitio, in nouenario tripartitio; sic in denario & quaternario, illa, in ternario hæc adest: Septenarius autem perfectior est quinario; quia in illo est perfectus numerus & vnitatem, in hoc nequaquam: De forma gubernationis idem statuendum: Vnum in imperio Romano-Germanico caput est, sed plura mēbra, quæ suis officijs ab inuicem sunt distincta: Sunt septem principalia mēbra, & præter hæc plura alia, quibus caput sensum & motum præstat, nempe Cor, epar, ventriculus, oculi, aures, testes, artus: Reliqua his suf-
fra-

fragantur omnia; quorum nemini-
mum est ociosum aut superfluum, à
capite expectans vim sensitivam &
motricem, qua suas actiones perfici-
cit, quæ ad commodum capitis & v-
niuersi corporis diriguntur: Ita Im-
perator regit & gubernat principes
singulos, illisq; dat potentiam & Re-
galia confirmat, vt sint tales & tanti,
ceu habentur, ac vicissim omne offi-
cium & robur ab illis acquirit: Rex
enim impotens est, nec est rex, qui
subditorum suorum ope destituitur:
Et Imperator non imperat, qui prin-
cipum beneuolentia caret: Vt enim
hi habent suum esse ab illo, sic ille su-
um ab hisce, vtriq; ab imperio: Hæc
equidem forma in gubernando non
est aliis in regnis aut Imperiis, vt nec
in eligendo rege: Apud Turcas mo-
dernos, Indos, aliosq; Ethnicos tam
antiquos, quam recentiores potestas
regia, Tyrannidi persimilis est, vel-
uti quoque apud Moscouitas, vbi v-
nus omnem vitæ necisque omnium
potestatem habet, nec legibus nec
principibus potentioribus refræna-

tur, qui si bonus sit, Regem, si secus, tyrannum (velut, vt plurimum) agit; Ipse statuit pœnas pro libitu, ponitq; voluntatem pro ratione, priuatorum bona rapit, cum libet, magnates humiliat & viles attollit pro nutu, nec audet quisquam ei dicere, Domine quid agis? Veluti sunt, qui talem tyrannidem verbis nobis persuadere velint, nempe vni hominũ hanc concessam potestatem cœlitus (quod tamen hæctenus non probarunt, quia à cœlo nullam vnquã legationem aut confirmationem toto suæ possessionis & vsusfructus tempore acceperint) vt etiã si mille animas in orcum demergant, nemo tamen audeat illis dicere, Papa quid agis? Si illa est tyrannis in corpus, hæc certe est in animam, eaque tanto peior, quanto anima præualet corpori: Deinde apud Reges Christianos ea electionis & gubernationis forma non occurrit; Apud eos enim potissimum successio per hæreditatem, quam electionem frequentatur: Sint, qui prætendant electionem, tamen illa intelligitur, nulla

ulla existere prole, apud quosdã,
 mascula, apud alios, etiam fœminea:
 liguntur illi, qui non electi regna-
 rent, & si præteriri non paterentur,
 uæ electio est coactio, vel coactæ
 voluntatis opus; Electio apud Ger-
 manos etiam incultiores antiquos
 probata magis fuit, quam successio
 regum: Sic enim Tacitus de illis: *Re-*
ges, inquit, ex nobilitate, duces ex virtute
sumunt: Idem apud Franco-Germa-
 nos vsitatum fuit: Sic enim Grego-
 rius Turonensis: *Franci, inquit, electo*
Childerico, Eudonẽ sibi vnanimiter regem
adsciscunt: Et rursum: *Tum Franci, qui*
quorundam ad Childebertum adspexerant se-
riorem, ad Sigebertum legationem mittunt,
ut ad eos veniens, de relicto Chilperico, i-
sum per se regem stabilirent.

Quanta vero sit principum Ro-
 mano-Germanico imperio subie-
 ctorum potentia, non est æmulum vel
 liuidi iudicare: Plerique sunt Regiæ
 originis, & nihil non cum regibus com-
 mune habent, excepto titulo, & quod
 maiorem se agnoscant ex suo tamen
 medio eleuatum ad Maiestatem Im-

pera,

peratoriam: Sunt qui dicant, Imperatorem Germano-Romanum et regem regum, cum econtra alij non pauci nomine tenus principibus comitibus imperent: Fuit quondam rex, qui regi imperare cupiens, quodam donauit insula veluti feudo cuius titulo regio, cuius tamen potestas vel baronatum alibi fecisset: Tales regulos Germania millenos & amplius daret, præter Magnates Principes & Comites; In quibus (absit inuidia dicitis) regia mens & origo prælustri et *Scotus* ille *Brussius*, in oratione, quam in Polonia habuit de bello aduersus Turcam gerendo, Polonis, quibus aderat (forte quid dans auribus) laudem nobilitatis, Hispanis religioni, Italis ciuitatum elegantium, Gallis militum, Anglis rusticorum tribuens Germanis Principum decus & magnificentiam ascribit; in quo vltimum non fallitur: Cum enim multæ gentes Germanicæ, quæ antiquitus singulæ singulos reges aut duces habuerunt, coiuerint in vnum quasi corpus magnum, necesse est, multos quoque

re extare regij sanguinis aut ducis
s originis.

Nouimus in quibusdam regnis baronibus vel comitis titulos esse fere nuda nomina, cum adiectione alicuius conditionis vel arcis vel oppidi, quorum neutrum ad illum, eius prædecessores aut successores spectat vel spectabit: Indecens hoc foret in Germania, ubi Magnates vere sunt magni & Nobiliores non agnoscunt quendam mater suos ascendentes, descendentes & collaterales tam affinitatis, quam consanguinitatis, nisi vere nobiles, hoc est, in prædiis suis more regulorum seu dynastarum viuentes, habentes rura, agros & subditos, cum iurisdictione vel maiori vel minori, nec exercentes pyraticam, mercaturam, vel aliud id genus ignobilis officij: De quibus alias.

Terrarum Germaniæ quanta sit amplitudo & fecunditas, ille non credit, qui non vidit, aut suæ patriæ limitibus nunquam egressus est: Sunt aliqui ex transmarinis, qui phantasticam opinionem sæpe mihi suam incul-

culcarunt, At illi sciant, ante bis mille annos incultā fuisse Germaniam sed intermedio illo tempore huc vique fœcundissimam redditam; Paucissima sunt apud eos, quæ non da Germania, aut si dat, hyems non tolerat, & e contra mille species rerum esculentarum & aliarum abundanter in Germaniæ diuersis locis, quæ ibi ne nomine sunt notæ: Magnitudine & extensione suorum finium Germania superat quodcunque vel amplissimum regnum: Est enim nunc duplo maior, quam Taciti tempore vel C. Cæsaris: Tum nullas habuit vt illi scribunt, vrbes muro cinctas Quis nunc numeret eas omnes? Credo quod millenarium numerum longe excedant, absque vicis, pagis, castellis, monasteriis, quæ incredibilibus sunt frequentia: Munitiones tantæ sunt firmitudinis nostro tempore in Germania, vt loricata & armata fere tota appareat, Bellum ei indicat qui exterorum velit, non inermem aut imbellem (vt nec ante in eius nuditate) eam nunc experietur: An forte

memorable vnquam bellum in Europa gestum est, cui defuerit Germanus miles, nisi ex odii gentis non admissus? An est princeps in continēte Europæ, qui non se virtuti gentis Germanicæ credat, siquidem ab Heluetiis Romæ excubitorib. Pontificiis cognouerim, vltra triginta esse regias vel aulas, vbi Germani satellites admittantur & in precio habeantur inde ab Augusti Cæsaris tempore.

Reditus Imperij Romano-Germanici esse amplissimos, nemo nisi ignarus, dubitare poterit: Et hi vel Cæsari, vel Principibus, Comitibus, Baronibus, vel Nobilibus, aut ciuitatibus liberis adueniunt, longe maiores, quam à Botero Neapolitano, vel ab vlllo alio extero (tā inuidia, quam inscitia excusato & excæcato) expressi & definiti sunt; qui videndi suo loco.

Ex his igitur in genere considerata Imperij Germanici Dignitas & Excellentia in cōparatione aliorum regnorum, satis manifesta fiet: Habet

bet metalla, fructus, animalia diuer-
 farum specierum Germania: Habet
 Emporia merces innumeras & nauig-
 gia: Dat frumenta, vinum; abundat
 hortis, syluis, nemoribus, pratis & pa-
 scuis: Habet lacus, fluuios & maria:
 In summa vix aliquo destituitur, quo
 carere, si opus sit, nequeat; Vix alibi
 quid inuenitur, quod non per naues
 Hollãdicas & Anseaticas in Germa-
 niam transportetur, si eius sit vsus:
 Ideam Orbis exiguam vel vnus ille
 Germaniæ comitatus, Hollãdia, re-
 fert: Quicquid apud Antipodas est
 mercium, Amsterodamum ad se tra-
 hit: Quicquid vtraque India dat a-
 romatum aut rerum preciosarum, il-
 lius naues aduehunt: Et hæc omnia
 ad commodum Germaniæ & vici-
 norum regnorum: In quibus breuior-
 es sumus, cum in sequentibus ple-
 raq; magis demonstrabuntur.

Ex Imperij autem Germanici ma-
 gnificentia, vt & aliis ante dictis, ap-
 paret P R I M I V E R I Germanorum
 inuenti magnitudo: Quis, nisi calu-
 mniator mendacissimus, dicet ex vi-

no hæc ortum ducere, vel ebrietate contigisse huic Nationi? Certe Eduardus Tertius Angliæ Rex à toto circulo Burgundico, Flandris, Brabantis, Hollandis, Zelandis, Frisiis, aliisque nec non à toto Germanico Imperio, eiusque principibus adiutus fuit, in occupanda Gallia; ut & eius posteri semper ab Imperio Germanico auxilium petatum habuerunt, donec pro voto Franciam subiugarint: Quid vero causæ fuerit, cur duce foemina facti inde expulsi sint, ignotum: Forte magis sobrij; aut magis fortes eorum fuere victores, quam ipsi: Si quis sobrios illos vocet, damnosa videtur illa sobrietas qua regna amittuntur, cum aliis, qui summum Imperium & inuenerunt seu armis impetrarunt & hucusque illæsum retinuerunt, e contra ebrietas dicatur ea peperisse: Verum quæ amissa sunt; si per ebrietatem amissa ferantur, maior culpa per minorem tegi videtur, quæ vero Inuenta, si per ebrietatem dicatur, stulta profertur oratio: Plura enim per hæc amittuntur, quam inueniuntur.

Si quis obiiciat, in vino veritatem apparere quocunq; modo bibatur, vel ad ebrietatem, vel ad acuendum animum: Eo enim Dionysius Tyrannus Siculus, aliiq; explorare solebāt veritatem in hominum animis tacite latentem, tanquam tortore & forte efficacius: Cum eidem Dionysio innotuisset, quod dicitariis & calumniis à duobus læsus fuisset, vnum ex iis ad se vocatum interrogauit, num illa verba dixisset? Ille, qui negare eā non poterat, respondit, nos potantes multa diximus, at nisi vinum defecisset, longe plura dicturi: Et Poeta,

*Tollit humo ingenium, inquit, Bacchus;
mentem erigit altam,*

Pegaseaque velut vehit ala:

Primo modo per ebrietatem verum elicitur, per hunc vltimum mens hominis acuitur, vt vera videre possit antea non visa; Intermedius ille vini vsus propter imprudentiam vult excusationem mereri: Sed hæc nō negamus: at cur solis Germanis illa appropriat? An illi soli fruuntur vino? An non & Græci olim? Et quis nunc
non

nō præter eos, qui à cœli ardore prohibentur? Nihilominus bibacissimi quoque inueniuntur aliqui Itali, imo & in vèneris continentes: Habent ne cæteræ gentes sua vitia? Demus septentrioni bibacitatem, Germaniæ ad orientem, voracitatem cum eadem: ad occidentem, leuitatem mentis, aliis furacitatem; ad meridiem, Sodomiam vel Veneris lasciuiam: Vltima prohibentur lege Iulia & Aquilia, vindicanturq; laqueo & igne; priora non item: licet vitia, qualiacunque sint, ipso nomine detestanda veniant: Ne itaq; læuo nos dignentur oculo, qui suis vitiis nihil se aut parum inuenisse animaduertunt, Germanos vero Veritatē, quæ omnium rerum preciosissima est, ex Vino elicuisse: Habeant singuli sibi sua vna cum vindictis aut præmiis,
& Germanis nunquam de-
erit Veritas.

DE SECUNDO VERO VNIVERSALI, BELLICO.

Secundum VERVM à Germanis inuentum est puluis tormentarius & machina bellica, qua insignis mutatio facta est in mundo, tantum habens boni in vero suo vsu, quantum mali in abusu; idque Christianum orbem à barbarorum, ut olim Hunnorum, Tartarorum, & aliorum, incursionibus liberauit.

Postquam Germani in possessione Imperij, veluti VERI omnium preciosissimi, iam essent, cœperunt acuerè ingenia indies magis ac magis ad inueniendas nouas artes, vel ad restaurandas amissas; Inter quas *Chymia* fuit scientiarum, nisi a deo in-

qui-

quisitores & amantes sui circumdu-
ceret, facile *Regina*: Huius in Germa-
nia primus quasi inuestigator & cul-
tor fuit *Albertus Magnus*, *Dominicani*
Ordinis monachus, post Episcopus
Ratisponensis: qui vt *Dominicum*
Authorem, sic cum permulti in eo-
dem studio monachi sequuti sunt:
Inprimis quidam nomine *Bertholdus* A.D. 1380,
Schwartz pulueris Pyrij ac deinde
Tormenti bellici inuentor.

Tradunt autem philosophi, quod
eorum tinctura fiat ex corpore, spi-
ritu & anima, & ex spiritibus constet,
quorum vnus complectatur alium:
Hinc ille omnes spiritus minerales
inquisiuit, inter quos sulphur præci-
puum agnouit: Est enim Sulphur, at-
testantibus omnibus Chymicis, pa-
ter metallorum & absque eo (philo-
sophico) nihil fit in tota arte: Imo
hæc nihil aliud est, quam sulphur il-
lud indagare & perficere, hoc est,
coniungere cum suo compari, velut
Geber loquitur: Sexcenta sunt testi-
monia, quæ in sulphure omnem per-
fectionem statuunt, quamuis ea om-

nia non de vulgari, sed philosophico, intelligenda sint: Vt enim sulphur illud commune est calidum & siccum cum igneitate combustibili & comburente, sic philosophicum eandem habet qualitates, sed absque vlla igneitate combustibili: Illud est volatile & comburit metalla, quibus inest, si diu in igne feruentur, hoc est fixum & tuetur metalla, quibus inest, à combustionem: Illud omnia inficit suis sordibus & nigrefacit, hoc tingit in aureum colorem: Vnde apparet, esse inter hæc duo sulphura, commune & philosophicum, magnam differentiam, licet vtrumque dicatur sulphur ob quandam actionis similitudinem: Commune enim est naturæ medium, quo metalla longo tempore in suis subterraneis cubilibus imperfecta rediguntur in perfecta, Philosophicum vero artis, quo eadem breuissimo tempore extra terram in perfecta transeunt: Hæsit itaque dictus Author in ipso nomine & sulphur commune pro sua intentione complenda accepit, vtpote calidum

& siccum spiritum; cuius ut summam
 qualitates temperaret aliquo con-
 trario spiritu, nimirum frigido, om-
 nem naturam peruestigauit, & re-
 periit denique talem esse salem pe-
 træ.

Dicunt autem iidem Chymici non
 raro, *Adamum hunc lapidem secum por-
 tasse à Paradyso, & quemlibet eum secum ha-
 bere, seu esse in te, in me, & in quolibet alio,*
 ut Morienus ait: Addunt, *ex loco fæti-
 do, & sterquiliniis eum extrahi debere: La-
 pis, clamant omnes, de quo hoc arcanum
 agitur, est nullius precij, & in sterquiliniis
 conculcatur; & nisi ex sterquiliniis suma-
 tur, manum de marsupio tollendam esse, ni-
 hil in aurificio impendendum, lapidem ha-
 beri gratis, & iacere proiectum in viis, de que
 eo sumendum, quantum cuique placeat, nec
 alicuius veniam impetrandam; inueniri a-
 liquando in stabulis antiquis, esse vilissimum:*
 Dicunt quoque, *qui saporem salium non
 gustauit, nondum eum incepisse.*

Quæ omnia concordant, & quasi
 digitum intendunt in salem petræ:
 Hic enim ex vrina hominum & ani-
 malium, præsertim ouium confici-

tur, & latet reuera in sterquiliniis, stabulis vetustis; vnde terra de prompta, affusa aqua, dat lixiuium, quod coquitur in salem petre per artem illis opificibus cognitam: Hic est vilissimus, & in corpore humano fuit aliquando portatus, sic quoq; in Adamo extitit, & in viis iacet inuisibiliter proiectus. Quid multis? Hic sal est magnarum virium, qualitatis frigide quæsitæ, vnde in igne sibi contrario dat crepitum: Vt enim aqua frigida incidens in fornacem ignitam, ferream vel lapideam magnum dat sonitum ex concursu duorum Elementorum contrariorum, sic cogitandum est fieri in sale petre in ignem proiecto: Est insuper sal petre spiritus qui in profundum metallorū penetrat, eaque soluit in aquam, si ex sale petre & vitriolo subtilissima aqua, quæ fortis dicitur, fiat; Corrodit enim ferrum, cuprum, plumbum, stannum & argentum, non autem aurum: Vnde nemo dubitaret, esse in sale petre mysterium philosophicum, si suo cōpari, sulphuri communi, adiungatur;

& hæc duo bene inter se misceantur: Verum factis experimētis, vel ex sola ratione patuit, spiritus absque corporibus nihil operari, quia non habeant sustētaculum seu corporeum subiectum, in quo maneant; Quamprimum enim sal petræ cum sulphure mixtus igni appropinquat, vterq; spiritus auolat cum sibilo & incēdio, velut draco flammiuomus, in auras, nec quicquam fixi in se retineri ostēdit: Oportet itaque hos spiritus figi & coagulari in terra aliqua fixa, quæ non fugiat, & fugientes apud se conferuet, figat & moretur: At hæc vnde petenda est? Certe ex ea natura, quæ metallis applaudat & proprietate occulta assimiletur, si nō ex ipsis metallis: Metalla prius in terram comburantur, & probentur, num his spiritibus coniūcta fixitatem inductura sint: At omnis conatus est frustraneus, & labor fallitur suo effectu: Metalla enim imperfecta cōbusta sunt mortua, & perfecta comburi nequeunt, semperq; manent integra.

Quid igitur faciendum? Ad ve-

getabilia ascēdendum & eorum naturæ experimentandæ sunt, forte aliquid cognationis habent cum metallis; præsertim Corylus, quæ dat virgulam diuinariam, metallorum sub terra latentium indicem: Dicūt enim in montibus metalliferis hanc plerunq; in vertice crescere, atque inde vim illam occultam ei per astra imprimi, qua metallis assultēt, ea latentia prodat, inq; lucem proferenda, velut obstetrix, moneat. Sumendæ ergo sunt virgulæ ex Corylo & in Carbones suffocatiuo igne redigendæ; carbones in puluēres seu atomos: Si enim in cineres comburerentur, omne oleum & humiditas radiculis euanesceret, quā par est remanere in terra philosophica.

Quibus omnib. consideratis *Bertholdus Schwarz* miscuit hæc tria simul, nempe carbones eos, vt corpus, sulphur, vt animam, sal petræ, vt spiritum, & posuit in vase forti ad ignem fixatis, adhibitis ignis gradibus: Verum quamprimum calor ignis incendium sulphuris causatus est, vas in
mille

mille partes diffiliit maximo cum bombo: Vt autē huius effectus causæ probe agnoscerentur, est credibile ipsum monachum nō acquieuisse in eo, cum vas fractum esset, forte lapideum, sed vas metallicum fortissimū accepisse, ex ferro vel ære campanarum confecto, qualia sunt mortaria vel ollæ metallicæ, inque hoc disposuisse hanc suam eandem materiam in maiori copia, & orificium vasis arctissime conclusisse cum metallo eiusdem generis: sed vase ad ignem posito, quamprimum calor incenderit dictum puluerem, tāta violentiā erupit obturamentum vasis, vt omnia, quæ attigerit, penetrarit, fregerit & impetu validissimo prostrauerit: Hoc fuit initium fortuitæ inuentionis Pyrij pulueris; Cuius experimēto sæpius repetito, facile fuit machinam fortem metallicam, oblongam, quam pyxidem vel bombardam, siue tormētum vocamus, inuenire; in quod pulueris illius certam quantitatem intulerit, ac post, globulum metallicum superaddiderit,

pul-

ueremque per exiguum foraminulum incenderit, sicque globulum ad certam metam miserit.

Ecce hic est ortus *Plutonis* flammivomi, aut si mauis, *Cerberi* infernalis: Hic est *Natalis Typhonis*, qui ex percussu pugni *Iunonis* de terra est editus: Dum enim ipsa *Iouem* æmulari vellet, qui ex sese *Palladem* sine fœminea ope protulit cerebro per *Vulcani* securim aperto, irata terrã percussit manu, & mox erupit *Typhon*, immanis & flammivomus serpens, parens plurimorum monstrorum: Ita dum monachus sapientiam querit *Chymicam*, hoc est *Medicinã* morborum omnium in homine & metallis, reperit *Pyrium* puluerem, quo tot & plures tradendi sunt morti, quam inde ea medicina liberandi: Tum equidem inferis festis dies celebratus fuit, Et *Solmoneus Æoli* filius, qui *Iouis* fulmina in aere simulabat, eo artificio se victũ agnouit: de quo *Virg. lib. 6. Æneid.*

*Vidi & crudeles dantẽ Salmonea pœnas,
Dm flammæ Iouis & sonitus imitatur
Olympi.* Tum

Tum *Hecla Islandia*, *Ætna Sicilia*, *Lypara Æolia*, *Chymera Lycia* & *Vesbius seu Venus Italia*, ex quibus montibus natura flammam euomit sulphureas, arte se expressos ab hominibus viderunt & admirati sunt : Tum fluuij infernales *Styx*, *Lethe*, *Cocytus*, *Phlegeton* & *Acheron* lætati sunt, quod animarum transmittendarum magna futura sit sit copia: *Perillus* ille *Siculus* cedat huic machinæ cū æneo suo tauro, ad torquendos fontes, suoq; exemplo doceat flammis suppositis, mugitū bovis imitari, mandante *Phalaride*: Non æquiparandus est huic monacho *Epeus*, author illius machinæ, qua delitescentes *Græci Troiam* noctu ceperunt dolo: Non *Vulcani fulmina*, quæ ille *Ioui* fabricasse fingitur, huiusce tormenti fulminantis vim horribilē superant. Nō *Dædalia* opera omnia cum hoc vno cōferenda sunt: *Polydorus Virgilius* de inuen. lib. 2. c. 11. de hoc inuentore sic scribit : Fertur homo (*Bertholdus*) ad exitium humanum natus, seruasse aliquando domi in mortario puluerem sulphuræum, cuius-

iufdam medicinæ faciendæ caufa, il-
 ludque texiffc lapide, ac mox conti-
 giffc, vt dum ignem ex filice propo-
 excuteret, fcintilla intro ceciderit
 fubitoque flamma eruperit atq; la-
 pidem in altum tulerit: & ille eius re-
 casu doctus poftca facta ferrea fiftu-
 la & puluere confecto, machinã re-
 periffc ac eius vsum Venetis in illo
 bello primũ oftendiffc, quod ad fos-
 fam Clodiam eft cum Genuenfibus
 gefum, qui fuit annus falutis huma-
 næ 1380. Ex quo iam vfu venit, vt in
 eo hoc tempore omnis ferme vis pe-
 ditum, omnis Equeftris fplendor, o-
 mnis deniq; bellica virtus indecore
 confiftat iaceat, obtorpeat. Hæc
 bombardæ vocatur à bombo, id eft,
 qui $\beta\acute{o}\mu\beta$ græce dicitur: Quidam a-
 lij tormentum æneum malunt nun-
 cupare: Eius modo plura fiunt gene-
 ra, quæ varie vulgo nominantur, &
 vnum illud minimum, quo nunc pe-
 dites vtuntur, factitio nomine Sclo-
 pus nominatur. Sclopus enim eft fo-
 nus ille, qui ex buccarum inflatione
 erumpit. Hæc ille:

At dubitandum, an dolus, an virtus in eo artifice fuerit, ille vt culpā-
dus, hæc, vt laudibus in cœlum vsq;
effeſſenda & prædicanda? De dolo
ſeu pœna, cuius ratione hæc machi-
na horrenda his poſtremis mundi
temporib: inuenta videri poſſit, pri-
mo agemus: Quod de *Pandora* à Ioue
mortalibus dono data dicitur, idem
de hoc dono intelligi queat: Habuit
autē illa omnis generis bona & mala
commixta: Sic eſt in tormento bel-
lico: Quæ mala in hoc nō continen-
tur, & quæ bona? An iratus Deus hu-
mano generi hoc munus contulerit,
an vero pacatus, ignotum eſt: Non
autem abſq; Dei nutu, mere fortuito
caſu, hoc inuentū eſſe arbitrabimur,
quaſi ſummum illud cæleſte Numen
res humanas nō reſpiceret, ac ſaltem
omnia Nature ac voluntati hominis,
ingenio & arti committeret, ſed vel-
uti pœnam ſimul & præmium ab eo-
dem mortalibus communicatum:
Pro executione & vindicta malorum
habet Deus varios exercitus, quos
immittit iis, quos punire velit, nem-

pe famem, pestem, bellum, aquarum diluua, ignis incendia; animalium noxiorum damna, terræ motus & his similia: Inter hæc pœnalis hæc machina referri debet; belloque ascribi: quod vt maiori vi & efficacia geratur; hoc instrumentum bellicum ei pro auctario accessit, quo vno omnia antiqua illa tolluntur vt superuacanea, vt inutilia, ceu sunt Ballistæ, ex ferro, taxo aut osiæ, quo magni lapides emittebantur, Arcuballistæ & carroballistæ; quæ curriculis ferebantur.

De ballista Ouid: lib. 1. de Tristib:

Quam graue ballistæ mœnia pulsat onus:

Cicero lib. 2. Tusculan. quæst. Vt enim ballistæ lapidū, ita reliqua tormenta telorum: Ballista formabatur ea magnitudine vt lapides 120. pondoe iacularetur: Ballista maior faxa contorquet: Hæc à Phœnicibus reperta est: De hac Syl. lib. 1. *Phocais effundit vastos ballista molares:* Ballista minor hastā iacit & parua spicula: Scorpiones erant machinæ, quæ Vegetij tempore dicebantur Manuballistæ.

Idco

Ideo autem nomen hoc traxerunt, quod paruis subtilibusq; spiculis inferrent mortem. Onagri quoque dicebantur ideo, quod a lini feri cum à venantibus agitantur, ita eminus lapides post terga calcitrando emittant, vt perforent pectora sequentium aut perfractis ossibus capita ipsa displodant: Saxis autem per *Onagrum* contortis non solum equi elidebantur & homines, sed etiã hostium machinamenta frangebantur. *Testudinem* quoque machinam fuisse bellicam *Vegetius* ait; de materia ac tabulatis contextam, quæ ne exureretur incendio, coriis vel ciliciis; centonibusque vestiebatur: Hæc intrinsecus accipiebat trabem adunco præfixam ferro, quod falx vocatur, ab eo, quod incurua est, vt de muro lapides extrahat. Idem ait; *Caput eius vestiri ferro, appellarique Arietem*, quod frontem habeat durissimam, quæ subruat muros & arietum more retro cedat; vt cum impetu vehementius feriat. Habet autem testudo machina similitudinem cum testudine vera: nam sicut hæc

modo reducit, modo profert caput,
 sic illa interdum reducit trabem &
 quandoq; exerit. De Ariete Virg.

Labat ariete crebro

Ianua & emoti procūbunt cardine postes.

Ouid. lib. II. Metam.

*Nec leuius pulsata sonat, quam ferreus
 olim*

Quā laceras aries ballistave cōcutit arces.

Arietare enim est cum impetu per-
 cutere: vt Virg.

Arietat in portas & duros obice postes.

Arietis proprietatem *Pamphilus* hoc
 disticho complexus est:

*Rūpofores, muros quatit, demolior arces,
 Cornua ferrata sub trabe dura gero.*

Vt interim taceam *Telenon*, turres
 ambulatorias, vineas, trifaces, cata-
 phrattas, plumbatas, tribalos, mu-
 sculos, pluteos, sambucas, phalari-
 cas, malleolos, falces, harpagas, exo-
 stras, cochleas, & id genus alia in-
 strumenta bellica, quæ omnia nul-
 lius vñs aut æstimationis sunt præ
 hoc vno à *Germano* monacho inuen-
 to *Tormento*: Bombardam hoc vocāt
 à bombo & ardeo, execrabile pror-
 sus

sus donarium, quo nihil fulmini ma-
 gis simile, luce, impetu & odore te-
 terrimo; cuius inuentori, vt inquit il-
 le, *robur & as triplex circa pectus erat, il-
 lum parentis crediderim sui ceruicem & pe-
 netrabilia sparsisse nocturno cruore hospitis:*
 Richardus Bartholinus bombardam
 vocat *turri fragam.* & Volaterranus ait
*Bombardam primam à Germanis dono Ve-
 netis datam, cum hi apud Clodiam fossam
 Genuenses obsiderent: Verum quam gra-
 tiam Veneti Imperio Germanico re-
 tulerint, abunde patet, cum pleraq;
 oppida Patauium, Veronam, Brixiam,
 Treusum, & alià ad Imperium spectan-
 tia ope bombardarum sui iuris fece-
 rint, & adhuc possideant.*

Quod si hoc genus instrumenti
 bellici apud Christianos solos inter
 arcana habitum remansisset & con-
 fectio pulueris Pyrij non omnibus
 etiam ex vulgo patefacta fuisset, me-
 lius cū Imperio Germanico & Chri-
 stiano orbe actum fuisset: At cum Iu-
 daeis quoq; eius pulueris conficiendi
 ratio innotuerit, machineque forma
 lat explorata, illi maximo Christia-

norū damno, sui lucri auidi, ad Turcas vtrumque detulerunt, quam ob causam Moscouita adhuc Iudæos detestatur & maxime exosos habet: Imo eo res redacta animaduertitur, vt etiā ipsi Christiani, præsertim maritimi nauibus ad Turcam omnia instrumentorum bellicorum genera, quibus Christiani oppugnari & sub Turcæ potestatem redigi possint, suę utilitati intenti deportent, vt illis accidat, quod volucris; quæ viscum, eiusque baccas deuorantes, per alias arbores feminant & propagant, quo ipsæ earumq; species inuisari & capi possint.

Satis constat, quomodo Veneti si qua habeant præ cæteris inuenta, ea celent ex inuidia præ aliis, ne diuulgentur, nempe in arte tingendi sericum variis coloribus, conficiendi vitra cristallina, smaltū rubeum, chrysocollam, & aliis: De tinctoribus notum est, vt si quis exterorū aliquamdiu apud eos maneat & multa ab iis discat, non facile abire permittatur; quod si verò abitum paret, per carnificem

ficem virgis (ad pudorem, non dolo-
rem incutiendum) in tergo supra ve-
stes castigatus ex vrbe educatur: Lõ-
ge vtilius fuisset tātum arcanum sub
sacro silentio inuoluisse nobis, nec a-
liis communicasse: Sed vt *Pandora* ex
vase aperto exiliit, perq; totū mundū
bona ac mala dispersa sunt, sic quoq;
accidit cū hoc munere, quod semel
detectum, nunquam tegi poterit, ad-
eo vt etiam orbem terrarum circum
circa perambularit, & æque apud
Antipodas sit in vsu, quam apud pri-
mos eius inuentores Germanos:
Quocunque enim naues peruenire
possunt, eodem & hæc tormenta bel-
lica apportantur & inquilinis inno-
tescunt: Apud vtrosque Indos, dis-
plosis primitus tormentis, quantus
pauor & tremor increbuerit, testan-
tur historiæ, putantes ouem de cœ-
lo cum suis fulminibus & tonitribus
descendisse, aut certe nostrates siue
Hispanose esse diuini generis, immor-
tales, inuictos, & ad aliis dominan-
dum natos, tanto nimirum fragore &
lumine fulmineo, cum velint, subito

pollentes, quo omnia alia prosternt
& frangāt. Contra huiusmodi enim
ictus nil valuerunt clypei, ancylia,
parmæ, peltæ, nil lorice ferreæ; nec
omnino immunes sunt thoracati:
Vnde *Pamphilus* Saxus ita de hoc tor-
menti genere scribit:

*Vis, somitus, rabies, motus, furor, impetus,
ardor*

*Sunt mecum, Mars hæc ferreus arma
time.*

Quanta in mundo facta sit mutatio
hoc vnico inuento vix est credibile:
Munimēta nostri æui & antiqui lon-
gissime ab inuicem distant; Huius
tyrones, illius magistris si non supe-
riores, tamen pares sunt: Nil sagittis
aut pharetris nunc opus est, nil spi-
culis & missilibus: De *Germanis* *Taci-
tus*, magnas, inquit, ferebant lanceas & ha-
stas, angusto & breui ferro, quas frameas vo-
cant: Hoc telo & scuto contenti erant equi-
tes: Pedites & missilia spargebant nudi aut
sagulo leues: Scuta lectissimis coloribus di-
stinguebant, quæ reliquisse, præcipuum erat
flagitium. Tegumen omnibus erat sagum, fi-
bula vel spina consertum: Locupletissimi
veste

veste distinguebantur, nō fluitante, vt Sarmata & Parthi, sed stricta & singulos artus exprimente: Gerebant & ferarum pelles: At nunc longe alia Germanis bellandi est ratio, alia arma, alius habitus, præsertim post bombardarum introductionem & vsum.

Seneca vt probet iracundia animos & vires corporis præstringi introducit Germanos hoc modo: *Quid, inquit, Germanis animosius? quid armorum cupidius, quibus innascuntur, innutrienturque, quorum vna illis cura est, alia negligentibus? Quid induratius ad omnem experientiam? Hos tamen Hispani Galliq, nec non Asia Scythiaq, molles bello viri, antequam legio visatur, cadunt ob nullam rem aliam oportunos, quam ob iracundiam: Hæc autē vltima Senecæ verba si vera sunt, quî factum, quod inuicti hætenus fuerint Germani, omnibus aliis, Hispanis, Gallis, Italici Britannis, bello subactis etiam sæpius, & ab ipsis Germanicis gentibus domitis? Qui factum, quod lingua Latina in Italia, Gallia & Hispania corrupta sit, & Germanicæ lingue flexum & diuersitatem in no-*

minibus & verbis receperit, vt patet omnes hafce linguas cognofcentibus. Abfque dubio Germani fuere domini illarum gentium, quarū linguas immutarunt, vt fieri folet.

Vt autem Seneca probet, quod intendit, introducit *Hispanos, Gallosque* leues ac molles bello viros, vt & Afie Scythiæque populos; Nam fi illos æquaret vel anteferret virtute Germanis, eius oratio inconcinna foret, quod obferuarēt inuidi: Dicit enim, quod ira etiam bellicosiffimos & fortiffimos populos, Germanos, adeo excæcet, vt à leuiffimis & imbellibus, quales funt illi, quos narrat, facile superentur: At nos Europæos hosce populos non pro imbellibus, fed fortiffimis habemus, Afianos non item: Et negamus vnquam Germanos victos ab vllis eorum: Scopæ itaque funt diffolutæ, quas Seneca adfert, in verbis philofophus & doctriinis, reipfa multis obnoxius vitiis & mentis imbecillitati, forte etiam iracundiæ, contra quam fcribit: Non habent caufas cur glorientur Itali de
facile

facile superandis Germanis: *Audiantur Tacitus & Florus*, eorum scriptores fide dignissimi, quos in initio adduximus, longe aliud de inuicta Germanorum virtute testimonium reddentes, quamuis sint hostes Germani nominis, Romani autem amplificatores.

Quod si aliquid à Germanis Romani obtinuerint, sane non absque sanguine & cæde suorum impetrarunt, qui armati & bene vestiti contra nudos & simplici armorum genere dimicantes pugnarunt, & nihilo minus plus gloriæ illis suis hostibus, quam sibi attribuerunt: Nunc vero nec deest animus, ut nec olim, Germanis, nec habitus, nec arma, quibus se defendant & hostem oppugnent: Tartarorum, Scytharum, Parthorū, & similibus numerosissimorum populorū arcus & sagittæ nunc suspendantur, nec gloriantur illi quod hisce cælum obumbrare, ut olim Persæ, terram tegere velint, cum pauci sclopetarij illorum furorem retundere valeant; Quoties Hunni Attila du-

ce & *Tartari Tamerlane*, vicina Germaniæ regna, ipsamq; Germaniam ingressi vastarūt, nullis munitiōib. aut oppidis eorum violentiæ resistētibus, qui nunc inuento hoc munere deterrentur & ab incurſionibus depredatoriis repelluntur? Vnde non solum dolus seu pœna, sed quoque virtus in eo dono agnoscitur: Regna, in quibus metalla, his machinis vtilia & apta, abundant, nunc habent, quo se defendant, non tantum numero, multorum, sed quoque animositate paucorum hisce machinis instructorum.

Fiunt ex Cupro, Latone, ferro & plumbo: Plumbeas in arce, Lycopolii, ferreas passim in Anglia, reliquas vbiuis fere cernimus; Aliæ vocantur colubrinæ vel serpentinæ, ob longitudinem, aliæ aliis nominibus, sunt & mortaria magni hiatus & amplitudinis, quibus globi faxei plerumque iaciuntur in altum, vt descendendo ledant, quæcunque attigerint: Suntque bombardæ manuales varij generis, quæ à maioribus non differūt,
nisi

nisi quantitate & vsus modo: Ab vna enim causa, nēpe pyrio puluere incenso, omnes hæ machinarum formæ, suos effectus adipiscuntur vel validissimos vel minus validos: Sunt præterea *Petarda* nunc dictæ, ad dissi- ciendas, frangendas vel aperiendas portas, murosve inuentæ, alterius formæ quidem, sed eiusdem virtutis & efficaciam.

Deinde multa alia ex eodem puluere fiunt iucendiorum genera, tam in bellis, quam ad spectacula vsurpanda, quibus ignis Græcus & alia antiqui æui machinamenta facile in desuetudinem venerunt, vt sunt Racketti, ignes volantes, dracones & his similes: Fiunt quoque globi ferrei cōcaui insertis spiculis ab omni parte, pyrio puluere repleti, qui proiecti post certū tempus dissiliant & multa damna exercitui inferant: Horum globorum ita dispositorum medio in vallis oppidorum, si quando ea ab hostibus incursum patiantur, vnicus poterit resistere trecētis, eosq; si fors ita ferat, vno impetu occidere.

Est

Est & ictus bombardicus principalis, seu solo principe ad sciendum dignus, quo ter lōgius, fortius & certius metæ tanguntur, omnes thoraces ferrei etiam densissimi, traiciuntur, etiam ad mille passus, & si lubet omnia lignea, vt naues, incendantur & penetrentur ad spacium integri cubiti: Hæc & his similia posterior ætas apud Germanos huic Pyrij pulueris & tormenti bellici inuento adiecit, quæ tamen non inuulgari omnino vtile est: Noui quendam, qui tribus his vltimis certę ciuitatis maritimæ consulibus apertis tria florenorum millia inde reportarit: Quântum vero ars illa bellâdi hoc vltimo seculo incrementi acceperit, dum machinæ huiusmodi in vsu fuerunt, vel vnū Belgium toti mūdo attestari poterit, vbi astutia & strategemate potius pugnatum, quam aperta acie, magis subtili arte, quam crasso Marte.

A Germanis itaq; militia ad summum apicem euecta est tãti inuenti adminiculo, quicquid inuidia Italorum

rum

rum modernorum vel silentio prætereat vel contradictione inuehat: *Boterus ille Neapolitanus presbyter Germano huic monacho inuidet laudem inuenta machina bombardica atque ad eo toti nationi, dum pedites Germanos sub capitaneis Italis multum præclari in bellis præstitisse affirmat, Equites autem vix unquam, quos magis oneri ait esse militia Germanorum, quam auxilio: sed eius iudicium potius somnium est iucundum antiqui Romanorum Imperij, quod homo imperitus nescit, fuisse sub Germanis per totos octingentos annos, & interea temporis Italos omnes cū Roma ipsa centies & amplius à Germanis Imperatoribus fuisse petitos, resistentes subiugatos, rebelles castigatos, proscriptos, interfectos, ipsis principes & duces datos, omnemq; nobilitatem à Germanis concessam; Mendacissimus & impudentissimus est omnium, qui hæc negare contendat, imperitissimus, qui ignoret, cum omnes historie vnanimi consensu, & ipsa possessio, in qua adhuc sunt Imperatores Germanici, id attestentur:*

Mul-

Multa bella absq, milite Italico geruntur per Europam, pauca absque Germano: Quis vnquam Germanos equites propulsauit? quis non potius cataphractos, quasi *Noli me tãgere* preterit? In Polonia, instinctu istius Cancellarij contra bis mille pedites forte viginti millia adducta fuerunt ita, vt pauci Germani à pluribus ex perfidia aliorum (qui vt Poloni Polonis se iunxerunt) cæsi sint, Equitibus tamen Germanis, tanquam muris aeneis, intactis & libere quo vellent, discedentibus: Mirum est, deesse Germanis capita militiæ, vt ea ab Italis mutuari teneantur: Quis autem quis illis Germanis adeo bellacibus suppeditauit capitaneos, qui non solum restiterunt Romano Imperio antiquo per tot centenos annos, sed etiam id tãdem ad se transtulerunt, ante octingentos annos?

Quam inuidi, peruicaces & inuolidi fuerint Itali intermedio tempore capite 2. iam ante meminimus: Imo vix credidero quẽquam Germanorum sub Italico capitaneo milita-

turum, nisi forte in Italia: At si putent isti censores nihil bellorum geri, quam in Italia à Germanis falluntur.

Taceat itaque inconsultus ille & temerarius iudex Boterus de Germanis contra veritatem iudicare, & suis ascribere, quod debetur proprie Germanorum virtuti, quodque Tacitus non ausus est in tanta Germanorum ruditate prisce ævi facere: Rationem autem habet ille presbyter; quia Germanorum equi ab aratro ad militiam trahuntur, sic quoque serui seu equites: sed & hic fallitur: Habet enim Germania forte ceterum millia equorum generosorum, qui aratrum, nec currum vnquam senserunt, sed à nobilibus, baronibus, comitibus & principibus aluntur ad suum usum: Habet eadem numerum incredibilem equorum, qui inseruiunt curribus, & aratris: Horum vice Italia habet suos Italos hoc est, boves, quibus solis rustici vtuntur ad currus seu plaustra & aratra: Vnde credo quod Germania mille alate quos,

quos, vbi Italia vix quinos, cū & maiores, qui haberi possint equi ex Germania in Italiam deducantur, vbi binos plerumque equites singuli, si ad aulam principis eundem sit (vt Florentię & alibi videre licet) accipiunt, magna iniuria, cum in Germania singulis saltem premantur & onerentur: Frisia generosos præsertim dat equos, qui si à ruricolis adhibeantur aratris, quid noui, etiam si postea ad militiæ vsu inferuire possint?

Eiusdem Boteri inuidiæ, non veritatis dictum est, quod equi Germanici viso suo sanguine timidi fiant, e contra Italici animosiores: Quis hoc credat, qui animositatem horum habeat cognitam, præsertim cabalorum?

Sed non est operæ præcium tam manifeste falsa refellere dictis, vbi res per se loquitur: quod prædavi antiqui Italorum habuerunt in factis, hoc moderni (de vulgo loquor, Gothorum, Vandalorum, Lōgobardorum reliquiis) præ se ferunt in dictis: At illi regna fere omnia subiugarunt,
Ger-

Germaniam vix vnquam ; Hi Germanico Imperio subiecti magnifica de se loquuntur, quæ re ipsa non præstant : Sunt fateor , vt generosi equi, qui palpum sibi obrudi adulationibus suæ gentis facile patiuntur ; sed interim multi ex scriptorib. illis imperitis, ex tabula nauæ, Midæ auri- culas nō agnoscere volunt, licet sint lippis & tonsoribus notæ.

Causa vero Physica tanti impetus , violentiæ & fragoris tormenti bellici hæc est: Puluis pyrius tormēto inditus, est in angusto spacio, cum ab vna parte sit ferrum circumquaque, ab altera obturamentum , quo incenso inq; ignem transeunte flammæ necessario maius requiritur spacium , forte millies & amplius ; Hinc oportet vel machinam rumpi velocissimo motu , vel obturamentum displodi : Vnde quo machina sit longior , eo motus fit fortior & celerior , ne magnum contentum sit in paruo cōtinate, imo & certior, cum secundum longiorem lineam globulus emissus, facilius eam continuet,

I. vsque

vsque ad metam : Puluis pyrius autem vt hunc impetum & vim cause-
 tur, secundum tria, ex quibus com-
 ponitur, triplicē habet facultatem;
 primo vt accendatur facillime, quæ
 est in sulphure, altera vt ignis incen-
 sus tanquam in fomite foueatur, ne
 mox extingatur, tertia, vt adsit vis
 præstans impetum, quæ est in sale pe-
 træ: Hic enim sal igni admotus effere-
 uescit & ebullit, non quidem extin-
 guens, sed pascens ignem, flammam;
 veluti draco euomens ac veluti in-
 fernalis ignis omnia metallica con-
 sumens, etiã chalybem ipsum, quem
 instar aquæ liquefacit, & vt Strutio-
 camelus deuorat: Strepitus fit, vt in
 nubibus, ex collisione corporum ce-
 lerrimo motu, ne vacuum omnino
 fiat vel penetratio eorum mutua;
 pluraq; in vno loco, sibi inuicem ce-
 dentium & succedentium: Bonum
 itaque, quod mundus ex hoc VERO
 per Germanos Inuento accepit, me-
 rito agnoscendum erit, malum vero
 abusui tanti doni (veluti de gladio &
 igne dicimus) vel culpæ aliorum af-

scribendum : Si Reges & populi in suis regionibus & oppidis medio bombardarum nunc sunt tutiores, quam olim, à barbarorum incursionibus, hoc post Deum, Germanorum ingenio & liberalitati annumerent, non hostium impotentia: Si quibusdam regna sunt quaesita in vtraque India, idem Germaniæ potius inuento seu machine bombardicæ acceptum referendum est: Nam si sagittis res agenda, longe numerosiori exercitu (cū & isti populi fere sagittis vsi sint) opus fuisset.

Non equidem ex viño tanta inuenta proueniunt, quæ vniuerso mundo mutationem insignem attulerunt, sed ex longe vsu & experimentis rerum: Vina immoderatus sumpta dant somnia & umbras veritatis, non veritatem ipsam: Et si inuentio tantorum magnalium imputetur vini potationi, credo sugillatores illos semper fuisse hydropotas, nec vnquam fauciasse linguam flore Liberi, vt Comicus ait, quamuis sint verè hirudines illius liquoris,

quibus fungus pro cerebro, pepo pro corde est.

CAPVT V.

DE TERTIO VERO VNIVERSALI, LITERARIO.

Tertium Verum à Germanis inuentum est Typographia munus, quo permagna toto mundo mutatio facta est in bonis literis & liberalibus artibus, immensaque vtilitas ad Antipodas vsque promanauit.

Corn. Tacitus libello, quo mores Germanorum describit, literarum, inquit, secreta viri ac fœmina ignorabant: cuius rei causa, velut ante tradidimus, incultæ simplicitati, primæque origini gentis ascribenda est: Sic literarum tuere rudes omnes antiquiores populi, quorum vnus ab alio earum arcana accepit: A Chaldæis enim Ægyptij,

gyptij, ab his Phœnices, à Phœnicibus Græci, Hispani ac Galli, à Græcis Romani, à Romanis Germani, à Germanis Liuones, & multi alij tanquam per manus traditas literarum notas mutuati sunt; quibus acceptis apud Germanos creuit omnis prudentia & boni malique noticia, quid fugiendum, quid appetendum sit, vt paulatim è rudibus & barbaris, omnium rerum periti euaserint: Arma & militarem artem variis experimētis tractarunt & excoluerunt a deo vt ante dicta *duo VERA* inuenerint.

De antiquis illis tempore Romanorum incultis habitis idem *Tacitus* hæc commemorat: *In acie, inquit, turpe erat principi à suis virtute vinci, turpe commitatui virtutem principis non æquare: Infame vero & per omnem vitam probrosum ducebatur, si quis superstes discessisset relicto principe: princeps pugnabat pro victoria, comites pro principe: Si aliqua ciuitas longa pace aut ocio torpuisset, earum indigenæ adulescentes petebant ultro eas nationes, quæ bellum aliquod gererent, quia ingrata erat genti quies: Pigrum & iners putabant*

sudore acquirere, quod potuisset parari sanguine. Hæc ille.

Ab hac mente ac disciplina ne utique reciderunt Germani, sed hucusque perstiterunt, adeo ut cum prius recētiore eisdem agnoscas: Ad literas sero se contulerunt excolendas; Inde factū, quod Heroum Germanorum virtutes & res gestæ pingui Minerua descriptæ sint, multorum quoque silentio præteritæ, quæ si Historicos Romanos aut Græcos inuenissent, non est dubium, quin plurimi *Herculi, Theseo, Achilli, Hæctori,* fictitiis eorum Heroibus, nec nō *Mutio Scaeuola, Horatiis, M. Curtio, Camillo, Mario, Augusto, Traiano,* aliisque magnis viris non solum comparari, sed etiam anteferri possint: Habuit Germania *Ariouistos, Ciuiles Batauos, Carolos, Othones, Henricos, Fridericos, Conrados, Maximilianos, Rudolphos,* ut infinitos alios principes, comites, nobilitatis præcipue taceam, & ex vulgo *Skouldū, Vffonem, Starebaterum, Vbbonem Fresicum,* aliosque.

Postquam vero Germani semel
 lite-

literarum notitiam hausissent, his quoque perficiendis, ut antea militiæ disciplinis, operam dederunt, veluti patet ex tot manuscriptis Exemplaribus librorum in Germania peraratis magnorum operum, quæ passim in bibliothecis ibidem extant absque numero: Augustæ Vindelicorum, Regiomonte Borussorum, Heidelbergæ Palatinorum quot manuscripti in pergameno libri bibliothecis habeantur incredibile est dictu, ne mentionem faciam centum aliarum bibliothecarum celeberrimarum per totâ Germaniam dispersarum: Regiomontanam Principis bibliothecam quadringentorû millium florenorum pretio æstimatam fuisse ab ipso Bibliothecario recordamur, qui addidit pergamenû manuscriptorum, si saltem aliis vsibus pro compingendis libris adhibendum esset, quater millium thalerorû precium excedere: Ad quæ conscribenda magno labore & industria opus fuit, longoque tempore.

Nec vero pauperis erat tum mul-

tos sibi libros comparare, qui magno precio constabant, ideoque nec facile per literarum studia emergere: De *Cleanthe* legimus, quod destitutus libris, omniq; ad inscribendum materia, vngulis mulinis vsus fuerit, quibus philosophiæ arcana tradiderit, ipse Phreantles dictus, quia noctu hauriendis aquis victum compararit, vt interdiu literis operam dare posset: De *Plauto*, quod seruus pistoris molam egerit, ac nihilominus supra viginti Comœdias omni leporis sale & eruditione refertas scripserit, traditur: Quod si illi ipsi ac innumeri alij commoditatem librorum habuissent, absque dubio longe alia ingenij monumenta nobis reliquissent.

Id cum considerarint quidã paulo ante nostra tempora, nempe ex librorum caritate multis præclaris alias viris iniici moras, ne possint altius attolli, aut in studiis præfixam metam adipisci, compendia scribendorum librorum inuestigarunt & quaesuerunt: Viderunt enim per plasti-

cen

cen ad vnā formam multa exemplaria fingi posse, quæ singula nihil à se inuicem differant, & metalla fundi in vna matrice millevicibus. Hinc cogitarunt & literarum figuras ita disponi posse, vt ad vnū archetypum mille & plures paginæ imprimi queant: Hic primus & quasi rudior conceptus deinde auctus & emendatus fuit, inque vsum deductus; Cumque literarum notæ sint viginti quatuor, facile fuit, totidem formas notarum inuersas excogitare, quæ inter se dispositæ, vt debēt, efficiant verba, verba lineas, lineæ paginas.

Nec vero opus fuit necessario integra verba & lineas totius paginæ primo in lignum incidisse, veluti figuræ animalium aliæq; buxo vel pyro incidi solent ad impressionem, antequam metallicæ literarum figuræ seu typi inuenti sint: Vnde argumentum, quo Bertius vtitur ad probandum Harlemenses Hollandiæ primos typographiæ esse inuentores, non Moguntinos nec Argentinen-
ses, quia libri ibi impressi per tabulas

lignas, inſculptis literis, primo inuenti ſint, eſt ex accidente ductum, nullius valoris, cum contra tota Germania vnanimi conſenſu, omneſque hiſtorici laudem inuentæ typographiæ Iohanni Gutenbergio Argentinenſi aſcribant.

Mirum eſt viros doctos conari ad eo, vt Cornicum figant oculos & ſexagenarios de ponte deiiciant : An nō per tot annos ſatis inculcatum eſt ab hiſtoricis, cui ea laus in Germania debeat? An factum infectum verbis facere licet? Quid ſi Harlemenſes (quos tamen omnes nō fuiſſe conſtat, ſed authorem anonymum, nomine ſcilicet indignum) vidiffent libros à Moguntinis impreſſos, & modum imprimendi typorumque formas, ſingulas pro elementorum ordine coniungendas, ignoraffent, ac nihilominus imitari voluiſſent eo ſuo modo per tabulas, quibus literæ inſculptæ eſſent, an tum error Harlemenſibus ſubuenire poſſit, vt illi videantur authores eius rei, quam perperam imitando vix exprimere potuerūt, nedum primitus inuenire?

Si hæc cōclusio vera est, tum semper malus rei inuētæ imitator, pro inuētore haberi debet ac potest, & discipulus doctior magistro suo.

De tabulis illis Harlemensibus, quibus Bertius libros fuisse primum impressos, lib. 3. comment. rerum German. sub Moguntiaco ita scribit: *Artis typographicæ inuētionem nos alibi nostris Harlemensibus asseruimus: & ostendit nobis nuper humanissimus & antiquitatum Hollandicarum peritissimus P. Sciue-rius citatum à nobis alibi Speculum salutis, nō Belgice, sed latine editum, primum magnæ artis rudimentum, cuius paginae glutine commissæ fuerant, ut videri possent opisthographæ. Sed attentius consideranti facile apparuit non collectas fuisse literas singulas, digestasque in vocem, voces in versum, versus plures in paginam, sed singulas paginas singulis tabellis ligneis expressas fuisse, imaginibus literisque extantibus atque prominentibus, sicut sigillis & ec typis solent imprimi notæ rerum materia molliori, & ut ex libris ad nos è Sina aduectis apparet Sineses libros suos adornare, quæ res ut adfinitatem aliquam cum arte typographica hodierna*

dierna habet, ita multum adhuc à perfectio-
 ne artis remota est. Nec negabunt Mogunti-
 ni, quin ea saltem laus Harlebensibus no-
 stris debeat. Quis autem non videt faci-
 lius fuisse ingeniosis hominib. & ad res præ-
 claras inveniendas natis ex tali rudimento
 progredi ulterius, & ad conceptam animo
 perfectionem superatis impedimentis eniti,
 quam protinus consummata omnia reddere
 & primo actus absoluta? Nihil simul & cæ-
 ptum & perfectum est: Per intervalla cre-
 uerunt artes & adiectione particularum in-
 crementum acceperunt. Principiis autem re-
 cte inuentis, facile est aliquid aducere, & quo
 quis magis ingenio pollet, eo est ad perficien-
 dum aptior: Sic factum in pictura; sic in scul-
 ptura, sic in ipsa sapientia: Et paulo post:
 Non ergo mirum, si Harlebenses nostri, qui
 primi apud nos tabulas eçtypas inuenerunt
 & libros tabulis illis impressos suo commo-
 condiderunt, iidem quoque inuitante lucro,
 impellente genio, ducente arte, inuenerunt
 modum literas singulares seorsim dispositas
 colligendi, easque in syllaba, vocabuli senten-
 tia, versus ac pagina modulum compingen-
 di, cum hoc illo multo fuerit facilius & à ma-
 ioribus ad nos transmissæ narrationes (quæ
 fraude

*fraude & fūco caruerunt) illud ab iis factum
testentur, resque omnino per se sit vero adfi-
nis: Postea addit: Vere Germanorum hæc
laus est, siue Harlemensibus ea tribuatur, si-
ue Moguntinis. Hæc ille.*

Verum est, hoc inuentum deberi
Germanis, sed inter hos quis vnquã
ascripsit Harlemensibus? Nil ad me
Moguntini, vt nec Harlemenses, sed
veritas, quæ defendenda est: Argen-
tinenses non soli hoc sibi deberi af-
firmant, sed tot docti in Germania,
& communis omnium sentētia; Au-
thoris nomen exprimitur, nempe Io-
hannis Gutenbergij, annus inuen-
tionis additur, nempe Anno 1440.
locus quoque non præteritur: nem-
pe Argentinæ, vbi inuenit & Mo-
guntia, vbi perfecit: Monstran-
tur libri primis eius typis excusi,
veluti adhuc Basileæ in bibliotheca
Academica eiusmodi reserua-
tur, qui non est eius perfectionis
& elegantia, qualis nunc haben-
tur typis impressi: Idem confirmat
non vnus aut alter, sed centies mille,
& nemo contradicere potuit vnquã,
vel

vel hanc laudem sibi vendicare, nisi quod nunc proferantur tabulæ eçtypæ absq; authoris nomine, sine persona & tempore:

At istæ tabulæ nihil probant contra apertam veritatem, vel contra omnem antiquitatem: Iam ante diximus, argumētum esse elumbe, quod ducitur indè; quod artes non statim perfectæ inuentæ sint: Etsi enim hoc verum sit, tamen non semper conuenit, sed vt plurimum, & propterea non sequitur, Harlemenses tempore & inuentione fuisse priores, quia artificio & perfectione sint inferiores Moguntinis: Arcades se gloriabantur ante lunam natos fuisse, eaq; antiquiores esse; ratio erat, quia principem habuerint Profelinum dictum, à quo ipsi Profelini quoque vocitati sint: Sed quis credat huic fabulæ? Aliud est dici, aliud est esse re ipsa Profelinum: Sic aliud est tabulas eçtypas imperfectas fecisse, aliud est, typographicam artē inuenisse: Probetur, quod ante tempora Gutenbergij istę tabulæ expressę fuerint eo
vel

vel illo certo authore; idq; testimoniis indubitatis, hoc si fit ipsiſtabulis principia artis Harlemensibus quid ni aſcribamus?

Phrygiæ & Ægyptij altercabantur de originis ſuæ antiquitate, donec Rex quidam infantem recēs editum iuſſerit in ſyluis à muto Caprario enutriti lacte caprillo, & obſeruari, quã vocem omnium primo editurus eſſet: Longo tempore poſt cum eſuriret puer, accedente paſtore, clamauit, beccum, quod Phrygum lingua panem ſignificat; Vnde Phryges antiquiores ſe dictitarunt: At Ægyptij obiecerũt, non mirum, ſi infans beccum dixiſſet, quam ſolam vocem à capra nutrice per totam vitam audiuiſſet: Atque ita res in dubio manſit: quod hic non opus eſt fieri, quia Argentinenſibus omnis & vnica laus debetur & inter eos Iohanni Guttenbergio inuentæ artis typographicæ, etiam ſi ſint, qui, neſcio quas, voces contra ſonent, vt ſuam antiquitatem probent & illorum refutent: Viciẽ enim apud illos amor patriæ, vt apud
pue=

puerum cum vox nutricula. *Philippus Beroaldus* elegantes versiculos de hoc *Germania VERO* inuento fecit huiusmodi:

*O Germania, muneris repertrix,
Quo nil utilius dedit vetustas,
Libros scribere quæ doces premendo.*

Quod cum ita sit, atque hinc Germaniæ laudes ab omnibus doctis & veritatis amantibus decantatæ extant, Invidia & detrectatio apud nonnullos inde exarsit, qui si possent absque suspitione falsitatis, totum hoc à Germanis alienarent & nescio cui attribuerent.

Inde cum hoc *VERVM* post primam sui inuentionem adhuc inter arcana haberetur, quidam ex nouis hisce artificibus se Venetias, alij Romam, nonnulli in Angliam, alij alio loci sui faciendi gratia contenderunt: Qui Romam primus se contulit, *Vlricus Han* vocitatus Gallum se nominauit, vnde alij ignari eius nomen patronymicum ad populum Gallicum detorserunt, existimantes eum gente fuisse Gallum, cum tamen *Han*

reuera saltem cognominatus & natione Germanus fuerit: In hoc error magis ambiguitatem peperit in nomine, vt idiomatis ignorantia errorem, quam inuidia, ideoque excusatio hic non deerit: Wimpelingus c. 65. de hoc nouo per typos scribendi genere inuēto & excogitato à Ioanne Gutenbergio sic scribit: Anno 1440: *magnum quoddam ac pene diuinum beneficium collatum est vniuerso terrarum orbi à Iohanne Gutenberg Argent. in nouo scribendi genere reperiō: Is enim primus artem impressoriam vel excusoriam in vrbe Argentinensi inuenit: Inde Moguntiam veniens eandem feliciter compleuit. Inter eam Iohannes Mentel id opificij genus inceptans, multa volamina castigata ac polite imprimēdo, factus est breui opulentissimus. Sixtus Rusinger Argentinus Neapoli, an. 1471. libri quomodo inprimi possint, primus monstrauit. Sub idē ferme tempus Vdalricus Han formas librarias, res inauditam, nec unquam Romanis visam, Romā attulit. Fuit is natione Germanus, cognomento Han, id latine gallus gallinaceum significat, quod ideo scribo, quia Campanus & aliquot docti existimauerunt*

hunc Vdalricum natione fuisse Gallum quoa falsissimum est: Is tamen error ideo emanauit, quod cognomen familia traductum fuisset in latinum. Hæc Wimphelingus.

Sed Boterus, eiusque sequaces alij ad Chineses respexerunt, cumque aliquid simile huic artificio apud illos ante mille annos in vfu fuisse animaduernerint, non inuentam primitus à Germanis Typographiam afferunt, sed renouatã & quasi restauratam: At illi caninam potius facundiam exercent, quam Veritatem loquuntur: Liuor illis peperit glaucomam in mentis oculis, ne cernant quod verum est: Indigni sunt prorsus respõso in tam aperta falsitate: Absque dubio Germani id à Chinesib. mutuati sunt ante ducentos annos: Cur vero *Marcus Venetus* non secum hoc artificij *Venetias* vel *Romam* siue *Neapolim* apportauit, yt Itali fuissent amissæ apud Europæos artis restauratore, non Germani?

Artis aruspicinæ author primus *Tages Hetruscus* traditur, quæ cum ars esse desierit, laus quoque eius inuen-

tionis perit: Sed *artis typographicae* inuentę laus alteri nec affcribi, quã par est, nec emori poterit, dum homines & librorum vsus fuerit: Ipsa se defendat Typographia & pro se loquatur, cuias sit, an *Chinenjium*, an *Germanorum* inuentum?

Fatemur eas gentes esse soli proximas, utpote in India sitas, ne utiquam tamen Deo, qui dat mortalibus vtilia & perfecta dona: Impressio per integras tabulas ligneas, in sculptis literis, non est tanti artificij nec vsus, veluti sunt typi colligendi in voces, versus & paginas: Hoc est opus *Germanorũ*, illud per plasticę iam pridẽ cognitum: Literas omniũ primas reperisse magnæ fuit artis & subtilioris ingenij, cuiuscunq; gentis aut linguæ fuerint; Eas autem imitari, licet aliis lineamentis & idiomatis, nõ ad eõ difficile extitit, cum à voluntate sola imitatoris pependissent: Sic *Mosen* tradunt *Hebraicas* exarasse literas, *Cbadnum* *Phœnicę* græcas, *Nicostratam* latinas, *Abrahamum* *Syras* & *Chaldaicas*, *Isidem* *Ægyptias*, *Gulfilam* *Getarum*.

Sit ita, sed soli Germani Typographiæ, de qua hic agitur, vñum reperisse tam certum est, quã quod certissimũ, Chinesium vero rudimentum non spectare ad eam, sed ad tabularum expressionem, in quib. notæ vel lineæ aliquid denotantes remansere albæ, reliqua materiæ pars tota nigra apparet: Si sapiunt, illi nũc ad Germanorũ cognitã imprimendirationes se applicabunt, suosq; libros per typos metallicos nostratib. similes impriment, at nos non ad illorum incognitorum incognitos imperfectionis modos vnquam respeximus: Vt nigrum & album à se inuicem distant, sic Typographica ars Germanorũ à Chinesium imaginunculis: Illic sunt integræ tabulæ, hic typi singulatim, illic materia est lignea vel metallica durior, hic sola metallica mollior expectulari mixtura metallorũ facta; illic notæ sunt incisæ & remanent albæ, cæteris nigris; hic extant & sunt nigræ, reliquis albis.

Sed de his satis: Germani sunt in
laude

laude inuentionis Typographiæ, sic quoque manent in possessione eius vsus, cum libri imprimantur notis literarum præsertim in Latino, quibus vsi sunt Germani vt plurimum in scribendo: Nam credibile est, si alia natio, quæcunq; sit, typographiam primo inuenisset, quod in literarum formis sculpendis & imprimendis, propriis notis vsura fuisset, non alienis: Adhæc librorum per magnam Europæ partem quolibet semestri impressorum, qui vendi debent; mercatus in media Germania, Francofordiæ ad Mœnum & Argentinæ recte instituitur, non alibi, vt Germani, qui curam habuerunt inueniendorum typorum, non carerent eorundem utilitate in vendendis & distrahendis libris impressis: veluti mercibus.

Vera autem utilitas, quæ ex doctrinis librorum per impressionem propagatis & ex scriptis ad literatos tam imperitos quam peritos, doctos & indoctos peruenit, vniuersalis est, & se extendit ad omnes nationes, regna & populos, eorumque omnis ge-

neris ordines & facultates: Reges enim, principes, comites, barones, tam ignobiles, quam nobiles, tam seculares quam ecclesiastici, theologi, medici, iurisperiti, philosophi, historici, poetæ, omnesque alij ex vna arte Typographica multum se in rerum cognitione adiutos fatebuntur.

Si vel sola Biblia seu sacræ historiæ Prophetarum, Euangelistarum & Apostolorum essent per hanc artem communicatæ omnibus gentibus Christianis, nec quid præterea aliud, esset munus tamen inæstimabile, cum notum sit in Christiano orbe nunc multas myriadas sacrarum bibliorum extare, quæ ante notam impressionem non fuerunt.

Quamuis non ignorem, esse qui hoc vnum dent typographiæ vitio, quod sacras literas inuulgarit, quas celatas voluerunt, vt isti dispensatores earum aucupio utilitatis suæ non destituerentur, aut quid agerent, conspicerentur; Nemo enim vult, vt alius suos rationum libros inspiciat vel diaria, vnde ipse animaduertat,
quid

quid agatur, quid non, quid debeatur, quantum sit lucri: Ita nec illi aruspicinam (cuius sunt inventores) omnibus notam voluerunt, at solis sacerdotibus, nec Theologiam Christianam: Nam, quod Cicero dixit, *mirū est si aruspex aruspicem videat & non rideat, de se dici posse existimavit*, si illorum acta & opiniones cū sacris compararentur literis, ab aliis, quam mystis & antistibus. Verum ut aruspicina, dum tegetetur, mansit ars ex opinione hominum, cum inspiceretur, reiecta est, sic contigit cum eorum ad solam utilitatem, honorem & potestatem suam directā opinione, innumerarum hæresium (nisi obstaret illud, IPSE dixit P.R.) matre, de qua post.

Verum inuento hoc VERO Typographiæ munere, sacræ in lucem prodierunt literæ, & virga Aaronis de nouo folia & flores recepit, vox Euangelij in deserto proclamata in multis ciuitatibus audita est, vineæ protruserunt gemmas & botros portarunt innumerabiles; Apro eas va-

stanti & lupo ouile Christi circum-
eunti occursum est: Doli & fraudes
multorum, saltem lucro inhiantium,
deprehensæ fuerunt, at nemo ausus
est mutire, vt nec oues, quæ à crude-
li pastore deglubuntur, vt earum non
solum lana, sed & pelle fruatur: sed
cecidit Babylon, & omnes, qui eam
agnouerunt, lætati sunt in Domino:
Typographia inuenta à Germanis
non exiguum adminiculum fuit tan-
ti lapsus.

Obiectio.

Sed alij dicent, per hanc hæreses
potius disseminatas, quam veram do-
ctrinam, quæ fuit in scriniis pecto-
rum quorundam solidata, illustra-
tam: Respondeo, Hæc ars donum
est Dei excellentissimum, cœlitus in
humanas mentes delapsum & in v-
sum deductum, cumque eo haberi,
vt cum pluuia diuinitus missa in ma-
gna siccitate, tēpore præsertim ver-
no: Hæc expectatur & desideratur
ab omnibus, cumque in terram de-
scenderit grato hiatu eius recipitur:
Hinc plantæ frugiferæ, & ad utilita-
tem hominum spectantes, vires & in-

cre-

crementum recipiunt, folia & flores produçunt, radices firmant & spem fertilis anni, annonæque vilitatis, promittunt; At eadem pluuiâ herbæ inutiles accrescunt adeo, vt vtiliores supprimant, erucæ & papiliones in nascuntur arboribus, quæ deinde depopulantur earum folia & tenellos fructus; vnde spes prius concepta de fertilitate anni valde imminuitur & multum dubij admittit.

Similiter factum cum Typographia, quæ & veritatem propagat & hæreses seu prauas opiniones nõ supprimit, quod culpa hominum accidit, non artis: quod si illi hac caute vterentur, vt deberent, vtilitas eius foret incomparabilis: Per eandem Typographiam Medicina corporis humani quoq; effloruit, vnde ægri maiore cura & diligentia sanitati restituti, libitinæ non ita exercitæ, Plutoni multi diu detracti & Respublicæ plurimum senserunt commodi: Hoc vnum est remedium contra tineas & blattas, corro dentes libros, omnis eruditionis inimicas & amu-

fas, dum renouatur antiqua volumina non in vno aut duobus exemplaribus, veluti animalia quædam, quotannis vnum aut binos fœtus edentia, sed mille aut bis mille, ceu fructifere arbores: Hæc est vera barbariæ victrix armataque Gorgone Pallas, ex ingenio humano nata & in lucẽ producta, vt sapientiam rudibus instillet & aduersarios eius confundat, hoc est, in saxa & lapides conuertat.

Typographiæ Germanicæ Salus animæ & sanitas corporis in homine gratias merito agunt, quia vtraque multum per eam promotæ sit: Eidem Themis, iustitiæ gubernatrix & Astræa plurimum debent, quarum leges longe celerius & certius circumferuntur illo Talo Cretico, qui infulã eam ter in die obiuit & louis mandata omnibus legenda & audienda proposuit: Philosophia omnis Typographiæ laudes prædicet, Musica melicos modos, Poetica Anacreonteos illi concinat, cum per eam veluti ministram hæc Regiæ decoratæ sint: Coticulam hæc ars optime repræ-

præsentat, quæ ipsa nil acuti habens, acuit tamen cultellos & alia, dum omnes, quib. dona sua distribuit, reddat doctos & scientes, licet ipsa doctrinæ & scientiæ parum possideat.

Sed optandum foret, vt non ab Idiōtis, literarum & omnis scientiæ rudibus, vt plerumque fit, exerceretur, nec tantum priuatum lucrum, publicæ vtilitati anteferretur, tum omnia essent in longe meliori statu, quam sunt, literarum monumenta: Sordidus enim lucelli odor, quæcūque attingit, sordibus inficit, quod apparet in plerisque optimis artium donis & inuentis, ac præsertim in hac arte omnium excellentissima: Hic est *Pegasus* ille alatus, cui insidet *Bellerophon* seu *Perseus*, hic vt *Medusam*, ille vt *Chimeram* trucidet; hoc est, vir bonus & literatus, seu philosophus, vt ruditatem, bestiam immanissimam, iugulet: Per typographiam enim inficitia extirpatur & quasi occiditur, & fons scientiæ, veluti per vngulã *Pegasi* in *Parnasso*, aperitur: Hic est, *Musarum Triton* seu ebuccinator, buccinam

nam inflans, quæ auditur per solum
 terrarum orbem: Hæc est *Fama* volu-
 crum habens pennas leuissimas, qui-
 bus mundum peruolet, centum vel
 potius mille linguas, totidemque o-
 ra, ac ferream vocem, qua *Scientora* su-
 perat: Hic est publicus Notarius ho-
 minum actiones, contractus, inuen-
 ta & consilia mandans perpetuæ me-
 moriæ, vindicansque ab obliuione
 bene vel secus facta, vt authores vbi-
 que suis afficiantur præmiis vel pœ-
 nis: Hic est, *Ægeon* qualis, centum cui bra-
 chia dicunt, centenasque manus quib. scri-
 bit, quæ publicanda sunt: Hæc est *Iu-
 no Lucina*, quæ iuuat in lucem vt pro-
 deât tot ingeniorū foetus aut *Pallades*.

Germanorum itaque Inuentum
 totum illustrauit orbem, vt Sol ter-
 renus, nec solum terram & regna di-
 tauit, sed animos quoque hominum
 instruxit disciplinis & artibus, *Tabu-
 lamque Mentis* nudã noticiis & axio-
 matibus.

Hoc est Verum, quo Vera omnia com-
 memorantur & æternitati conse-
 crantur: Vnde mundus mutationem
 passus

passus sit, dum pauperes & medio-
 cris fortunę homines comparatis vi-
 li precio libris & ex his omnibus gene-
 ris doctrinis & scientiis, euehuntur
 ad maiores dignitates, suosq; secum
 subleuant: Vbi antea vix fuit torrens
 eruditionis, ibi nunc mare redun-
 dat; vbi vix scintilla *Promethęi*, ibi
 nunc est focus luculentus, non mi-
 nus *Palladi*, quam *Vestę*, communis:
 Antiquitus *Ægyptus* scientiarum
 mater celebrata est, quia inuenit
 Geometriam, nempe eorum *Mer-*
curius, qui *Theus* dicitur, & præterea
 numeros, supputationem & alearum
 lusum, at scientia syderalis *Belo*, ratio
 musica *Amphioni*, ars memorię *Simo-*
nidi, præcepta Rhetoricę *Coracię* & *Cte-*
sia, cõflatura aurii & metallorum *Cad-*
mo, vt & lapicidina; perpendiculum
 & ascia *Dædalo*, *Anacharsis* follis, ancho-
 ra, bidens, figuli rota, Syris catapul-
 ta, Ballistã & funda *Phœnicibus*, ascri-
 buntur, ex quibus nil a deo magnum
 aut vtile est, vt cum arte *typographica*
 comparari possit: Ea vni genti forte
 conduxerunt, alteri non item, hæc
 omni-

omnibus: Illorum vno vel altero carere liceat absq; magno incommodo, non autem literarum typis vel scriptione cum iis celerrima: Duo enim hac arte instructi tantū scribunt vno die, quātum alij non in anno integro aut quingenti vno die.

Antea diximus sub præcedēte capite, medio pyrij pulueris & globi ferrei dissiliētis vnum posse trecentis vel plurib. resistere vi armata irrum-
pentibus in vallum alicuius oppidi, hic de compendio loquimur, quo vnicus in scribendo totidē fere æquiualeat: Non hæc ex Vino, quod copiose sumptū retardat mentem, manumq;, sed ex *Palladio* ingenio extusa sunt: Si quis in his carpēdis *Momum* aut liuidum *Theonem* egerit, ipse meliora aut vtiliora genere humano inueniat, aut hisce nobiscū vtatur absque detrectatione: Si nulli hominū ex innato odio & peruersitate possit, tamen Deo pro tam magno & excellenti dono gratias agere tenebitur, aut ingrati vitiū, quo multa teguntur mala, secum reportabit ad inferos.

CAPVT VI.

DE QVARTO
VERO VNIVERSALI,
THEOLOGICO.

Quartum verum à Germanis inuentum est purificatio doctrinæ Theologicæ & abusuum humanorum sublatio; cuius utilitas etsi à multis contrariæ opinionis nõ aestimetur, manentibus in sua mentis cecitate, tamen Christiano orbi maxime salutaris extitit.

ANtea, sub vero Politico à Germanis inuentio, recensuimus Romanos non equidem ingenio aut corporis robore potiores, sed solo tempore priores fuisse Germanis in acquisitione scientiæ literarum, totiusque Imperij, quod cum possiderent, non desierunt Germanos bellis irritare potius, quam superare, donec ab illis concursu

cursu populorum in prouincias Romanorum ac ipsam Italiam facto de Axiomate Imperij decertatum sit: Nec vero totis quingētis annis à præliis & incursionib. cessatum est quasi continua lucta, quousq; Carolo Magno Auspice, & Othone Magno duce ex Dei nutu imperialis Dignitas ad Germanos translata & deriuata sit, apud quos adhuc in summo flore existit: Verum cum se Romani hoc decore spoliatos, quod nullis corporis viribus retinere incolumē aut recuperare amissum liceret, viderunt, vbi Leonina non processit, vulpina ipsis induta est pellis: Animaduertunt enim Regum aut Principum Christianorum animos, nunc mitiores factos, ad Religionem colendam, quam bella gerēda promptiores, ad eō vt quicquid bonorum sacro vsui aut sacerdotum superfluitati cōferrent, se ipsi Deo & animæ suæ salutis consecrassē existimarent.

Hāc superstitionē ad quam humana imbecillitas prona est, auxerunt Romani illi Antistites, qui vni-
 uer-

uerſalem inſpectionem omnium ec-
 cleſiarum iam ad ſe rapuerant, mul-
 tis & diuerſis introductionibus, qui-
 bus tanquam carceribus, conſcien-
 tias hominum preſſerunt & ad ſum-
 mas anguſtias redegerūt, vnde libe-
 rari non poſſent, niſi volente illo vno
 R. E. qui ſe Pōtificem dixit, quia Im-
 peratores Ethnici quoq; Pontifices
 ſe vocari volēbant: Miratur autem
Buchananus feſtiuo hexaſticho, quo-
 modo paſtor Eccleſiæ Romanæ do-
 minetur ouibus Chriſti, dum inquit:

*Non ego Romulea miror quod paſtor in
 vrbe*

*Sceptra gerat, paſtor conditor vrbiſ
 erat.*

*Quumque lupa gentis nutritus lacte ſit
 author,*

*Nō ego Romulea miror in vrbe lupos:
 Illa meum ſuperat tantum admiratio ca-
 ptum,*

*Quomodo ſecurum ſeruet ouile lupus.
 Et alius:*

*Flumen apud ſuperos nullū eſt, quid pon-
 ribus ergo*

Eſt opus, aut opus eſt deniq; pontifice?

L. Ve-

*Verum apud infernos cum tot sint flumi-
na & amnes,*

Illi habeant pontes pontificesque suos.

Sed his acutis omiſſis & ad ſuos au-
thores relatis, putamus Pontificem
& paſtorem Romanum, ſiue Papam
optime congruere: Apud Ethnicos
enim Romanos erat *Pontifex Maxi-
mus*, qui ſummam ſacrorum omnium
curam habebat, reliquorum omni-
um princeps, iudexque rerum maxi-
marum, quæ ad religionem pertine-
bant, vindexque contumaciæ magi-
ſtratum & priuatorum hominum:
Rex ſacrorum proxime accedebat
ad Pontificis Maximi authoritatem,
& deſignabatur ab ipſo pontifice &
Auguribus: Iſque procurabat ea ſa-
cra, quæ olim à regibus factitari erant
ſolita, & ſoli pontifici ſubiiciebatur:
Tertio loco erant Flamines, dehinc
Duumiri, Decemiri vel Quinde-
cimiri: Illi erant aſſeſſores pontifi-
cibus, hi præfecti cuſtodix librorum
Sibyllinorum: Poſt erant ſacerdotes,
Feciales, Septemiri, Veſtales, Au-
gures, Aruſpices: Victimæ per popas

ædebantur, qui ipsi erant aruspices: Popæ vel papæ itaque nomen est infimi ordinis & pontifex summi: Vnde non immerito seruus seruorū Dei se appellauit Gregorius Pontif. Max. Binæ ipsi claues, Fulminis seu Excōmunicationis & Indulgentiarum: quibus vtitur, hac ad gratiam, illa ad pœnam.

Nec vero difficile fuit hisce clauibus cœli & inferni impetratis, claues quoq; ad regna & Imperia, magnasque ditiones inuenire: Quis enim adeo potens est, vt si clauis infernali resistat, non ab ea dometur & detrudatur? Exemplo sint tot Reges & Imperatores ante commemorati: Quis adeo impotens, vt non ex gratia clauis cœlestis attollatur, diuitias & potentiam acquirat? Testes sint tot donati magnis dotibus, ne dicā regnis ab illa Ecclesiastica potestate: Huic subiicitur omne, quod magnum est, & conculcatur pedibus, stat ad frenum muli & stape dem, quod officium nisi quis male audire & calcari in ceruice velit, strenue gerendum est:

Ille se vocat solē, qui dat Lunæ (quasi Imperatori) lumen, qui omnia iura æqui, honesti, boni & scientias diuinas & humanas in scrinio sui pectoris habet: Ille imperat Angelis, vt quibus bene velit, eorum animas deportent in Paradisum: Ille dat indulgentias tantavbertate, propter pecunias numeratas, vt si quis virgini Mariæ (fuerit illorum abominanda verba) vitium intulisset, gratiam mereretur: Si quis hæc neget, ipsi veritati contradicit & palliare hominum vitia, quæ potius infestanda forent, nititur: An ne hi sequentes versus *Biturigibus* aræ Cardinalis inscripti in æde S. Stephani leguntur?

*Hic des deuote, cælestibus associo te,
Mentes agrotæ per munera sunt ibi lotæ,
Ergo veniote gentes de sede remota,
Qui datis estote certi de diuine dote:*

*Te precor, accelera, spargas hic dum potes
era,*

*Et sic reuera secure cælica spera;
O si tu scires, quantum data profit ibi res;
Tu iuxta vires donares, quod dare qui-
res,*

Te miser à pœna, dum tempus habes, aliena,

Vt tibi sit pœna venia, sit aperta crumena,

*Cōsors cœlestis fabrica, qui porrigit est is:
Ex hoc sum testis, vos hic mundare potestis:*

Crede mihi, crede, cœli donaberis æde.

Nam pro mercede Christo dices, mihi cede:

*Hic datur exponi Paradisus venditioni;
Currant ergo boni, rapientes culmina throni,*

Vis retinere forum? mihi tendas pauca obulorum,

Pro summa quorum reserabitur aula polorum.

Hic si large des, in cœlo fit tua sedes.

Qui serit hic parce, parce comprehendit in arce:

Quid tardas? tantum nummi mihi des aliquantum,

Pro solo nummo gaudebis in æthere summo.

Hæc est Rhetorica verborum phaleris ornatissima: Pro sancto enim denario occupando quis non tan-

ta rythmorum consonantia uteretur.

Nec vero dentifranguli illi circulatores, ut quid lucrentur ab astantibus aut prætereuntibus, ita sciunt magnifico hiatu sua (licet vilissima & ne cassa nuce æstimanda) attollere & varietate sermonis colorare, quam hic indulgentiarum nundinator gratiam Christi; Ita, inquit Bertius, *Ecclesiastici homines spirituali dignitate abusi, potentiam Christi in licentiam verterunt & ex animarum medicina aucupium fecerunt honorum & diuitiarum, longe iis dissimiles, quorum nomen profitebantur, hoc est, Apostolorum.* Et paulo ante: *Sanctorum quorundam virorum, inquit, cura domita sunt fera Germanorum pectora, & quos non potuerunt Romanorum Aquila superare, eos sub iugum misit facilis & benigna Christi lex.* Deinde: *Vtinam modo cælestem priorum impetum profana dominandi ambitione & inexplebili auaritia non corrupissent: Certe illorum pietati non responderunt posterius, sed ubi ipsi in spiritu seuerunt, ibi istorum plerique in carne messuerunt, siue id humanarum rerum vitio factum est, primum*

virtutis impetum atque ardorem cum tempore remittentium, siue pia fraude, quod stauerent in ea seculi deprauatione non posse nisi cum externo splendore & pompa Christianam legem defendi & conseruari, siue deniq; simplicitate quadam principum & iudicij infirmitate, dum crederent, quæ Christo dari vellent, optime in istum ordinem conferri: Equidem cum profusas illas Chlodouai, Pipini, Caroli Magni, Ludouici Pij, aliorumque largitiones video, subit animum meum dubitatio, utrumne illi plus Christianitati profuerint dando, an obfuerint: Et, an ut ipsis tam multa dare fuit laudabile, ita aliis honestum fuerit, tam amplas opes in terris accipere & possidere: Vidit hoc & notauit in hac ipsa causa Otto Frisingensis Episcopus, Friderici Barbarossæ patruus, qui cum se expedire non posset, solo Ecclesiæ factò rem defendit; quasi idcirco recte factum esset, quia factum esset ab Ecclesiæ: Si dicis, inquit, seculari personæ dare licuisse, quod istam ex sanctitate officij habere nec decet, nec expedit: ad hoc, fateor, aliud effugium nescio, nisi quod sanctos Apostolicæ fidei viros, Syluestrum, Gregorium, Vlricum, Bonifacium, Lampertum, Gothardum, aliosq; complures

ea cognoscimus habuisse: Ego enim, ut de meo sensu loquar, utrum Deo magis placeat hæc ecclesia sua, quæ nunc cernitur exaltatio, quam prior humiliatio, prorsus ignorare me profiteor: Videtur quidem status ille fuisse melior, iste felicior. Adsentior tamen Romana sanctæ Ecclesiæ, credendaque quæ credit, licite possidendo, quæ possidet, credo. Hæc Otto.

Quod si hæc vltima verba non addidisset, priora quid hæreticæ prauitatis redoluissent: Facile enim factum fuisset, ut nutu P. R. ei quid de opibus (forte ipso Episcopatu) detractum fuisset! An non status Ecclesiæ melior est felicior, aut an felicior non est melior? Estne Ecclesia destituta bonis multis temporalibus eo infelicior, alias ecclesia Apostolorum tempore fuisset infelicitissima? Et e contra quo quis ditior, eo quoque beatior esset in ecclesia: quæ tamen videntur absque à veritate: Christi enim ecclesia floret sub cruce, persecutione & paupertate: Nec statuendum homines, qui se ecclesiæ Romanæ caput faciunt & columnas, errare

non

non potuisse; cum senior Apostolorum Petrus quoque errarit, ut in Actis patet: Canon enim recti non est Carnalis homo, sed ratio, Scripturæ sacræ innitens.

Hæc omnia cum aliqui ex sapientioribus Germaniæ tam Episcopis, quam aliis doctissimis viris intellexerint, coaceruarunt quidem varia grauamina, quibus à Romana sede premeretur, inter quæ mercatus indulgētiarum & pecuniarum exhaustio fuit non minima, at surdis narrarunt fabulas: Nihil enim præter risum & lusum ex aula Romana domum comportarunt in Germaniam: In multis locis tum mussitatum est de tantis abutibus Romanorum Antistitum, qui sub specie religionis durius presserunt conscientias Germanorum Christianorum, quam vetustissimi illi Ethnici Imperatores Romani, horum corpora, quæ in seruitutem rapuerunt: His enim vi & robore ciuili resisti licuit, non autem sanctis & vnctis illis pontificibus, qui Iouis Capitolini fulmina in vna ma-

nu habuerūt, in altera lanam, plum-
 bum, sal, aquā, oleum, cineres, Bac-
 chum & Cererem, gratiæ & indul-
 gentiæ insignia: Mussitatū quidem,
 at nihil clare dictum factum: Wal-
 denses taxarunt hos abusus, at taci-
 te, habueruntque sua conuenticula
 in locis secretioribus, ne innotesce-
 rent: Tales 36. omnes ciues Mogun-
 tini Bingæ exusti sunt sub Archiepi-
 scopo Mogunt. Conrado, Barone à
 Weinsperg, qui sedit ab Ann. 1388. in
 Ann. 1395. Wiclefus quoque Anglus
 & Ioannes Hussus cum Hieronymo
 Pragensi idem Constantiæ in conci-
 lio circiter A. 1415. experti sunt, hoc
 inuento axiome Papistico, etiamsi
 Cæsar alicui saluum cōductum pro-
 mittat, tamen hæretico non esse ser-
 uandam fidem: Si Turcæ, si Ethni-
 co & Iudæo seruanda est fides, quid
 ni Christiano? Si id deceat omnem
 bonum virum, qui ni bonorum opti-
 mum Imperatorem? Præualuit hæc
 eorum sententia & cōbusti sunt duo
 illi viri, quorum virtutes, doctrinam
 & constantiam cū admiratione præ-
 dicat

dicat Poggius Florentinus in Epistolica illorum descriptione : Quantum vero funerum Bohemi postea integris 30. annis dederint, testantur historia : Hi sunt fidei non seruatae fructus & tyrannidis Ecclesiasticæ genuinæ notæ.

Circa hoc tempus multorum cogitationes, gemitus & vota fuere de hac oppressione plus quam Babylo-nica, eiusque liberatione, sed inania: Nullus ex muribus Cato tam astuto & valido se opponere audebat: Monachus Sauonarola cum socio, vel A.C. 1497 my dictitans, combustus est: An non fructus eius potentissimi fulminis est regnum Angliæ, quod regnante Iohanne suis pedibus subiici & à sese feudi vice sumi voluit & impetrauit: Vnde annum inde tributum à singulis capitibus exegit.

Quid loquar Siciliae & Neapolitanum regna? An non hæc duo binis — ictibus sui Fulminis accepit, in illo trucidatis omni. Gallis vna hora, qui- A.C. 1282 bus primo occupandum deuouerat, in hoc post decollationem regiæ &
Im-

A.C. 1268. Imperatoriæ sobolis, hæredis, detestabili facinore? Cætera ne prosequar, hoc scitum est, omnem Pipini regis Franciæ (qui vero rege in monasterium incluso à Papa rex factus est, à iuramento regi præstito vna cū magnatibus aliis absolutus) posteritatem Papæ multum retulisse gratiæ, magnaq; dona dedisse, nec vnquam quid tentasse, quod Papæ aduersum esset: Papa igitur Maior domus id officij habuit post in regno Galliæ, quod Pipini maiores habuerant ante, hoc est, quod simul regnaret: Inde titulus Christianissimi debebatur Franciæ regibus, veluti alius aliis eodem iure: Ille enim dat titulos, quibus feuda, & iure feudi eos fidelissimos sibi & iurato se peritur: An non eo tempore tres potentissimi Reges ipsi iurarunt, vt decet feudales?

Illi sunt fructus eius dextræ fulminantis, quos in sinistram gratiosam reponit, & dat mutuo suis dilectis & fidelibus, sub clausula, *quatenus sunt obediētes*. S. Petri gladius auriculam saltem semel abscidit, Pontificis vero

ro est longe acutior, quia integra regna à regib. non ipsi placentibus separant: S. Petro promissum fuit, vt pro piscibus homines piscaretur: At Papa pro hominibus coronas, populos & magnam mundi partem in suum rete abducit: Ille erat pauper, qui ne asinum, cui inequitaret, habuit, ambulans nudis pedibus, in erinis: Hic quantum equitatum circum se habeat, quos equos, mulos candidissimos, lecticas & quatum comitatum, incredibile est dictu: quem si ille videat, quæ dicturus esset?

Hæc considerent alij, nobis satis sit scire, aliquali modo, quis status ecclesiæ Romanæ centum ab hinc annis, nempe A. C. 1517. fuerit: Tum, vt præsul Moguntinus Pallium cum lana & plumbo decoratum acciperet, Romanæ sedi magnæ pecuniæ summa numeranda fuit, forte viginti millium florenorum: Inde illi Indulgentiarum arca aperta fuit, & quantū vellet, gratiæ & veniæ à peccatis commissis & committendis, attributum: Mercatus instituitur per oppi-

oppida & ciuitates Germaniæ ebuccinatore Tecelio quodam: Huic se opposiuit cordatus Theologus Witebergæ tum professor existens, *Doct̃or Martinus Lutherus, Saxo*, affixis thesibus contra flagitiosas illas indulgentiarum merces in loco publico, ipso die omnium Sanctorum: Disputatum est & tumultuatum contra Lutherum vnum & solum à Papæ additis præconibus, & nomen hæretici, tanquã iaculum, illi sæpe iniectum. Quantæ hinc turbæ extiterint, Sleidanus narret & aliæ historiæ doceant.

En vnus stat Saxo immobilis, Saxei prorsus cordis, Saxeis pedibus, acuto ingenio, prompta lingua & celericalamo, & contra eum omnis Potentatus tam secularis, quam ecclesiasticus, Leo rugiens triplici diademate, vnguibus & dentibus ipsi Diabolo timendis, minax & truculētus, cui omnia fauebant ex more animalia, Aquilæ, leones, vrsi, & bipedes quotquot erant: Nihil illi Saxoni auxiliij vel confortationis à quoquã adhi-

hibitum, nisi quod *Dives pacis* Heros rutacea cum donarit corona, cuius virtus fuit cor à venenis conseruare, à pestis periculo tueri & castitatem in yiris augere: *Fridericus* enim Saxoniæ princeps Elector, quatenus vera sentiret & diceret, ei tutelā clementissimam promisit, si secus, quod suo damno id tentaret.

Res ad Papam defertur, Lutherus vt hæreticus proclamatur, citatur Romam, ad causam probandam, minis ad palinodiam cantandam tentatur, scriptis editis per totam Europam tam indoctis quam doctis, irritatur potius, quam refutatur: Nullus non in Angliæ Academiis damnabat Lutherum, eius libros comburebat, personam calumniabatur, in hanc & illos scriptis inuehebatur: Nemo nõ in Gallia, Italia & Germania idem factitabat: *Tum vero in numerum motare cucumina quercus vidisses, tumq; ingentes concurre montes: Tum Apenninas, Alpes & Pyrenæos clamantes audisses, Lucina fer opem longo post tempore prodeunte musculo aut potius cochleas*

cochlea ; nam Cochleus & Eccius primipili seu signiferi fuerunt gigantum Romanensium, qui *Interim* librum post scripserunt:

Quid mentis tum Saxoni Luthe-
ro (qui purificatorem denotat) fuisse
existimes ? An potius reclamare di-
cta voluerit, an expectare dubium il-
lius Tragœdiæ euentum ? Immotus
perstitit, ore liber, calamo inuictus,
taxauit abusus, fœces humanas ab-
sterfit & doctrinam Euangelio Chri-
sti consonam, puram & synceram, in
sermonibus pro concione habitis,
nec non libris plurimis editis, auro
in ignibus probatosimilem, attesta-
tus est.

Haciugum illud Romanum à ma-
xima parte Germaniæ auulsum & re-
motum est, conscientiaeq; antea in-
carceratæ & suppressæ cœperunt
paulatim respirare, liberiori gaude-
re aura, Christi que merito gratuito,
non Indulgentiis Papisticis amplius
inniti: Quot conuentus hinc princi-
pum, Cæsaris mandata, disceptatio-
nes, accusationes, excusationes, in-
iuriæ,

iuriæ; velitationes, prælia, acies, deprædationes, incendia, cædes, per 30. annos & amplius in Germania tū factæ sint, vix crediderit, qui non legerit: Vicit tandem bonâ causâ & triumphauit.

Quis expectasset, vnum hominem Saxonem, resistere potuisse ingenio calamoque in Religione tot myriadibus aliter per Christianum orbem sentientium? Quis dubitasset hunc succubiturum, & non tot tantosque victores euasuros? Diuinæ dextæræ potentia est; quæ hunc Heroa animauit, imperterritū reddidit & cōtra aduersarios suos tutata est: Misericordia est Domini, quod non cōsumptus est, vi, fraude & dolo inimicorū suorum, nec à veritate abalienatus precio, prece, vel minis: Prouidentia est Christi, quod Wormatiæ versans inter multa millia hostium in Comitibus incolumis protectus, nec igne combustus sit ab illis, quibus voluntas rationem anteuertit & complet, qui utroque vtuntur gladio seculari & ecclesiastico, & vicarij Christi vi-

deri volunt, cum tamen audiant potius nutritij Romulei, quam Lycaones haberi velint.

Post Deum Saxonici principes Septemviri *Fridericus, Iohannes & Iohann-Fridericus* Luthero muri fuere atheni & asylum incolunitatis, qui virtute & animo vere heroico & Herculeo antiquos illos tres Othones Imperatores Saxones etiam contra papales insidias inuictos, vt supra expositum est, retulerunt: illi absq; omni dubio ad hoc negotium electi sunt à Deo, qui Magnalia sua per monachum Lutherum toti orbi ostendere voluit: A Papa munere *Rosa aurea*, titulisque fauoralibus (vt illi mos est) petiti & moniti, vt dereliquerēt vnum istum hominem toti mundo inuisum, suæque potestati traderent, valde recusarunt, sed veritatis præconem se defensuros, falsitatem extirpaturos semper protestati sunt: Cæsar similiter eosdem grauauit odio, & vltimum quoq; bello captum incarceratione corpore, mente & conscientia eius manente libera, multa-

uit bonis, hæreditatibus & electoratu; imo Hispani, Papæ addicti eum minis aggressi sunt, sententia mortis lata, nisi resipisceret & recantaret Lutherana (quæ illis sunt hæretica & plane abominanda) dogmata: Sed ex Dei gratiâ, mansit optimus princeps, veluti Marpesia rupes, incõcussa tot turbinibus & procellis, tot fluctibus & periclis: nec latum digitum secessit à priori zelo pietatis, confessus se vitâ profundere potius velle, quam veritatem semel agnitam abiicere & papisticis conniuere dolis: O rara virtus in diuitibus, potentibus & in mundo magnis.

Non dissimilis animi & propositi fuit alter princeps cum eo incarceratus, Philippus Hassiæ Lādgravius: Principibus & defensoribus purificatæ Religionis captis, Cæsar victore exercitū per Germaniam tetendit, cui se dēdidere ciuitates & plerique principes: Mansit tamen vna virgo Saxonica casta & libera, nempe ciuitas Magdeburgensis, quæ ex Cæsaris nutu obsessa & oppugnata

M 2 est,

est, masculine se defendens & conatibus obsessorum animose resistens.

Dei autem providentia hinc admirabilis apparet, quod eodem anno paulo ante Lutherus ex hac vita discesserat, ne & ille vincula & captivitate experiri cogeretur: Cum iam sedati hi motus apparerent, principesque ad parendum Cæsari in religionis negotio nolentes volente reducti, crevit interim sub his angustiis, instar palmæ contra onus obnitentis, Christi Ecclesia, & excitatus est princeps ex Saxonibus, qui inaudita celeritate suo cum exercitu Alpes superavit & Tridentinum subito disperfit concilium, forte quid amplius tentaturus, si occasio se obtulisset.

Hinc ex DEI nutu pax Ecclesiæ fœcibus Papisticis repurgatæ obuenit, qua ut fruamur perpetuum fax summus ille rerum humanarum dispensator, Deus Optimus Maximus.

Hæc est historia brevissime relationis in Religione, quæ centum ab hinc annis primitus incept

est, D. Luthero abusus papisticos taxante.

Et si vero hæc omnia hæretica ab aduersariis dicantur (qui excæcati ob Papæ splendorem, veluti terreni folii) & Lutheranæ factionis dogmata, tamen hoc nihil nos mouere debet, qui scimus D. Lutherum saltem fuisse organum Dei electum Saxonici rigoris, Herculanæ aut potius Germanicæ animositatis & constantiæ, qui in morem Termini, Deorū Ethnicorum antiquissimi, nulli cedere præsumpsit, nisi soli veritati diuinæ, qui pro purgādo vero & antiquo DEI verbo, papisticis sordibus inquinato, non nouo Euangelio seu quinto, vt aduersarij iniquissime calumniantur, introducendo, vt inuictus miles & inuulnerabilis Cygnus pugnavit.

Vnde iniquissimum est, & aduersariorum partem suspectam reddit, quod vocent non Papæ adhærentes hæreticos, schismaticos, cum tamen Papa & ei addicti hoc nomine dignandi sint, quod ab institutione

Christi & Apostolorum tam longe recesserint, quam extremum abest ab extremo; Quod suum factum ut excusent, adducunt historias, scripturas & nescio quid non ad suam mentem, nempe ut Papam faciant Ecclesiæ DE I caput, nunquam errans, omnia in terris & cœlis pro libitu faciendi potestatem habens, cuius dicta falsissima, facta non Christiana & detestanda plurima, errores nefarios, excusant & pro diuinis adorant.

Si licet illi quod lubet, monarcha non solum est, sed *Deus terrenus*: Si omnia quæ facit approbanda sunt, si suo iuramento sibi habet adstrictos reges, cardinales, principes, episcopos, Abbates, & fere omnes alios, quid mirum quod factionis sit potētissimæ: Nō illi verbum excidere potest, quod ratum non fiat, non consilium, quod illaudabile, non factum, quod non optimum sit: Ille quadrata rotundis mutare potest & alba nigris, nec est quis iudex, nisi ipse sibi in suo negotio: Si dixerit ipse, diebus certis abstinendum esse ab esu car-

nis

nis (vt nimirum habeat licentiam super esculenta, quibus carere homo nequit, & vt ipse primum consulendus sit à regibus, principibus, summis & infimis, habeatque causam alios immorigeros in hoc puniendi) ouis, lacte, butyro, caseo, & saltem vescendum piscibus, de quo instituto Christus & Apostoli nihil præceperunt, & prorsus illi contraria statuerunt, tum omnes parēt, vt oues, nec est qui cōtra mutiat: Si dixerit ipse, panem, qui videtur & habetur in manibus, non esse panem, sed talem videri, a stuto quodam figmento, cum in carnem Christi inuisibiliter transubstantiatus sit, & sic de vino in sanguinem mutato, quod accidentibus foliis hærentibus in nudo aere, non in essentia, vt prius, & essentia carnis & sanguinis Christi, absque accidentibus, lateat, tum parent omnes vt oues, nec est qui hiscere audeat: Si dixerit ipse quod Laici sint contenti pane, sacerdotes autem & vinum bibant, hoc est, illi corpore, hi quoque sanguine Christi, fruantur, vt aliquid

mutasse videatur & iure suo vsus in alterandis Christi verbis, & institutis, suisque proponendis, & laici sentiant esse mysterium in eo, quod Papæ & sacrifici bibāt & edant, illi autem saltem edant: contra id si quis egerit, ille erit hæreticus.

Si Christus & Apostoli hoc seculo redirent, & pristinis suis institutis & propositis doctrinis vterētur, non se accommodātes ad Papismum, an non dicerentur illis hæretici? Imo, quia ratio & scriptura nulli sufficeret, sed consuetudo & possessio Romanensium: Si ipse dixerit, fiat aqua lustralis per certas ceremonias & lustrationes per admixtū salem, veluti Ethnici sacerdotes Ægyptij fecerūt, qua lustrent populum Ethnico more, quod sacerdotes incedant mitrati & linteis induti, vt iidem Ægyptij flamines, vt sacrificent ad aram, & quod omnes gestus, sursum, deorsum, in latera, dextrorsum, sinistrorsum, & trecentos alios (tot enim esse variationes motus in missa constat) veluti gesticulatores, mimi & hi-

striq.

striones exprimāt, mox parent, vt oves, nec quis est, qui insaniam illam agnoscat: Si ipse dixerit, sint Sacramenta septem, quamuis Christus saltem duo instituerit (quo enim sunt plura, & plus erit negotij & lucri, & nefas foret, non aliquid pro extremo officio egris iam iam morituris adhibere, vt nimirum in illorum bona & relictas hæreditates inuolari possit, sub specie pietatis) idem approbant morigeræ oves, non sentientes de ipsarum lana & pelle ludi.

Quantum extrema vnctio, Cereę benedictæ in manus ægri positio, panis sacramentarij administratio, utilitatis papalibus attulerit, nõ est credibile: Per hæc enim extorserunt à diuitib. agros, pascua, prædia, etiam à principibus & regibus comitatus integros, ditiones & regna,

Ad hæc spectāt cuculli monachalis indutio, operis operati & superabundantis merita, missæ pro anima mortui celebratio, purgatorium, animæque emissio post missas & preces iteratas pro pecunia: De mortuo-

rum inde reliquiæ, peregrinatio ad loca sancta præsupposita, miracula quæ dicant in illis locis contingere, non alteri sensibilia, nisi bono papistæ, quem nunc vocant Catholicum, verbo Græcanico, seu vniuersalem.

Sexcenta sunt alia huius farinae, verbo Dei non solum incognita, sed manifeste contraria: quæ omnia admittuntur vt bona & salutaria, quia ipse sic dixit & voluit, qui habet potestatem omnia faciendi in cœlis & terris, quæ velit; qui est caput Ecclesiæ, qui errare nequit, quatenus caput & papa, quatenus homo potest: quasi duæ naturæ essent in Papa, vt in Christo, vna diuina, quæ errare nō potest, & altera humana, quæ in Papa aliquid humanitatis patitur & vitiiis est obnoxia: O stupenda commenta hominum, ô pectora Anticyræ consecranda quid fingitis & mortalibus persuadetis? Sophistas antiqui temporis ridemus, at nostri nos rident; Quod est ex suo vsu dicunt, quod dicunt in mentibus hominum stabiliunt, & si quis credere recuset, esto

esto excommunicatus, hæreticus, Lutheranus, Cacodæmone peior.

Quid si Negromāticus Papa (veluti plures ante fuerunt & adhuc esse possunt) diabolum velit adorari in forma alicuius sancti, an non illud ipsum obtinebit? Quid ni? Habet sua Fulmina excommunicationis ad manus, tot inhibitiones, & mille vias, quibus id perficere possit: Papatus est optime quadratus in modum tesferæ seu cubicæ figuræ, si canis, si fenecio, si Venus ceciderit, perinde est, omnes iactus sunt fœlices, nec quid potest cōtingere ei aduersi, qui mentibus hominum hoc instillauit, se nunquam errare, quæ velit & appetat, esse licita, quæ impetret & possideat, necessaria, quæ dicat, vera, quæ faciat, irreprehensibilia, imo omnia diuina, non humana.

Est pallium nequitia peruersitatis, auaritia, libidinis, monarchia, tyrannidis, ex multis coloribus, instar centonis, cōsarcinatum; cui singuli Papæ portionem diuersi coloris inseruerunt, variaq; forma: Christi
vestis

vestis fuit vnus coloris absq; futura vlla; papalis est diuersissimi fuci & coloritij, instar Chamæleontis, qui omnes res, quibus appropinquat, imitatur coloribus, exceptis albis & rubeis, qui veræ & sinceræ simplicitati appropriantur, vtpote sanguinis seu carnis Christi in sacramento, nec non aquæ in baptisimo notæ infallibiles.

In papatu nullus error agnoscitur, si modo ad vtilitatem & honorem papæ stabiliendum spectet, nulla hæresis, nisi quod Dei verbo magis, quã papali sit consonum; Papa est caput Ecclesiæ scilicet, cui nec totum corpus, nec membrum eius reclamare poterit: Si quis aliter dicat, Eum oportet esse hæreticum ac Lutheranum.

Eant nũc reges & principes, eant gentes & populi, nihil habent, in quo Papæ contradicere audeant, nisi velint, vt membra putida, igne vel ferro expiari & corrigi: Caput est Ecclesię, nec ipsi defunt manus aut gladij, non clauæ, nec coronæ: Capiti enim

enim inferuiunt omnia membra & ad nutum prostant: Et licet caput in politicis summum principem agnoscamus, tamen caput illud Ecclesiæ est (vt ipsum de se dicit) veluti sol & princeps veluti luna, recipiens ab eo lumen: Christus huic capiti lubens cedit, vt hoc regnet in terris & faciat quæ velit: Verum si res, vt est, consideretur, Papa est omnium tyrannorum totius orbis perniciosissimus; Caligula Deus haberi voluit Romæ, at inuenit Chæream, qui ipsum hominum pessimum ipso facto declarauit: Hic tyrannus in hominum conscientias se insinuauit sub sanctimonix specie, quasi esset vnctus & inuiolabilis, ideoq; omnibus imperat: In Christiano orbe Papa sic semper sibi prospexit, ne quis principum præualeret, ideoq; astutissime ignem accendit inter illos, vt ipse possit inde quid lucrari, veluti faciunt non raro male feriatu quidam ex incendiis aliarum ædium sibi plurimum acquirentes inuitis dominis: Si omnia bella, discordiæ, tumultus & facinora,
quæ

quæ à Papis solis imperatoribus intentata fuerunt, comprehendi vno volumine deberent, esset Ilias malorū, imo Oceanus & immensum mare nunquam à fluctibus liberum.

Experti sunt páparum malitiara Óthones, Henrici, Friderici, & plerique alij. Henricus Tertius an non à Gregorio Pontifice anathemate notatus, omnibusque regnicolis à iuramento regi præstito & ab obedientia eius absolutis (quod in Childerico Franco prius fœliciter successerat) Rudolphus Sueuorum dux in eius locum rex creatus est, cui coronam Imperialem miserat cum hac inscriptione:

Petra dedit Petro, Petrus Diadema Rudolpho.

At Rudolphus amissa dextera, qua Domino suo Henrico fidem confirmarat, periit, euidenti Exemplo & indicio, Deo non placere Papæ perfidiam, & meliorem causam habuisse Henricum Imperatorem.

Verum cum hoc Paparum consilium non processisset, filium Imperato-

rato-

ratoris in patrem excitarunt, & cum Imperio, ablatiſ Imperialib. inſignibus, deiecerunt : At filius eandem gratiam à Papa accepit, quam pater Romam enim profectus, vt coronam Imperij acciperet, maximis in vrbe tumultibus motis periiffet, niſi ſua iſſius manu vitam defendiſſet : ſedato autem tumultu, multisque Romanis trucidatis, Pontificem cepit & extra urbem abduxit : Et cum de coronatione & iure electiuo in creandis Pontifice & Episcopis, cum eo ageret Henricus, conſenſit vltro Paſcalis, vt hanc ſibi prærogatiuam uſurparent Cæſares, ne quis vel Pontifex vel Episcopus citra eorum ſuffragationem designaretur: Inde Romam reuerſus à Paſcali diadema Imperiale, cum aliis multis priuilegiis accepit, quæ tamen Papa paulo poſt reuocauit & Imperatorem excommunicauit: Ad quem rûmorem Imperator Romam reuerſus, Pontificem fugauit, aliumque in eiûs locum ſuffecit, vnde multæ diſſenſiones, ſchiſmata, incendia, homicidia, de-

por-

portationes & tumultus in Germania sunt excitati.

Fridericus vero Barbarossa quantas paparum insidias passus sit, historiae satis declarant, in quem Alexander Pontifex cunctos principes per Franciam, Angliam & Hispaniam incitauerat, nec non Venetos & Mediolanenses, omnesque alios: Cui, cum filius eius nauali praelio à Venetis victus esset, Papa in ceruicem insultauit, additis Psalmi 91. verbis; *Super aspidem & basiliscum ibis, &c.* Pudeat te belua: An tu facis tibi scabellum summum in mūdo magistratum à Deo institutum? An hoc à Petro aut Christo didicisti? Non arbitror, sed potius à Lucifero, qui quoque similis esse voluit suo creatori: At tu pedibus conculcas mundi tuumque dei iure dominum, vt aliis successoribus tantæ perfidiæ relinquant exemplum.

Fuit autem omnium harum dissensionum causa, quod Imperator non dextre egisset seruum Papæ stabularium, nec stapedem rite tenuisset,

set, vt Papa prætendebat; sed Imperator se satis excusauit; respondens, se non didicisse; quomodo tenerentur stapedes, sed regerentur regna; Verum hic bonus Imperator astuto prætextu ex Imperio ad Saracenos debellandos missus est, vt Papa libere ageret, quid vellet in Imperio, vbi in vndis periit, An. C. 1190.

Huius filius Philippus papæ quoque iniurias expertus est, cuius instinctu quoq; interfectus fuit ab eo, cui pater Fridericus ducatum dederat: Deinde Otho Bauariæ & Saxonix dux Imperator factus; anathemate quoque à pontifice notatus est; principibus Sacramenti religione; qua illi obligati erant, absolutis, imperiique titulis priuatus.

Huic successit Fridericus II. Imperatoris Henrici V. filius, Friderici Barbarossæ nepos; Hic à Gregorio IX. inique, quod votum Hierosolymitanæ peregrinationis non soluisset, anathemate percussus est: Vnde coactus fuit maturare & Hierosolymam petere, vbi coronatus fuit An.

1229. Verum pontifex interim Apuliam ingenti exercitu inuasit, & subditionem suam redegit: Quod ubi sensit Fridericus, reuertitur & Apuliam recuperat: Pontifex indignatus eum diris iterum deuouet, reuocata priore absolute, & Soldanum per literas monet, ne, quod pactus fuerat, Cæsari terram sanctam reddat; ad principes vero Germaniæ, ne ipsius liberorum quẽquam in regem Romanorum eligant: Cæsar ægre obtenta, intercedentibus Episcopis & Imperij ordinibus, absolute, simul atque Mediolanenses ad obsequium armis cogere cœpit, iterum deuouetur, hoc est tertio; Iterum tamen supplex absolute à pontifice petiit, qua non impetrata, ut se tueretur, necessitas eũ impulit: Distractis autem partium studio animis Italorum, Guelphi vocati sunt, quotquot Gregorium Pontif. sequebantur, Gibelini, quotquot Cæsarem: Hinc aperta odia & bella adeo, ut post captas Rauennam, Senas, Romam, in eas angustias Papa adductus

fuc-

fuerit, vt crucem in Cæsarem, æque atque in Turcam prædicari iusserit, datis etiam indulgētiis omnibus iis, qui in eam militiam ascriberentur.

Post obitum Gregorij Innocentius euocata Lugdunum Synodo Fridericū excommunicat quarto, Francorumq; regem in eum instigat. Proceres quoq; Germaniæ Papæ instinctu alium Imperatorem deligunt; nempe Henricum Landgrauium Thuringiæ, quem Conradus Friderici filius fundit, fugat: Eo extincto iuratur ad Gulielmum Hollandiæ comitem, ac post ad Richardū Anglicum & Alphonsum regem Castellæ; Interea Fridericus subornatis percussorib. Veneficis frustra petitur à Papa, dumque in Apuliam ducit exercitū, hausto, quod porrexerat Manfredus filius eius nothus ex Papæ instinctu, veneno moritur, anno Christi 1251.

Eius filius Conradus post obitum patris in Italiam profectus ad occupandum Siciliae regnum, qui idem à Manfredo ex Papæ consilio veneno

sublatus est, An. 1267. Reliquit Conradus filium Conradinum, qui cum matre paruulus in Bauaria degens, cum adoleuisset, in Italiam accersitus est ab illis, qui contra Guelphos assiduum bellum gerebant, ac à ple-risq; ciuitatibus benigne exceptus, Romam ingressus est, indeque contra Carolum Gallorū regis fratrem à Pōtifice incitatum, qui Manfredum debellauerat, profectus, apud Beneuentum victus & deinde per insidias cum Friderico Austriæ duce captus ac sordidius, quam decebat, tractatus, contumeliisq; affectus, ac postea Pontificis cōsilio cum duce Austriæ secūri percussus est, An. C. 1269. II. Cal. Iunij.

Post Fridericū II. filius eius Henricus cum parū adoleuisset, Austriæ ducis filiam in matrimonium accepit, iam ante puer penè decēnis Rex electus; sed cum pontificis diris pater Fridericus peteretur, à pontifice corruptus aduersus patrem cum Lōgobardis conspirauit & exercitum

in Bauariam contra Othonem, patre inuito duxit: Ob id à patre in Apuliã vocatus, custodiæ datus, in vinculis maceratus mortuus est miserabiliter, cum 8. annos regno præfuisset, quem pater dehinc flebiliter luxit, relictis duobus filiis gemellis, qui à Manfredo Friderici filio notho, ne Sicilia regnum sibi auferrent, veneno necati sunt.

Verum quis à gemitu aut lachrymis sibi temperet, si talia & tanta facinora paparum audiat & consideret? Quis non dicat, potius Diaboli & Luciferi successorem esse illū Romanum tyrānum, quam Christi, cuius iugū mite est & clementissimum, non cruentum & onerosissimum: O Germania nisi cæca es, vide, nisi surda, audi, nisi demens, percipe hæc omnia.

Quod si quis guttulam Germanici sanguinis habeat in corpore aut synceritatis in animo, cuiuscunque sit Religionis, papisticae vel alterius, cum his lectis oportet ingemiscere

& condolere: Humanitatē omnem exuerunt Romani illi papæ, & non patres, sed tyranni, non Christiani, sed Saraceni & Idolorum cultores, Anthropophagi, horribilissimi audiunt, qui vt in omnes tyrannidem, & in summos & imos exercent, multas animarum myriadas in orcum demittunt & infinitas turbas, maleficia & scelera fieri sinunt, exoptant & instigant.

Quis vnquam miserabiliorem statum in toto terrarum orbe cognouit, quam hic est summi Magistratus inter Christianos: Tantum superstitio & falsa persuasio de religione præstare potest; Cum potius omnes malefici spiritus & furia ex Orco emissæ per vnum Pontificem suum sub sanctitatis pallio hæc tanta & talia excitent.

Legimus quam efficax diabolus fuerit apud Ethnicos, quomodo illis per oracula & falsa miracula persuaserit, quid voluerit, sed ea omnia nihili æstimanda sunt horum respectu, quæ

quæ spiritus nequitiaë & diabolus per sua organa inter Christianos perfecit: Solent circulatores pilas, quas vna manu tenent, tam celeriter in aliam, atque hinc in primam mittere, donec nescio quid sua celeritate vsi in buccam astantis cerdonis ingerât: An non hos optime papæ exprimunt & imitantur? Verum illi pilas, hinc regna integra commutant eo vsq; , donec in suam potestatem ea redigant, iustis hæredibus quocunque modo sublatis.

Habemus hic genealogiam FridERICI I. seu BARBAROSSÆ, qui cum semel ob stabularium officium Papæ non concinne administratum in illius odium incidisset, non cessarunt pij illi patres Papæ, antequam illum eiusq; posteros Imperio deturbassent (confidentes excōmunicationi, qua semper vsi sunt, veluti viperæ suo veneno) nec hoc solum, sed quoque hæreditariis regnis, vna cum vita, spoliassent:

Fridericus I. Barbarossa:

Henricus 5. Philippus:

Fridericus 2.

Henric. 6. Conrad. 4. Manfred.

Spurius.

Henric. Frid. dux — Conradinus
gemelli: Austriæ:

Hi duo securi percussi sunt:

Primo cum Papæ nihil possent armis aliisve insidiis efficere contra Fridericum II. En proprios eius & naturales filios contra patrem armant, vnum exercitu aperto, nempe Henricum VI. alterum, spurium, veneno: qui nefando parricidio ex papæ instinctu patrem extinxit, tanquam Italice viperinis armis, & deinde fratrem Conradum IV. nec non Henrici Sexti filium Henricum eodem modo sustulit: qui quoque incitauerat patrem in filium Henricum asperius tractandum.

Fuit itaque hic nothus regnorum
sui

ui patris possessor ex Papæ instigatione & institutione, vt aliud quid inde sibi acquirere posset: Ita Papa regna Neapolis & Sicilia à legitimis hæredib. sublatis trāstulit in manum nothi, quē facilius à se eleuatū depocere potuit: Contra eum itaque tanquā nothum euocauit Carolū Galix regis fratrem, spondens ipsi duo hæc regna, si profligaret Manfredū, quod & factum; Gallus itaque hæc duo regna in suā manū ex Papæ dono transtulit, ad quæ cum proximi hæredes, Conradinus, Conradi IV. filius, & Fridericus, Henrici V I. tanquam patrias hæreditates venirent, dolo Papæ capti & decollati sunt inaudita crudelitate: Extincti in his fuere omnes hæredes Friderici II. Dictum vero pontificis omnino sanguinolentum fuit huiusmodi, quod velut buccina interitum Conradino præcinuit: *Vita Conradini mors Caroli, Mors Conradini, vita Caroli*: Vnde victor Carolus facile intellexit, quid sibi faciendum esset cum Conradino & eius consanguineo Friderico,

nempe ambos securi percutiendos esse, quod & factum est.

Didicerāt iam ante Papæ regnum Franciæ ab vnus in alterius manum transferre, sed non tanta inhumanitate, vti in nepotibus Friderici II. declararant; Ibi monasterio rex legitimus includitur subrogato altero, hic omnes morti destinantur; filij in patrem, pater in filium excitatur, frater in fratres & nepotes, donec vnus alium è medio sustulerit: Imò ciuitas in ciuitatē, & regio in regionem per factiones illas irritatur; Vnde plus damni ex vnus Papæ præpostera superbia & dominandi in summos principes libidine exortum est in Christiano orbe, quam Turcæ aut Tartari cum instructissimo exercitu integro decennio illi inferre potuissent: Dolēdum est ouibus, si lupi sint pastores, qui agnis siue superiori seu inferiori fluminis parte bibentibus causam necis iniuriose intendunt: Atque hic fuerunt duo illa regna in manu Gallorum, qui tamen eadem perfidia inde eiecti sunt, quasi fulmine, in vna hora.

A.C. 1282.

Tan-

Tanti constat non obedientiam præstitisse dominorum Domino, qui e falsissime (per antiphrasin) scribit feruorum feruum, hoc est, Papæ: Ille enim potest ad se aliorum regum regna trāsferre & dare alteri cui velit: Arragonum itaque rex in aliam manum hæc regna transtulit, cuius hæredes in hodiernū diem debita Reuerentia à sede Romana illa feudi more recipiunt & vsurpant.

Hi sunt fructus fulminis pontificij, quo reges punit, vt illis alios obedientes remuneret: An Antichristus sese nō agnoscit ex iam dictis? An nō imaginem suam in hoc speculo contemplatur? Hæc sunt facinora magis deploranda veris Catholicis, quam excusanda: Hæc sunt indicia diabolicæ congregationis, non ecclesiæ Christi: Quem nō hæc mouerint aut ad sui commiserationem excitarint? Sane eum tygride immaniolem & cautibus duriolem dicerem.

Talia & tanta, hisque innumera alia similia commouerunt Saxonem dictum Lutherum, vt aut mori aut veri-

veritatis præcentor esse voluerit, ne in perpetuum Lupa illa ex septicolli stabulo in oues Christi cum luberet, imperum faceret; cuius lac alumnos suos lupinæ prorsus naturæ efficit, hoc est Inquisitione diabolica horrendos & crudeles.

Satis exemplorum datum est hoc nostro seculo tantæ immanitatis & plus quã Phalaricæ tyrannidis: Triton ille Romanus cum semel inflat buccinã, omnia maris animalia stant tremebunda & nesciunt quo officio succurrant suo domino, cuius dominium in seruitium, si Deus velit, trãsmutari posset: De concordia sua gloriantur, & aliorum discordiam malitiose carpunt: Fateor esse inter Evangelicos dissensiones nõnullas, sed non eius valoris, vt propterea sese in lupi tutelam committant, sub quo ouium est quidem concordia, nec alia alteri ita insultat cornibus, sed omnes reseruãtur ad lanienam; Et quod sunt concordēs, non est in arbitrio voluntatis ouium, sed in gladio & igne sui custodis, item in iuramento
 ipsi

si præstito. Tolle iuramentum hoc
 & metum ferri ac ignis, & concordia
 rit omnium, veluti scoparum disso-
 ritarum, aut sibi inuicē cohærebunt
 eu arenarum nodi.

Possunt nihilominus sub iugo eo
 oso, quo premuntur, discordiarum
 entena aliquot Exemplâ; quibus v-
 us alteri vel idem sibi ipsi, aut aper-
 o Dei verbo contradicit, produci:
 apud nos libertas conscientiarum &
 icræ Scripturæ obscuritas in quibus-
 lam non tamen ad salutem in primis
 spectantibus, aliquid controuersiæ
 admittit, apud illos etiâ summa com-
 pressio longe plus, & nisi lupina vis
 coerceret, in tot errores, quot sunt
 capita inciderent: At inde non se-
 quitur, quod iam sint in veritatis via,
 sed quod sint in Papæ via, & ita sen-
 tiant, vt honor & utilitas maneat a-
 pud Romanos, satis manifestum est;
 si enim Christi, non suam gloriam
 spectaret, non ita sæuaret in eos, qui
 Christi verbo magis, quam eius ad-
 hærent: Scripturam habet pro pal-
 lio, principes magnos pro brachiis
 tem-

temporalibus, & manibus, conscientias hominū pro sclauis, animas pro mercibus, meritum Christi pro nihilo, merita operum papisticorum pro pecunia, pecuniam pro idolo, idola pro diis, Deum quasi non videntem sua scelera, scelera pro virtutibus, virtutes pro rebus odio dignis: Hinc illi facile est toti mundo resistere & illudere: Hæc omnia & singula vel millenis testimoniis à nobis comprobari vt possunt, sic iam pridē demonstrata sunt ab aliis.

Nobis hoc loco sufficiat, Verum esse inuentum Germanis in hac quoque parte, quæ ad salutē animæ spectet, & iugum Romani lupi à nostris ceruicibus esse discussum: Temperat quidem nunc ille suis humoribus & saltem in eos, quos hæreticos vocat, non quia verbo Dei, sed sibi contrariantur, debacchatur, & omnino non audet nunc vnum ex principibus diris consecrare in seruiens temporis: Verum si aliquando iterum in Equi Ehippium insiliret, quis dubitet eum easdem tragœdias, si Imperator

ator frenum non ad placitum ipsius
teneat, non commoturum? Nunc
oli miseri hæretici ipsi excommuni-
cantur impune nõ aliam ob causam,
quam quod honore & vtilitate simul
ab iis priuatus sit.

Magnates seu magni principes
nunquam, quæ res controuertatur,
nesciscunt, at saltem vitia hæretico-
rum horribilia (ex Romanensium ce-
rebro his afficta) audiunt, quibus ca-
uetur, ne aliter sentiant ex visu, au-
ditu vel lectione aliorum librorum,
quam ipsi volunt. Qui mos & apud
alias suspectas religiones semper in
vfu fuit: Capitale fuit antiquitus ali-
ter sentire, quã religio recepta com-
probauit, aut dubium mouisse de o-
peribus & oraculis illis, quæ plane e-
rant vel fictitia vel diabolica: Ita &
hodierno die apud Turcas de Alco-
rãno, eiusque contentis fabulis, nec
apud Iudæos de Talmud inquirere
licet: Sequuntur omnes suam viam,
à qua perturbari nolunt.

Nos sacras literas, hoc est, vetus &
nouum Testamentum nullo modo
in

in dubium vertimus, sed eos, nempe Romanos Papas & illis addictos, qui contra seclarum literarum testimonium, & Ecclesiæ Apostolorum illorumque discipulorum temporibus fundatæ Exempla tot & tantâ introduxerunt in Christianam religionem, ut huius ætatis dogmata fere in nullo conueniant cum Christi & Apostolorum doctrina, nisi peruersissima utendū sit interpretatione: Verbum Christi scriptum nobis sufficit ad salutem; cætera quæ sunt superflua; sunt saltem aucupia pecuniarum & vexamina conscientiarum, quibus Papa se exaltauit in summum thronum, at imaginatione sola, non reuera: Homo enim peccatis & ipsi morti obnoxius; ut adhuc, semper remansit.

Possumus ex Cerdonē regem efficere, si illi tributum, honorem, & regna tradamus, at ipse saltem est imaginarius rex: Sic & Papa, qui licet habeat possessionem ditionum amplissimarum & regnorum, tamen malo titulo illa omnia acquisiuit, & peiore possi-

possidet, contra Christi & Apostolorum doctrinam; quæ sic habet: *Regnant reges, &c. Vos autem non sic; Et regnum meum non est de mundo:* Et, *Petrite pascite oves meas*, pascere autem oves, non est, regna aliis extorquere & sibi subiicere.

De Gyge tradunt, quod annuli beneficio rex factus sit Lydiæ trucidato rege à se inuisibili facto, de Cygno vel Achille quod inuulnerabilis esset, de alio Fortunato dicto, quod Pasetis obulum nunquam sibi deficientem, sed semper ad se redeuntem. vna cum optione rata, quamcumque vellet: Hic Gyges, Cygnus vel Achilles, vel etiam Pasetes seu Fortunatus est Papa Romanus, qui suo fulmine est potentissimus, quasi Ethnicus ille Iupiter; sanctitate inuulnerabilis; Indulgentiis, Annatis, & eiusmodi infinitis mercibus est ditissimus & fœlicissimus; Quicquid enim optat, id fieri oportet; nec est qui resistere audeat: quicquid dicit, id ratum est.

Quod si apud Romanos ille mos

in vſu eſſet, vt ſi quando Papa eſſet mortuus, non ſepeliretur, antequam iudicatus eſſet, quid boni aut mali egiſſet (ſentientibus iudicibus omnibus libere & ſub iuramento, quod Deo præſtarent, veriſſime) & ſi multū boni, quod Dei verbo & veræ pietati eſſet conſonum, feciſſet, quod honorifice ſepulturæ tradēdus, ſi ſecus, ea indignus haberetur, tum lōge melius res Chriſtianæ ſuccederent; quemadmodum apud Ægyptios in Abato inſula olim deſunctis regibus fieri conſuetum fuit.

Verum nunc, cum omnia dicta & facta ad eius honorem & vtilitatem augendam ſpectēt, ac ſinguli ipſi iuramento ſint adſtriſti, quis audebit viuo contradicere, quis mortuo reſiſtere aut negare ſepulturam? Succellor enim eius ſtatim id tolleret, ne & ſibi id obueniret: Andebatæ ſunt iſti Pàparum ſerui & adulatores, & priuant quoque principes fructu veritatis, dum libros nō aliorum, quam Papillarum in eorum manus venire permittant: quod eſt indicium aper-

tiſſi-

tissimum iniustæ illorū causæ, quam-
 uis malitiose prætendant, in illis li-
 bris venena cōtineri, hærefes (vt vo-
 cant) spargi, nec licere laicis sacras
 tractare literas: Papa horum omni-
 um est primum mouens, qui suæ au-
 thoritati Romanæ in omnes reges &
 principes, regna, gentes, & populos
 exercendæ quærit remedium ex sa-
 cris literis, longa præscriptione &
 coniuratis; ne scilicet Italia seu Ro-
 ma desinat imperare aliis regnis &
 terris, quocunq; modo id fiat, si non
 gladio politico Imperatoris, tamen
 gladiis duobus & totidem clauibus,
 Petri & Pauli.

A Papa dependent alij eius Car-
 dines & Columnæ, Consiliarij & E-
 piscopi, qui vt sibi benevolunt, sic et-
 iam illi, quasi suo capiti; Si enim ca-
 put suum reformarent vel remoue-
 rent, ipsi sciunt se quoque à principi-
 bus secularibus idem passuros esse:
 Ergo cauent illi, vt sibi, cum ex illius
 authoritate & gratia suam habeant:
 Ab his Italicis, Papæ proximis, fit de-
 riuatio ad alia regna & populos, &

instituantur diuersi ordines à summis vsque ad infimos; His omnibus Romana lux, & Regum assensus prestringit oculos, vtilitasque in professione eos confirmat vna cum dignitate, & contra damnum, periculum & infamia, quibus forent obnoxij, si aliter sentire inciperent, absterrent & prohibent eos à veritatis inquisitione aut confessione.

Hæc est cathena papistica optime rotunda instar Rosarij precatorij: Tribus hæc filis concinnata est, honoris, vtilitatis & Iuramenti, ideoque fortior censenda est, quam si vno saltem veritatis, in verbo Dei fundatæ, filo contineretur. At speramus vnâ veritatem verbi diuini adamantini nexu & roboris permanfuram contra quascunque aquæ, ignis vel temporum iniurias, ita vt propter hoc VERVM Inuentum à Germanis toti orbi Christiano Pax & Concordia, Deoque Trin-uni gloria & laus in perpetuum contingat.

DE QVINTO

VERO VNIVERSALI, A

Germanis inuento ; In
Medicina.

C*vm* Medicina animæ esset à purifica-
tione Saxone à fœcibus humanis seu
papisticis clarior & syncerior reddi-
ta, ita vt quilibet non omnino intel-
lectus oculis priuatus, puritatem &
salubritatem doctrinæ Euangelicæ
perciperet, En ex montanis Helue-
tiorum (quos Swiceros vocitant &
Cymbrorū reliquias) locis alius pro-
rupit Eremita, qui, quod factum erat
in Theologia, similiter in Medicina
corporis tētare ausus est, & hoc non
minore fœlicitatis euentu, quam a-
nimi magni conatu.

Cum enim Philippus Bombastus
ex nobili profapia ortus Medicinæ
cuicunque arcaniori indagandæ se
mancipasset, in qua varias terrarum
partes ideo peregrinationes longin-
quiores instituisset, variaque in Chy-
micis opera & Experimenta vidisset
& præ manibus habuisset, ex quibus

non omnia frustranea fuere, sed magnæ efficacix & virtutis quam plurima, absque dubio multarum rerum effect⁹ ex causis suis mirabiles animaduertens, nō potuit præterire, quin & talentum illud in Medicina sibi commissum ad aliorum quoq; commoda dirigeret: Hinc incepit Bombastus nostras bombos suos in abusus medicorum emittere, hoc est, variis libris editis, tanquam bombardis, tum vsitatae medicinæ sibi visos errores petere & perstringere, vt scilicet nouam suam sectam, veluti domum, in nouis fundamentis innixam, eius loco, ædificaret & ad cælum vsque educeret: Huius animi tãquam imperterritus miles, dum vixit, permansit, nec intentio aliter, quam voluit, successum habuit.

Dum enim pleraque sua scripta in vulgari Germanico idiomate sparserit per Germaniam, tot & tantos in suam mentem attraxit, vt non absq; causa reformationem quandam in artem medicam, si non nouã sectam, introduxisse videri possit.

Ple-

Plerique Chirurgi, Chymixæ dediti, aliiq; medicinæ tyrones postquam in eiusmodi scripta inciderint, in quibus nunquam nō carpuntur medici & pro asinis à dicto authore (hec enim eius phrasis est) proclamantur, nō exiguum adiumentum in doctores debacchandi & inuehendi, se inuenisse letati cupide eius doctrinam imbiberunt: Sunt enim hominum animi nescio quomodo nouitatis studiosi adeo, vt quod nouum mox pro vero accipiant: Quod si quoq; nouis remediis vel artibus productis ratio qualiscunq; adiecta fuerit, ita vt verisimilis appareat, tum vulgus facile iis adsentitur, quæ capere se existimat: Ad hæc si experientia delecta quædam medicamenta approbet & utilia nec non salutifera inueniat, tum simile iudicium de cæteris fieri solet.

Hæc singula Philippus Bombastus, qui se boni ominis gratia Phil. Theophrastum Paracellum cognominauit, in suis Medicinalibus adesse curauit, nempe vt essent nouæ inuen-

tionis à communib. Medicinæ theorematibus longè differentia, rationiq; applauderent & maximæ efficacix effectum præstarent. In his enim à plurimis in cœlum vsque laudibus effertur, quasi *omne tulerit pūctum, dum miscuit utile dulci*, hoc est, dum chymicas extractiones boni saporis & exigux molis, magnarum vero virium in Medicinæ vsum introduxerit.

Multi ex aduersariis eius fatentur, ipsum esse virum magnæ industriæ & multifcix experientix, remediaq; eius nō esse aspernanda, quippe quæ ab aliis acceperit longoque vfu probata; at quæ ipse ex sese produxerit tam in praxi, quam theoria, non admittunt.

Nostrium non est hic arbitrum agere, sed saltem *Inuentum hoc verum Medicinæ* per totam Europam per Germanum hominē sparsum & disseminatum, commemorare.

Sunt enim in Germania, Gallia, Italia, Anglia, Scotia, Polonia, Hispania, aliisque vicinis regnis, ipsaque Muscouia, Suecia & Dania, multa
me-

medicorum millia, qui huius doctrinæ se dediderunt, eaque multiplices fructus percipere profitentur: Vt interim taceam tot Chymistas, seu destillatores, qui institutione Paracelsica faciunt extracta, olea, tincturas, magisteria, & alia multorum nominum; quæ dum intra rationis metas consistant, omnia sunt opera quamplurimis hominibus & artificibus utilissima.

Fatemur Chymiam non esse Paracelsi inuentum, sed apud Germanos ante trecentos annos, Alberto Magno illo philosopho & theologo authore, aliisque excultam esse, attamen hunc primum fuisse medicum, qui eam cum Medicina in his locis coniunxerit, & quid Germanico Idiomate in vtraque arte ediderit, facile concedimus.

Quomodocunque sit, Paracelsus sua illa secta medica plures sibi consentaneos adsciuit, quam vnquam Thessalus ille Methodicus, aut Erasistratus Chrisippi discipulus, vel etiam Chrinas Massiliensis, qui ad sy-

derum motus ex Ephemeride Mathematica cibos dabat, horasq; obseruabat : Quis non rideat Menecratem præ Paracelsio, Syracusanum medicum, qui nullam ab his mercedem accipiebat, quibus medebatur : Curabat imprimis morbum sacrum hac lege, vt liberati te esse ipsius seruos faterentur, eumque Iouem appellarent ; Feruntque in id tumoris fuisse euectum, vt quandoque ad *Agésilauum Spartæ* regem hoc modo scriberet : *Menecrates Iupiter Agésilao salutem* : Subridens *Agésilauus* respondit : *Agésilauus Menecrati sanitatem* ; vt tradit Plut. in Apoph. & Cælius cap. 38. lib. 6.

Ita & Plinius false ridet *Asclepiadem*, qui cum in arte Rhetorica facultates decoxisset, Medicinam nouam auspiciatus cum Magia coniunctam, Pompeij magni tempore summam auctoritatem Romæ inde sibi concilians : Et de eodem lib. 7. c. 37. *Summa autem, inquit, Asclepiadi Prusiensi, condita noua secta. spretis legatis & pollicitationibus Mithridatis regis, reperta ratione, qua*

*vinum agris medetur, relato è funere homi-
ne & seruato, sed maxime sponsione facta
cum Fortuna, ne medicus crederetur, si un-
quam inuvalidus ullo modo fuisset ipse: Et
victor suprema in senectâ lapsu scalarũ exa-
nimatus est.* Scripsit ad Mithridatem
volumina: Idem blandimenta & le-
nocinia commentus est ad ægrorum
gratiam & iucunditatem; & inter ea
balnearum consuetudinem & lectu-
los suspensiles, quorum molli iacta-
tione irritaretur & obreperet som-
nus; vt habet Plin. dicto loco, & cap.
3. lib. 26.

His omnibus longe plura & utilio-
ra auxilia *Paracelsus* in vsum medicum
intulit, veluti in libris eius passim vi-
deri potest. Tria in primis in omnib.
eius operibus occurrunt, quorũ pri-
mum est, Quod omnia ad Thegriam
Medicinæ spectantia innouarit, alio-
que sibi peculiari modo prouderit,
vtpote in subiecto medicinæ, qua-
tuor vel quinque; Entibus, seu generib.
medicandi, inter quæ est supernatu-
rale, astrale & imaginatiuũ, in mor-
borũ causis & speciebus, in vfu par-
tium

tium & anatomia, in botanica & his similibus; in quibus totam veterum Medicinam refutasse ac destruxisse vult videri.

Secūndum est, quod selecta remedia partim ab aliis accepta, partim à se inuēta iacet & ad vsum adhibeat, quorum alia sunt naturalia, & non omnino reiicienda, alia præternaturalia & superstitiosa ab aliis existimata.

Tertium est, quod Chymiam, eiusque scientiam profiteatur, tam ad Medicinam, quam alia.

In singulis iam dictis suos sectatores inuenit, qui eum imitentur & in Medicina & Chymia, quorum qui illi sunt familiariores, plerique mores sui magistri induunt in alios calumniando & inuehendo, quasi hæc sit via ad gloriam perueniendi: sunt quoque ex ipsi addictis, qui cum in Chymia metallica nihil veritatis post diutinos labores & magnas expensas repererint, opinentur Paracelsum nihil in ea perfecti habuisse, sed Scoptice Chymistas, qui Chry-

opæiam quarant, irridere: Sed qui
ta sentiunt, ab aliis potius irriden-
tur qui Theophrasto perfectissimam
eius artis cognitionem attribuunt:
Quicquid sit, Asclepiadi in eo non
compar, quasi ad ætatem longam se
peruenturum cū Fortuna deposue-
rit, licet de vita longa acquirenda
scripserit, eam tamen ipse non at-
tigit.

Eius Epitaphium Salisburgi in No-
socomio apud S. Sebastianū ad tem-
pli murum erectum spectatur lapidi
insculptum, hoc modo: *Conditur hic
Philippus Theophrastus, insignis Medicina
Doctor, qui dira illa vulnera, Lepram, Po-
dagram, Hydrepisim aliq, insanabilia cor-
poris contagia mira arte sustulit, ac bona sua
in pauperes distribuenda collocandaq, hone-
ravit, An. 1541. die 24. Septemb. vitam curæ
morte mutavit.*

Verum non illi, neque eius medi-
cinæ imputari potest, quod vitā lon-
giorem non vixerit, sed fatali neces-
sitati, quæ tam medicis, quam aliis
incumbit ita vt à nullo præteriri pos-
sit, iuxta illud: *Stat sua cuique dies, breue*

& irreparabile tempus: Quod Asclepiades, Hippocrates, Galenus, & alij ad summam senectam peruenerint, nō tam exquisitæ eorum victus rationi dandum, quam Dei volūtati, quamuis & illa multum ad eam conferat: Hæc ætas locusque longe alio modo degitur; Quamuis contingere possit, vt verum sit, quod vulgō dicitur; plures videri senes cōpotores, quam senes medicos: quæ comparatio inæqualis est.

At si Paracelsus breuiorem vixerit vitam, quam forte alij ex Medicis, cuiusdam sectæ authoribus, non propterea taxandus est, at potius magnificiendus, quod in tam succincto vitæ curriculo tantam nominis celebritatem acquisiuerit.

Quæstio. Quæri autem hic possit, cum Germani largiore victus ratione vtantur, nec tam cibi & potus abstinentes sint, veluti Itali aut Hispani, Cur non istæ nationes, quæ sese animo & ingenio valere volūt, ac solas sapere, reliquas volitare, vt umbras, nouam Medicinam, aut veteris emendationem in-

stituerint, sed quamplurimi illorum, præsertim à Chymia non alieni, in Germanicis Paracelsi castris militant?

Ad hoc respondendum, Glorietur Itali, quod humana industria inuenerint modum interpretandi sacræ Scripturam, & omnia tam astute congerendi etiam absurdissima, ut ad principatum suum Ecclesiasticum stabiliendum permultis videantur conuenire, cum politice per arma alteri orbi, vel magnis eius partibus, dominari non valeant, nec tributum ab illis, hoc est, sudorem & sanguinem populorum exigere, ut olim fecere Ethnici Romani ad suum immoderatissimum luxum sustentandum, veluti in symbolis aur. mensæ, lib. 4. ostendimus, quod nihilominus sub pietatis specie Christianismum exactionibus suis subiecerint, at in Medicina corporis tantum sibi ne sumant: In hac enim multa promitterent & pauca præstaret, veluti *Galenus* ex gentili ignorantia de *Mosè* dixit, omnes homines va-

ni-

nitatem eorum animaduertent: Ideo elegerūt eam materiam, in qua multa pollicentur aliis aut sibi sumunt, nihil autem vnquam demonstraret; atq; ita vnum absurdum cum sexcentis aliis vsque in infinitum, donec extrema dies vanitatem eorum aperuerit.

Papæ dicunt se esse caput Ecclesiæ, nec errare posse, Christi esse vicarios, S. Petri successores; quæ omnia dicunt & non probant, nihilominus aliorum bona ad se rapiunt, & vt monarche seu potius tyranni regnāt; quæ neque vllo modo probant, ita congerentes irfinita vana & ficta super primum: Si quis se dicat nouam inuenisse viam celerius, tutius & iucundius medendi morbis quibuscūque etiā grauissimis, En mox adsunt, qui illi adducūt podagricos, hÿdropicos, & alios insanabilibus morbis occupatos, & inquirunt, *Hic Rhodus, hic salta*; Cura hosce, si potes; quod nisi fecerit, omnium risui exponitur.

De duobus Italis medicis legitur, quod diuersam opinionem de venæ
fe-

sectione in Pleuritide tenuerint, ita ut Curtius voluerit venam medianam sani & oppositi lateris incidendam esse; alter nempe Brissotus, venam medianam affecti lateris; vtrique habuere suæ sententiæ rationes probabiles: Non longe post accidit, quod Curtius in Pleuritide periculosissimam incidere ipse, ad quem cum medici vocati dicerent, se velle iuxta eius sententiam ex opposito latere ipsi sanguinem extrahere, verum ille non satis confidens propriæ opinionis, iussit, ut ab affecto latere iuxta aduersarij sui sententiam sanguinem sibi emitterent, quod factum & conualuit, fuitque post alterius opinionis:

Ita experientia & successus in curatione morborum testatur semper de vera theoria; an ita se habeat, an secus: Sed in papisticis illis centum millibus assertionibus, quibus omnia sibi, tanquam capiti ecclesiæ, Christi vicario, Petri successori, ascribit, ne minimum per effectum probatur, sed vnum falsum super aliud con-

glutinatur eo vsq; , donec ille in possessionem tot ditionum, regnorum & bonorum venerit, nunc vsus Excommunicatione, nunc promittenti regni possessionem aliis morituri pro terrestribus bonis, nunc alio titulo, non bono vtitur, vt aliquid acquirat.

Quod si quis illi dicat, Cur non præstet Papa miracula, vt *Christus, Petrus, &c.* Respondent, nunc non opus esse miraculis, deinde multa fieri à sanctis miracula, de quibus videndis cum alij sint solliciti, respondent, *heretici non possunt ea videre*: In summa habent centies mille euadendi vias & excusandi se, nec minimū quid, quo demonstrare possint & fidem facere aliis de legitima eorum vocatione.

Hæc Medicina corporis non curat verba Sophistarum & Thraſonū, sed mox ad Examen & probam eius professor vocatur; Papistica illa medicina animæ per Sophistas logomachos & distinctionum subtilium aucthores, Iesuitas verbo tenus defendi-

ditur & sustentatur, veluti mox ruitura domus per columnas.

Atque hæc est causa cur Itali nihil aliud vnquam inuenerint, quã quod verbis magis quam rebus demonstrari possit; De Romanis mihi in primis sermo est feruorum nunc dictis seruis: Non ignoramus, tantam esse plerumque eius nationis inuidiam, vt potius omnia sibi etiam falsa, dummodo sint vtilia, ascribãt, quam externos in ipsa veritate manifesta sequantur, ne scilicet cedant ingenio, quo se valere opinantur, ideoque rariores esse inter doctos, qui Paracelsum sectentur: Sed hoc illis condonandum est, qui etiam excellentissimos medicos sui ordinis, defunctos, ex inuidia supprimunt, & raro in lectionibus suis citant, licet pleraq; ex ipsis mutuati sint: Id si faciant suis inquilinis, quid ni exteris?

Damus Medicinam esse in Italiã in longe maiori respectu & precio, quam in Germania, eam ob causam, quod ibi quibusdam in locis leuiores morbi & vulnera sint lethalia, in

Germania non item, at inde non sequitur, eos in Medicina præstare & excellere præ medicis huius regionis. Aliud enim est, medicos magis ab ægrotis visitari, munera maiora ab illis reportare, diuitias corraderere, Et aliud in medica arte aliquid noui inuenire, ingenium acuere & singulares curationes morborum perficere.

In Italia omnes fere qui ægrotant, assueti sunt, vt longas potiones etiam amarissimas assumant, & medici nõ opus habent, vt sint solliciti de iucundis & efficacibus medicamentis administrandis, quia hæc & medicis plerumque & ægris incognita sunt: At in Germania ægri habent fastidiosa palata, quæ fere omnem amaritiam & copiam excludunt, adeo vt multi potius mori, quam eiusmodi medicinas assumere malint: Hinc necessitas inuenit remedia efficacia simul & iucunda, qualia sunt pleraq; Chymica & Paracelsica, in solatium & commodum ægrotantium, & communia remedia respuentium.

Si Aſclepiadi, & aliis antiquis medicis curæ fuit aliquid excogitare ad ſalutem & vtilitatē decumbentium, vnde nominis celebritatem illi adepti ſint, quid ni id liceat hac noſtra ætate, quæ luxui vt magis indulget, id eoque morbis variis expoſita eſt, ita reformidat omnia rigidiora auxilia: Nō ſemper vrendum aut ſecandum eſt, ſed ſi fieri poteſt, morbus quoque blanditiis deliniendus & extirpandus eſt: Stratagemata in bellis vſitata nō raro plus efficiunt, quam aperta acies: Glorioſius eſt ſine ſanguine vincere, quam ſtrage vtrobique data: Æſculapio, vt & Marti, gallus debetur, ſi vi, taurus, ſi arte vtrique victoria adueniat: Medici enim Carnificum nomen in primis fugere tenentur, quod Archagatho primo Romę medico ſeu Chirurgo datum fuit ob ſecandi, vrendique ſæuitiam, teſte Plinio cap. 7. lib. 25. & cap. 3. libro 10.

Sunt apud Gallos, alioſque populos quamplures, qui Germanis Medicinæ laudem aſcribant præ aliis,

respectu habito ad Paracelsum eiusque imitatores, qui Chymiaë in primis operam impendunt; Inter eos est Quercetanus, Turquetus regius nunc in Anglia medicus, alijque innumeri.

Etsi vero à doctissimo Thoma Erasto Paracelsica Medicina examinata sit & refutata in multis, tamen suos adhuc inuenit cultores tam inter doctos, quam indoctos: Et quotidie noua exeunt opera, quæ Chymiam cum medicina coniunctam optimum ei adminiculum esse declarant.

Nec hoc solum, sed inuenit quoque Chymiatría locum publicæ professionis in Germaniæ Academia celeberrima, veluti & priuatim in Gallia, & alibi.

Si quid igitur vtilitatis ex Chymiatría & Paracelsicis remediis ad Rempubl. perueniat, id veluti **VERVM INVENTVM** Germaniæ acceptum referatur, quæ, vt olim Ægyptus, artium est inuentrix & ingeniorum mater; quod dixerim tamen cum pace

calumniatoris cuiusdam perfidiose in magnos Germaniæ principes, Regi ipsi carissimos, debacchātis, quasi nihil in Germania fieret, nisi manibus, in quibus aliquid videri possint, sed quæ ad ingenium spectent, non ipsis competere: At quæro ex te perfide calumniator, quid alij, tu cum tuis inueneris, absque manibus? Si deceptio & dolus ascribendi sint acumini ingenij & pro virtutibus habendi, fateor esse alias nationes, quæ in his præcellant præ Germanis, at si virtus, ingenuitas, constantia, sinceritas, eruditio, aliaque eiusmodi bona respicienda sunt, quæ natio Germanis maior? Nos poma natamus, dicunt omnes, at Experientia facit, vt taceant.

Inuenta hæc quinque à Germanis producta tanti sunt momenti, vt maiora nō habeantur in mundo: Si Frisij illi ex Germanis, vt legati Romanam missi, *Verritus & Malorix*, Nerone præsentente, ausi sunt dicere, *NULLIUS IN MORTEALIUM ARMIS aut FIDE ante Germanos esse*, (quod quia Ne-

roni isti tyranno verum est visum, nō
 irrisit eos, sed ciuitate Romana am-
 bos donauit) nempe tunc in ista (vt
 habebatur) barbarie, quid nunc
 dicemus de Germania, omnibus
 numeris excultissima, oppidis, a-
 gris, artibus, & omnium rerum co-
 pia abundante? An non addemus
 iure merito, quod artibus & inge-
 nio nulli mortalium cedant Germa-
 ni? Quod si faceremus, An non ha-
 ætenus dicta id verissimum satis con-
 uincerent?

Taceat itaque inuidus ille calum-
 niator & ne obiiciat Germanis pro
 vitio, quod eorum virtuti debetur,
 aut pro virtute, quod aliorum vitiis
 condonandum est: Iste enim homun-
 cio nescio ad quas vanitates respe-
 xit, quas cum non inuenerit in Ger-
 mania, conuitiatur hædus in tecto,
 toti nationi: At licet dicere eiusmodi
 Midis, quid velint, si vel minimus
 ex nobilitate Germanica intercipe-
 ret eius dicta & calumnias, non exi-
 stimo illi animum aut manum defu-
 turum isti ouiculæ respondendi pro
 di-

dignitate: Nec vero video quicquã,
 propter quod ille gloriari deberet:
 Nam quę non facimus ipsi, vix ea no-
 stra reor: Medicinæ animæ & cor-
 poris iam dictæ ex mente proficif-
 cuntur ingeniosissima, nec manu e-
 gent fabrorum: Et si egerent, non
 propterea essent deteriores, quam
 nunchabentur.

Et sane non intelligo iam dictum
 balatronem, qui absq; dubio cogna-
 tos & affines quamplurimos habet
 inter veterarios, sarcinatores & opi-
 fices, qua parte corporis illi laborēt,
 aut aliquid inuenerint: Nil ingenio,
 nisi forte aliorum inuenta, vt mimi,
 imitentur; nil pedibus; quia illa Ita-
 lis & Gallis debentur: nil lingua, nisi
 calumnias & detrectationes aliorũ,
 quas sibi habeant: Nil manibus, Er-
 go omnino nihil: si ad alia externa
 spectandum erit, satis percipio, quod
 eum inuidia maceret & ad calum-
 nias instiget, quam alia quęcunque
 causa: Quod itaque Apollo Ethni-
 corum de se falso dicit, Ouid. lib. 1.
 Metam.

*Inuentum Medicina meum est, opifexq;
per orbem*

*Dicor & herbarum subiecta potentia no-
bis:*

Id verius Germania, ad Paracelsicam respiciens Medicinam, de se affirmare poterit.

Quæ omnia, non studio calumniandi alios, sed animo defendēdi veritatem protulimus, nec ideo quasi Paracelso in Medicinalibus astipularemur, sed vt hanc in mundo mutationem Medicinæ à Germanis initium sumpsisse, demonstraremus: Maneat illa in sua dignitate & existimatione, nihil illi detractum aut adiectum à nobis hoc loco volumus: Galenicam hætenus methodum agnouimus medico cui libet conuenire, ita, ne tamen negligat alia, quæ bona sunt Remedia apud quoscunque authores extent: Tantum de

VERO quinto.

DE SEXTO

VERO VNIVERSALI, A

Germanis inuento; In
Chymia.

*S*atis iam Veri inuentum à Germanis, mundoq; oblatum fuisse hucusque demonstrauius, adeo vt non opus sit plura inueniri, aut inuenta produci; Sed cum postremis his annis præter iam dicta, admirabile illud Fraternitatis Germanicæ collegium sese scriptis & factis aliquo modo aperuerit, consideratis omnibus circumstantiis, non potuimus illud silentio hic præterire, aut aliis *GERMANIÆ Veris inuentis non ad-iicere.*

Est sane illud tantæ dignitatis & existimationis, vt non immerito vniuersale dici possit, cum & cæteris Orbis Christiani partibus multum boni & vtilitatis promittat.

Etsi vero illud à non paucis hæreseos, & nescio cuius, peruersitatis accusetur, ac nos alibi Apologiam quandam pro eo, sub titulo, *Silentij*

post

post clamores, nec non *Theminauream* scripserimus, quibus satis, quantum ex omnibus circumstantiis colligere potuimus, illius collegij veritatem & sinceritatem insinuauimus, tamen nihil me abstertere potuit, quin illud Germaniæ verum Inuentum iam relatis superadderem.

Quantum ad me attinet, protestari possum, me nihil in eorum scriptis aut factis inuenisse, quatenus ea ad meam noticiã peruenerint, quod non viros doctos & à Deo illuminatos, singularibusque donis præditos deceat.

Si hæc me opinio deceperit, veluti homines sumus & humani nihil alienum à nobis putamus, non fuit in volũtate mea, sed rationis perspicacitate defectus: Sed ex optimis optimos & ex eruditissimis eruditissimos ego eos semper habiturus sum absq; cuiusquam præiudicio aut iniuria; donec aliter se rem habere mihi ad oculum aut mentem demonstretur: Communis ratio postulat, vt de absentibus non nisi bonum dicamus

præ-

præsertim de iis, à quibus ne nomine aut digito tacti sumus, ac quorū nullam nūi ex fama cognitionem habemus: Adhæc Christiana charitas idem præscribit, vt hostes quoque nostros amemus, & de iis non nisi vera referamus, multo magis, vt amicos, nostræ fidei consentaneos, nulli noxios, omnibus, quoad licet, vtilis, tales, quales sunt & haberi volunt, agnoscamus.

Nihil autē hoc loco dicturus sum de illorum variis artibus ex naturæ fontibus deriuatis, at saltem de vnicoinillo Chymix dono, quod apud illos pro fundamento totius Fraternitatis olim habitum & constitutum est & adhuc habetur; quod si verum est (sicut se patefecerunt) est hoc ex *Inuentis Germania VERIS & Bonis non postremum*, sed priori ordini annumerandum, quod non pro vili arte (vt nāfutuli indigetant) faciendi aurum, sed pro maximo DEI exterenishicce Dono æstimandum erit; eritque hoc primum huius discursus membrum.

Secundo assumptionem instituemus, qua Fratres illud Dei Donum habere asseremus ex præsupposito

Ac denique tertio conclusionem præmissis dictis subiungemus, qua illorum honorem & existimationem in dubium vocatam, quoad possumus, defendemus & confirmabimus.

Iam pridem ante multa secula insonuit hic rumor in auribus vulgi nec non doctorum, & ex scriptis quamplurimis, quæ ad nos peruenerunt, antiquorum innotuit, esse in potentia Naturæ absconditam aliquam medicinam, quæ vt ab hominibus fere omnes morbos profligat, sanitate in corpus humanum reducta, sic quoque à metallis omnibus imperfectis lepram & corruptionis causam tollat & abstergat, iis in aurum perfectissimum transmutatis.

Hoc multis fabulosum videtur, aut quod causam non intelligant, quomodo hoc fieri sit possibile (si enim eam scirent possibilitatem eius & artem ipsam scirent) aut quia in-

ueniant scripta de ea materia edita adeo obscura & diuersa vt ad desperationem potius, quam finem artis consequendum, lectorem adigant; vel quia videant passim tot vagabundos Alchymistas, hominū bonæ voluntatis deceptores, pauperes, interim magna promittentes ac ne minimum perficientes, semper sperantes aureos montes, qui tanen decoctis omnib. suis & alienis omnium rerum egestate pressi moriantur; Et contra nullum animaduertant, qui tanta arte fretus prodeat, & veritatem ad oculos omnium exponat & demonstret.

Verum his satis superque responsum est in *symbolis nostris Aurea Mensa*, ubi 36. argumenta aduersariorum producta refutauimus, & totidem pro affirmatiua parte stabilienda, ex consensu 12: nationum, posuimus; Artem eam esse verissimam ad nauseam ibi probatum est, quo dubitantes ablegatos velimus: Quod si vltius dubitandi causas habuerint, nullum ego remedium illis offerre seio, nisi vt persistent

stant in sua opinione; Nec enim multum referre, siue illi credant, siue nō, artem esse veram; Imo utile esse, vt ars omnium optima aut negetur vera, aut pessime audiatur non per se, sed per accidens, aut quia ob difficultatem ab ingeniosis non mox capi possit, aut quia ob nobilitatem ad eam currant tam mali, quam boni, veluti feræ in Africa ad perennem fontem.

Præsupposita itaque in genere artis veritate, quæstio est, num dicti fratres quid utilitatis per hanc mundo præstent, aut digni sint honore, aut præferendi vulgaribus Alchymistis? At ego hanc hypothèsin statuere de iis, non dubito: Quod si Fratres R. C. hanc artem siue Chrysopeiam (nè quid de aliis arcanis dicam) in possessione inde à primo authore per ducentos annos & amplius huc vsq; & etiamnum habeant, ipsos esse Deo dilectos & omni Reuerentia hominum dignos, florem nostri æui, apicem scientiæ, culmen gloriæ, asylum veræ pietatis, lumen doctorum omnium

innium & columen ægrorum : Imo conuenire ipsis omnium virtutum, temperantiæ, taciturnitatis, castitatis, & aliarum titulos; Cumque otio non sint dediti, sed semper aliquid præclari machinentur, nunquã non peregrinentur & audiant, videant & discant, quæ sunt raræ inuentionis, miræ dispositionis, & magnæ utilitatis, necessarium est, ipsos, quo ad fieri licet humanitus, omnium rerum cognitione frui, eaque quoscunque doctissimos multis parafangis antecedere.

Nostra enim scientia ex multis particularibus componitur, quæ ad vnum finem tendant & conspirent; si secus fiat, sophistica potius est, quã scientia; & non veritatis indagatio, sed amissio.

Si, inquam, eam artem dicti fratres habeant & habuerunt tamdiu, eoq; modo naturam indagarunt per tot annos, oportet eos antecellere præ omnibus Philosophis, Ethnicis & Christianis, quotquot fuerunt vnquam extra eiusmodi Collegij socie-

Q tatem:

tatem: In causa est, quia habent illud in manibus, quo omne magnum perficitur, quo reuera parui magni æstimantur, quod est neruus omnium rerum in politia gerendarum: cuius medio nihil ipsis deesse potest, quod cognitionem etiam arcanissimorum quorumcunque spectat: Ad quod cum vsus, exercitatio, peregrinatio & mutua communicatio accedant, non potest fieri, quin perfectissima scientiæ idea in omnibus excitetur.

Si Plato ille antiquus philosophus, cum tenui admodum esset pecunia, tres Philolai Pythagorici libros decem millibus denarium mercatus est (quod precium à Dione quodam Syracusano acceperat) vt scientiam suam augetet, non parcens sumptibus, multo magis hi fratres omnis generis libros, & omnia alia, quæ ad rerum cognitionem multiplicandam spectant, coemere poterunt; quod quoque ab iis factum ipsi testantur: Sic traditum est Aristotelem pauculos Speusippi libros post

mortem eius emisse talentis tribus Atticis, vt testatur Gellius, lib. 4. capit. 17.

Hac vero ætate non opus est tanta pecuniarum profusione, cum typographia libros vili precio cuique prostituat: Si vero sint arcana præ vulgo celanda, nemo melius illis precio comparabit: Hinc quicquid est naturæ immersum beneficio huius artis indagari poterit: Quilibet apud se æstimet, quo quis sit animo, si videat, quod sibi id commissum sit ex DEI nutu, de quo totus fere mundus desperat, & quod tot hominum myriades frustra quærunt, & maxima pars negat, vt impossibile: An forte cogitabit illud fortuito factum, an non potius expeculiani Dei prouidentia? Quod ipse hoc possit in quarta horæ parte Diuino suo artificio & puluere præstare in commutandis & perficiendis metallis, quod natura vix mille annis effectum dabit, imo pro locorum frigiditate, vix vnquam.

Qui feudum seu prædium à prin-

Q 2 cipe

cipe temporalia accepit, eum oportet largitori suo omni seruitio & munere esse obstrictum ac homagium seu fidelitatis iuramentum eidem non negare: Multo magis ipsi fratres, si hoc potiti sunt donó, tenentur Creatori summo vt creaturæ, Deo & Domino, vt subiecti, summo principi largitori, vt vasalli, perpetuo inservire, nec eum ad iram enormibus vitiis irritare, sub amissione & Doni & vitæ, nec non gratiæ Diuinæ: Nec vero quis existimet in hunc numerum & societatem assumi Grillos, quibus anima pro sale data est, Epicuri de grege porcos aut fruges consumere natos, Eucliones, Thraones, Gnathones, ventri & genio potius, quam menti & ingenio indulgentes, sed longe alterius notæ & institutionis, idque non ex delectu solo hominum, sed Dei, qui inspirat illis, & dat huic, cui vult sua dona liberrime.

Quod si quis huic DEI dono sese opponat, & quia ipse eius non sit particeps, aliis inuideat, de possessoribus

bus ex Dei gratia pessime loquatur, artem impossibilem dicet, eamque exosam reddere conetur omnibus, quia eam non intelligat, hunc ego blasphemum & bipedum pessimum iudicauero, qui non habeat plus rationis, quam pecus, longe autem plus inuidiæ, quam canis in fœno, aratori boui inuidens id pabuli, quod sibi non est ex usu: Hi enim non audent irasci cum Deo & ei exprobrare, cur sese tanto munere non bearit, quod impium auditu foret, ideo rem alia aggrediuntur via, nempe vt gloriam diuinam diminuant & detrahant, honestiori vtuntur periphrasi, dicentes artem illam esse falsam & deceptionem, de faciendo auro, impossibilem, Deo & sacro Scripturæ (audi peruersitatem) contrariam, eique deditos deceptores: Sic vna fidelia, quod dici solet, duos parietes dealbant; nempe quod & Deo & hominibus in eo contradicant, Dei gloriam & hominum estimationem violando, idq; sub prætextu religionis.

Q. 3

Quod

Quod si vero isti detractores & calumniatores se intra suos terminos continerent, melius facerent: Chymia enim an sit vera, nec ne, nihil ad eos: Interim, dicant, quo artificio Moses aureum illum vitulum combusserit in pulveres, absque Chymixæ opera, & dederit Israelitis in potu: Ego hic infero, *Qui potest aurum comburere in pulveres, Chymicus est: At illud Moses fecit: Fuit ergo Chymixæ non ignarus.* Ipsi ne sapiant extra suam crepidam, nisi desipere velint videri, & maneant inconsulti, donec de veritate tantæ rei consulantur; Si tacuissent, sapientes æstimati essent, ab illis, quibus nunc pueris per similes apparent: Magni non sunt, qui, quæ reuera magna sunt, non capiunt, idcoque parui faciunt, sed abiecti animi & pusilli.

Non desunt authores, qui asserant tanti doni possessores, si modo tales sint bono titulo, à Deo numerari proxime post suos prophetas & sanctos; quod nec absurdum videatur illi, qui consideret hoc Donum

pro-

proxime numerari post cœlestia illa, nec in his terris extare aliquod ex priuatis preciosius: Nemo adeo stultus est, vt vrticam increpet, quasi à Deo concessum sit vegetabile adrens manus contrectantium, inutile & vituperatione dignum, cuius laudes *Phanias* physicus condidit: Quis itaque adeo demens fuerit, vt tam excellentissimum DEI munus pro nihilo habeat, è medio naturæ tollere conetur & omnibus exosum reddere? Si magnus Rex vni ex subditis donet, aulam vel domum preciosam in altero eius regno sitam, an alij, qui negarint talem domum in rerum natura extare, non offenderent istum Regem, an vero quid gratum sua illa denegatione ei præstarent; quasi non sit ille rex tam potens aut diues, vt possit, tam clemens, vt velit alteri tantum boni donare? Aut an non liceat ipsi facere cum suis, quid velit, aut an in indignum (in quo eius prudentia taxatur) se contulisse non animaduertit?

Ita inuidi & oſores huius doni quadruplici nomine Dei omnipotentiam, clementiam, effuſionem & prouidentiam inculſant, qui ſi id ex mera imperitia aut ignorantia agunt, inſtruendi & docendi ſunt, ſi ex malitia & peruerſitate, increpandi : *O vos dura ceruicis & prauæ voluntatis homines quid putatis vos veſtra ignorantia præiudicium fabricuros Deo & hominibus? Cur non Carneadem Philoſophum imitami, qui cum Chryſippo diſputaturus helleboro ſe ante purgabat ad exprimendum ingenium ſuum attentius & illius refellendum acrius, vt teſtatur Valerius Maximus? O vos bis periti, quid Attici Herodis Sophiſtæ filium exprimitis, qui tanta fuit ingenij hebetudine, vt ne elementorum quidem nomina perdiſcere aut retinere vnquam potuerit? O vos inuerſi Apuleij, quid roſas rubeas deſpicitis, in quibus tamen magna pars veſtræ ſanitatis deliteſcit.*

Hic eſt cupido ille formoſiſſimus Pſychæ acceptiſſimus, quem qui

non

non agnosceret, sed importunitate sua fugabit, quærat eum per mundi partes diuersas: Vbique enim est, at nullibi animaduertitur, nisi à sapientibus: Auicenna optime refellit huius artis aduersarios argumento oculorum, dum inquit: *Nisi aurum & argentum viderem, dicerem artem non esse veram; sed quia video, scio, quod sit vera:* Et alius: *Nisi, inquit, granum frumenti esset in mundo, multiplicari non posset:* Et si saltem vnus filius & vna mater essent in mundo, an non coniugio copulari deberent, vt fieret multiplicatio generis humani? Quod tamen rigidi illi censores non interpretentur de homine, sed potius de subiectis chymicis.

Si diuitiæ dant authoritatem, si vestes preciosæ honorem, si sapientia fidem, si beneuolentia amorem, Quid ni fratres hæc omnia mererentur? An vero maius quid est possidere opes & aurum per fraudes, exactiones, dolos, facinora, immisericordiam, scænus, extorsum ab aliis, in quo sanguinolentæ notæ paupe-

rum, lachrymæ viduarum, gemitus orphanorum, sudor laborantium exprimantur, quam diuitias habere acceptas ex Dei benignitate non maculatas aut infectas tot passionibus? De illis dicitur,

De male quaesitis non gaudet tertius haeres.

Et, male partum male disperit; De his, manducabis labores manuum tuarum; Et nulla est iustior possessio, quam Donum DEI.

Si quis miles pauper in militia multos occidat, spoliet, eorumque bona diripiat, infantes mactet, virgines stupret, & ad sese multa coronatorum millia transferat, an non ille quasi iuste parta sua possidet, nec ullus est, qui propterea illi dicam dicat, Imo ille ipse tanquam suo sanguine parta ea in maiori habet precio, quam alia? At si per artem naturæ insculptam, in manu Dei reservatam, absque alterius damno, iniuria aut præiudicio, imo cum ægrorum & egenorum maximo commodo, quis domi suæ manens opes

&

& diuitias sibi comparet iustissimas, an ille probroso nomine Alchymistæ vocandus erit & exhibendus in publicis conuentibus, quasi spoliū commisisset & sacrilegium? Si hoc iustum est & legitimū, tum vitia laudantur, virtutes supprimuntur.

At illi, qui ita iudicant, suæ mentis imbecillitatem potius aliis indicant, quam verum iudicium, inuidiam, qua laborant, potius manifestant, quam synceritatem: Faciunt enim vt canes non generosi, qui latrant etiam contra absentes & mordent lapidem omisso iactore: Nemo autem opinetur, deesse possessoribus tantæ fœlicitatis mentem aut noticiam, quomodo sese efferre possent præ aliis, equis, vestibus, famulis, armis & aliis ne in vilī vestitu & solitaria sua peregrinatione haberentur despectui, verum potius volunt alios intellectus sui infirmitatem & iudicij absurditatem declarare, quam se diuitiarum suarum potentiam & efficaciam.

Si quis humilis est, cum superbire
pos-

possit rebus omnibus, quibus mundani sese efferunt & luxuriant, an non præ aliis honore dignus est? Si quis alteri gratis medetur, cum possit innumeros famulos alere & suos opibus quiete viuere, an non proxime accedit ad Dei electos & sanctos? Si quis liberales artes promouet, iisque vnice intentus est, cum equos & canes ad venationes & prædia ad nutum habere queat, quot velit, an non hic venerandus est præ aliis?

In vobis ergo ô detractores dementia vna cum pessima voluntate locum inuenit, qui canina vestra facundia viros tam magnos re ipsa, animo humiles, tam diuites & rerum omnium abundantes, literarum studiis indulgentes, tam circumspectos & prudentes stringitis & taxatis, nec non pro nequissimis proclamatis: Cogitate quid sanctus Hieronymus ad Asellam dicat: *Non facilis est, inquit, venia, praua dixisse de re-ctis*: Et sanctus Ambrosius: *Si, inquit, pro otioso verbo ratio poscitur, quanto ma-*

gis pro sermone impietatis pœna exolvitur?
 Et Gregorius: *Quid aliud detrahentes faciunt, nisi quod in pulverem sufflant, atque in oculos suos terram excitant?*

Origenes homil. 7. in Numeros 12. ubi declarat pœnam calumniarum Miriam, sororis Moïsis, sic ait: *Videte, quid sibi pœnae contulerint obtrectatores, quid vero illi, cui obtrectauerant, quesiverint laudis: sibi turpitudinem, illi splendorem, sibi lepram, illi gloriam.* In Codice libro nono, titul. trigesimo sexto, lege prima: *Honorius Imperator statuit pœnam calumnie similitudinem supplicij.* Et sanctus Bernhardus, *Gladius anceps*, inquit, *lingua detractoris: Nec vero huiusmodi linguam ipso mucrone, quo dominicum latus confossus est, crudeliorem dicere verearis: Hec enim non tam exanime Christi corpus fodit, sed facit exanime fodiendo.*

Nunc ad alterum membrum: *Fra-* *Assumptio.*
tres nempe R. C. esse DEI donorum possessores: Hoc enim ipsi aperte in suis libris fatentur, quibus idcirco fides adhibenda est: Hoc
 cir-

circumstantiæ docent & manifesti effectus conuincunt.

Hic alij opinantur Fratres eos nusquam existere, sed esse fictitios, & ex cuiusdam turbas dare conantis per Germaniam cerebro tantum prognatos, esse phantasmata rerum inania, promissorum plena: sed res ipsa longe aliter loquitur, ratione & experientia attestantibus.

Fuisse eiusmodi collegia olim & adhuc esse posse, alibi demonstraui-
mus: Deinde indubitati effectus de sua causa satis testimonij præbent: Si omnia, quæ non vidimus, in dubium vocare velimus, quæ tandem pro certis habebimus, cum & oculi decipi possint? In Symbolis aureæ mensæ, libro duodecimo, Exemplum cuiusdam anonymi produxi-
mus, quod hoc loco sit sufficiens; Id enim à fratre R. C. profectum esse longe ante quam se scriptis patefecerint, certissimum est: Cui attestatur ille, qui Wetzlaræ, & alter qui Haganoæ post fuerunt, quorum hic
feri-

scriptis, ille factis mirificis se comprobavit.

Quod vero tot male feriati & nequissimi homines prætextum sibi quarant sub fratrum R. C. nomine alios decipiendo lucrari, hoc nihil ad ipsos: Notum est in eiusmodi rerum magnarum initiis plures malos concurrere, quam bonos, & depravare omnia etiam cautissime instituta: Ut enim muscæ splendidis & politis metallis lubentissime insident, eaque inficiunt, sic peruersi quique rebus preciosis se associant, ut eas inquinent: *Nequitia est ipsos, quæ vetat esse probos*, non res alia: Omne falsum seipsum conficit & iugulat, ut polypi in fame sibi arrodunt pedes, & impossibile est, ut ingenio hominis quid ita effingatur, ut in omnibus circumstantiis cum veritate conveniat.

Si iam Fraternitatis fama esset fabula, nec quicquam veritatis in se contineret, primo aspectu agnosci posset, veluti eiusmodi figmenta alia: Sed hæc omnia sunt de possibili-

bus, licet raro contingentibus, & vt vera cum veris consonant: Leges ipsi propriæ idem conuincunt, Author eorum primus, qui non ex se; sed aliis hanc artem habuit, qua habita non difficile fuit illi omnia ita ordinare & instituere, eius sepulchri inuentio & manifestatio, & quæcunque alia: Cur vero nomen authoris & locum suæ habitationis taceant, probabilis est causa, veluti & quod se in genere & non amplius patefecerint.

Ex quibus vel minimum sufficit ad demonstrandum Fratres R. C. esse aurifico Dono à Deo ornatos: Vbi enim rerum testimonia adsunt, verborum vix requiri videntur amplius.

Conclusio. Ipsi itaque iudicent, quid de Fratribus R. C. concludendum sit, nempe quod fauore omnium hominum dignissimi habeantur, vt qui Diuino beneficio omnium maximo non indigni reputati sunt ab arbitro & Oeconoמו totius mundi, qui sua dona dat non indignis, quo ad enor-
mia

inia vitia, sed temperatis & modestis, ex mera gratia, vt nimirum plura bona inde fiant : Atque hinc parcendum erit calumniis, obtreccionibus & serpentinis sibilis, nec quid de bonis, nisi bene statuendum.

Quod dicitur, ipsos magnas turbas per Germaniam excitare, id mihi hæctenus ignotum fuit; nec credibile, nisi probetur : Quod si vero per accidens ex quorundam persuasione; mania, delirio aut opinione male fundata quid contingat, hoc illis imputari non nisi iniuriose potest : Cum Dominus Lutherus libertatem conscientiarum à iugo papistico assereret, Anabaptistæ Muntzero duce, & ruricolæ per Germaniam excitati sunt ad motus & tumultus rebellionum; unde supra centum millia eorum trucidata sunt : Hoc Papistæ inique Lutheri dogmati imputant, quamuis ex sinistra opinione ortum fuerit, & à Luthero verbis & scriptis exploratum & refutatum.

R Ita

Ita si quis maniacus factus multa deblateret de illis, quos non nouit, seseque ipsorum caput dictitet (cum ipse ratione & intellectu aberret) aut si quid aliud ex hominum temeraria persuasione acciderit, id ascribi illis, qui veritatem defendunt nequit:

Multa enim cadunt inter calicem supremamque labra:

Et quilibet suæ fortunæ faber est.

Idololatræ Ephesij multa crimina in sanctum Paulum coaceruabant, quasi seditiosus excitaret tumultus: At ille veritatem Euangelij professus contradicentibus sibi viriliter respondit: Magis obtemperandum esse Deo, quam homini, seseque veritatem dicere, quod si inde quid accidat præter suam voluntatem, id aliis imputandum.

Etsi vero hi fratres in verbo Dei, quod (Deo sit laus) satis clare eluxit, prædicando non sint primario occupati, sed curandis ægris operam suam addicarint, vt olim Apostoli, gratis per media licita & à
Deo

Deo concessa, vt illi absque mediis, tamen hoc illorum donum & professionis munus proxime ad illud accedit, & multum charitatis continet.

Ne itaque his Veritatem & Dei benignitatem proclamantibus simus aduersi, sed vt decet Christianos ab humanitate non alienos, ipsis omnia beneuolentiæ officia præstemus. *Hoc est, Verum à Germanis inuentum vniuersale, sextum in ordine*, cui qui se opponunt, falsitatum tenebris, non veritatis luce clarissima gaudere se testantur.

Possem quidem hoc loco quamplurima alia, quasi particularia, forte trecenta opera à Germanis primum reperta, producere, sed ne alicui magis inuidiam, quam veri agnitionem, magis stomachum, quam intellectum moueam, hic subsistam.

In Astronomicis, Anatomicis, Botanicis, Geographicis, Poesi, Opticis, Logicis, Chymiatria, aliis-

que artibus liberalibus, nec non mechanicis, pingendi, plastica, architectonica, automatis; semper mobili, fabrilibus omnis generis, tinctoria, pingendi vitra, nauigandi, bella gerendi, & omnibus aliis Germani quamplurima inuenerunt, quæ singulari tractatu euoluere esset operæ precium.

Nolim interea quid detractum aliis Nationibus, quæ singulæ habent & sua dona non contemnenda; Phœnices literarum usum inuenerunt, Ægyptij quam plures scientias, Græci fabulas, Romani Imperium, Hispani nouum mundum, & primi Magellano duce circumnauigarunt orbem terrarum; Itali musicam excoluerunt authore Boethio, quam tamen à Græcis acceperunt, Itera Arithmeticam, ab iisdem acceptam.

Quid multis? habent singulæ nationes suas dotes & virtutes, vt & vitia; nec aliquod regnum aut mundi angulus est; in quo non Dei dona sint conspicua.

Plura

Plura autem & maiora, quam iam dicta sex, vix puto in toto mundo extare, atque illa tamen omnia à Germanis inuenta esse nemo negare poterit, nisi inuidiosè & perperam: Hæc si considerasset ille Brito scoticus, satius ipsi fuisset linguam & calamum continuisse, quam dictariis laceßere illam nationem, quæ non minima, sed quocunque modo æstimetur, omnium maxima est, quæ non vnum suæ fortitudinis ac ingenij exemplum, sed quam plurima, cuiuscunque, qui non est cæcus, obuia, ediderit; quæ summa in Imperio affectauit, & obtinuit, quæ noua inuenta addidit Marti & arti, militiæ & literaturæ, quæ Medicinas animæ & corporis illustrauit & repurgauit à fœcibus abusuum, ac Chymiæ donum preciosissimum per aliquot secula in perpetua possessione habuit.

Si spectandæ sint gentes Germanicæ, olim fuere supra quinquaginta, nunc cum Germania sit duplo maior, quam antiquitus, si nume-

rari deberent, longe essent plures; At iam confunduntur, utpote sub vno principe existentes, pro vna.

Si Principes, Duces, Palatini, Marchiones, Landgrauij, Burggrauij, Comites, Baronesque spectentur, tota Europa his non æquiualeat, quo ad numerum, potentiam & iurisdictionem pene regiam: Si Nobilitas in prædiis & castris viuens, hæc forte per totam Germaniam numerum viginti millium excederet: Si oppida & ciuitates, quarum numerum supra mille æstimarem: si vicos & pagos, quos plures esse, quam trecenties mille, opinor: Si agros, montes, syluas, fodinas metallicas, fluuios, stagna piscibus abundantia, si pecora, iumenta, & omnia alia, in his nulli regioni cedit: Si equos, innumerabiles dant ducatus Slesuicensis, Holfatiæ, Megalburgensis, Pomeraniæ, Brunsvicensis, Lunæburgensis, Brandeburgica triplex Marchia, Westphalia, Frisia, Saxonia inferior & superior, qui omnes sunt principatus amplif₃

pliffimi, & ditiones latiffimæ, Saxonicae linguæ & iuris; Si faltem ex duobus primis ducatus numerandi omnes equi effent, non dubito, quin ad quinquaginta millia peruenirent, vt de aliis nihil dicam: Vix enim colonus eft, qui non denos aut duodenos, interdum etiam vicenos habeat; ne nobilium aut ciuitatum hic mentionem faciam: Vix tota Italia tantum numerum dare poterit.

Si pedites, Germania sub Carolo Quinto, & deinde aliquoties, centum viginti millia ex voluntariis, nullo coacto, produxit, & viginti millia Equitum: Si tota natio, vt olim, cogi deberet, Xerxis exercitum forte decies superaret, hoc eft, decem myriadas & plures armaret: Si munimenta & castra respiciantur, hæc funt principum innumerabilia: Si bella fint in Europa, vbicunque, feu Sarmatia, Mufchouia, Polonia, Liouonia, Suecia, Dania, Hispania, Gallia, aut Italia, nil absque Germano milite vix vnquam gestum eft.

Ante paucos annos cum in Belgio, Francia & Vngaria simul essent bella, Germanorum militum supra ducenta millia in diuersis locis militarunt, ita tamen vt vix vnus in oppidis aut agris deesse videretur: Populosissima itaque est nunc Germania, nec cum antiqua illa comparanda.

Quæ ideo attulimus, ne ille qui extra suam patriam nunquam egressus fuit, aut si in Germaniam venerit, conditionem tamen eius ignoret (quia in Germania non omnia in vnum locum coacta sunt, vt in aliis regnis passim videmus) ex descriptione Taciti aut Plinij antiqua iudicet de moderna: Nunc longe alia est, imo Regina comptissima, cum eo tempore fuerit adhuc barbara, nuda, desolata & inculta: Quæ cum in sua barbarie fere inuicta fuerit, quid nunc de ea dicemus, nisi DEVS propter peccata quid (quod absit) illi contingere admittat?

Faxit ille, qui omnium regnorum
&

& populorum est Arbiter, vt in flore suo perpetuo maneat non solum Germania, sed & reliqua ipsi vicina, Christiani orbis, regna, ne ob bella inter hæc ciuilia Turcico tyranno occasio datur, vni aut alteri iugum Christianis vltcrius imponendi, aut quocunque modo noxam inferendi,

* *
*

F I N I S.

FRANCOFVRTI AD
Mœnum, typis NICOLAI HOFF-
MANNI, sumptibus Lucæ
Jennis.

Anno M. DC. XIX.

